

S. FULGENTII

DE VERITATE PRÆDESTINATIONIS

ET GRATIÆ DEI,

ad Joannem et Venerium.

LIBER PRIMUS.

434 CAPUT I.—1. Deo gratias ago, sancti fratres Joannes presbyter, et Veneri diacone, cujus ope tales estis, ut pro gratia qua salvamur, magno spiritu ac fervore certetis. Contristatus autem sum, quod quidam fratres nostri sub Christiano nomine nituntur catholicæ fidei repugnare: scilicet munera gratiæ Dei ad humani virtutem vel meritum transferentes arbitrii; tanquam sine Dei auxilio noster conatus divino valeat obedire præcepto; illudque tantum sit Dei, ut nobis faciendæ præcipiat, nec in nobis operetur ipse quod præcipit; et si quid boni Deus^a tribuit homini, non videatur donare, sed reddere. Qui usque adeo divinæ bonitatis dona putant ex humanorum actuum qualitate pendere, ut etiam parvulos asserant sic præsciri et prædestinari divinitus, ut nihil in iis qui eliguntur inveniatur supernæ collationis gratuitum^b bonum; nec misericordia quemquam gratuita dignatione præveniat, sed supplicii atque præmii æterna retributio in sola cujusque propriæ voluntatis futura^c actione consistat.

2. Illam quoque absurditatem quibusdam irrepsisse multum miror et doleo, qua gratiæ Dei in tantum inimici esse non dubitant, asserentes futurorum operum merito parvulos baptizari, ut econtrario dicant **435** illis quoque parvulis qui sine baptismo moriuntur, divina benignitate consuli; ut absque sacræ abtutionis gratia rapiantur ad pœnam, in quibus scilicet Deum futura eorum mala, si aliquanto diutius hic viverent, præscisse contendunt, et bonitate sua præripuisse presentis vitæ curriculo (*al.* curricula): quasi possit aliquis sine beneficio sanctæ redemptionis, aut supplicii perennibus subtrahi, aut muneribus æternæ vitæ potiri. Dum itaque pertinaciter contradicunt, seipsos mortifera pravitate confodiunt. Quibus videtur Esau et Jacob, geminorum scilicet fratrum ex uno semine concubituque nascentium, ita velle discernere merita, ut asserentes Esau ex futurorum operum præcognitione damnatum, Jacob quoque non gratuito divinæ bonitatis munere, sed futurorum tantum operum præscientia salvari potuisse contendat: ut sic agnoscat Deus in utroque justus, nec credatur cuilibet eorum gratuita quidquam miseratione largitus. Cum in hac præcipue questione

A quæ de parvulis vertitur, in qua non actualium propria cujusquam malitia^d peccatorum, sed ipsius peccatrici reatus originis intimatur, omnis qui non vult ab apostolicæ fidei veritate desciscere, qui rectitudinem catholici dogmatis, Deo illuminante, cupit in violata credulitate confessioneque servare, omni remoto hæsitacionis ambiguo, veraciter credere debeat et fateri, Deum unum^e, et verum, et bonum, id est summam et ineffabilem unius naturæ atque essentialis Trinitatem, primi hominis naturam totam bonam atque integram, sine naturali malo, ac sine ullo vitio condidisse; neque carni creasse necessitatem moriendi, neque animæ maculam cujusquam inseruisse peccati; et ideo humanam naturam ex Deo habere creationis bonum, ex hominis autem primi voluntaria B prævaricatione peccatum originale, in nascentibus trahere, atque ex unius transgressione iniqua, et damnatione justissima, in cunctos simul, et iniquitatis nævum, et mortis manasse supplicium. Homo enim ad imaginem Dei factus, rectitudinem accepit et voluntatis et operis.

CAP. II.—3. Itaque talis est homo creatus, ut et peccare et non peccare posset propria voluntate; ac propterea in eo digne punitus est voluntariæ prævaricationis lapsus, quia nulla fuit ad peccandum naturali carnis aut animæ necessitate constrictus. Qui licet, sicut Apostolus docet (*I Tim.* II, 14), seductus ipse non fuerit, mulieri tamen, quæ seducta in prævaricationem fuit, prava voluntate consentiens, sic improvidus sibi mortiferum vulnus inflixit, ut in illo uno homine cujus est anima mortua per peccatum, corpusque mortuum propter peccatum, omnes originaliter peccato subderentur et morti, quotquot essent ex illo primo homine peccatore per concubitus maris et feminæ nascituri. Postquam igitur omnium hominum genitor propria voluntate peccavit, veritatem divini præcepti quod audierat, *In quacunque die ederitis ex eo, morte moriemini* (*Genes.* II, 17), et justitiam Dei ulciscens **436** expertus, uno vitæ arboris gustu, quia reliquit justitiam, devenit in pœnam, et sponte in anima spiritaliter mortuus, supplicium quoque corporalis mortis excepit invitus.

4. Voluntaria ergo animæ mors pœnalem corpori

^a Mss. hic et infra multis locis, *Deus*, ubi edd. habent *Dominus*.

^b Sic mss. duo. Edd. non habent has voces *gratuum*; nec inferius, *æterna retributio*.

^c Edd. omitt. *futura*; sed rectius mss. addunt,

cum de parvulis agatur quibus presentis aut ante actæ vitæ opera nequaquam suffragantur.

^d Ms. unus, *macula*.

^e Sic ms. Cæteri, *Deum vivum*.

peperit mortem; et hominem primum quia possedit mors criminis, etiam mors illico subsequuta est ultionis. Inde factum est ut ejus universam progeniem non solum in iis qui proprio possent arbitrio delinquere, sed etiam in parvulis necdum propria utentibus voluntate, reatus obstringeret, et, prævalente peccato, pœnalem sibi per omnes homines mors et transitum vindicaret et regnum. Propter quod et Apostolus dicit: *Per unum hominem peccatum intravit in mundum, et per peccatum mors: et ita in omnes homines mors pertransiit, in quo omnes peccaverunt (Rom. v, 12)*. Item dicit: *Regnavit mors ab Adam usque ad Moysen, etiam in eos qui non peccaverunt in similitudine prævaricationis Adæ (Ibid., 14)*. Peccans igitur homo totam in se peccato suo subdidit progeniem, quando delinquendo veram perdidit libertatem: *A quo enim quis devictus est, huic et servus adductus est (II Petr. ii, 19)*; et, *Omnis qui facit peccatum, servus est peccati (Joan. viii, 34)*.

5. Ab hac servitute, qua nascentes parvuli tenentur obstricti, solus unus mediator Dei et hominum homo Christus Jesus liber est genitus; qui licet verus homo natus fuerit, non tamen interveniente concupiscentia carnis, nec ex concubitu maris et feminae, sed de Spiritu sancto natus, ita veram carnem de carne matris accepit, ut Deus verus non culpam humanæ sumeret originis, sed naturam; et peccata in corpore suo non facienda reciperet, sed delenda portaret. Apostolicae namque prædicationis veraciter auctoritas docet quia *peccatum non fecit, nec inventus est dolus in ore ejus (I Petr. ii, 22)*; et, *Peccata nostra ipse pertulit in corpore suo super lignum, ut a peccatis separati cum justitia vivamus (Ibid., 24)*. Solius ejus mater sicut virgo fuit ante conceptum, sic virgo permansit inviolata post partum: quia nec libidinem sensit cum Deum conciperet in utero factum mirabiliter hominem, nec aliquam corruptionem dum in vera nostri generis carne pareret humani generis Redemptorem. Deus namque verus veram ex virgine suscipiens carnem, perfectionem ex ea humani corporis sumpsit, virginitatis ei gratiam non ademit. Neque enim decebat ut integritatem virginitatis creator humanæ carni Deus in conditione tribueret, et idem carnis humanæ susceptor Deus, quod fecerat redempturus, virginitatem carni de qua nascebatur auferret. Ipse est secundus homo de cælo (*I Cor. xv, 47*), qui non ideo de cælo dicitur, quia inde secum voluit deponere substantiam sui corporis; sed quia nihil in se terrenæ cupiditatis forma servi habere potuit, quam in unitatem personæ Deus creator cæli terræque suscepit.

CAP. III. — 6. Non ergo cœleste corpus ad terram deposuit, sed ad cœlum Deus in se naturam veram terreni corporis elevavit. Hanc terreni corporis veritatem de terreno corpore matris accipiens, in carne sua nostra **437** peccata portavit, cum non haberet ullam vel originis, vel operis culpam. Dicit enim

A Isaias, quia *peccata nostra ipse portavit (Isai. lxxi, 11)*. Ut ergo in hominibus quoque, ubi abundavit peccatum superabundaret gratia, non solum illud peccatum diluit quo terrenus homo universitatem suæ propaginis inquinavit; sed etiam hujus gratia omni credenti dimittitur quidquid illi originali peccato additum voluntariis hominum motibus vel operibus invenitur. Hoc utique docet beatus Apostolus dicens: *Nam judicium ex uno in condemnationem, gratia autem ex multis delictis in justificationem (Rom. v, 16)*. Hæc est gratia Dei quæ nos liberat per Jesum Christum Dominum nostrum, cujus gratiæ opus liberator ipse nobis insinuans, ita loquitur: *Si vos Filius liberaverit, vere liberi eritis*; et alio loco: *Venit enim Filius hominis querere et salvum facere quod perierat (Luc. xix, 10)*.

B 7. Hæc Dei gratia, qua salvamur, non alicui præcedenti bono merito datur, nec tamen nisi præcedenti malo merito denegatur. Primus enim homo transmisit in omnes homines peccati sui merita, quorum caro est de peccati lege concepta. Propter hoc in parvulis cum nullum sit ex propria voluntate peccatum, inest tamen filiis iræ carnaliter genitis macula parentalis, quæ quidem bene dispositum divinæ creationis non perturbat ordinem; sed nævo paternæ transgressionis infligit tetram nascentibus fœditatem. Ab illa igitur massa damnata nemo futurorum præscientia operum discernitur, sed miserantis flagelli ope atque opere segregatur. Propterea vasa misericordiæ, quæ de eadem massa gratis in honores sunt, a vasis iræ in contumeliam factis gratiæ justificationis munere secernuntur. Ad ostendendam autem gratiam, quæ gratis justificat peccatores, apostolica prædicationis non vasa justitiæ, sed vasa misericordiæ nuncupat, beato Paulo dicente: *Quod si volens Deus ostendere iram, et notam facere potentiam suam, sustinuit in multa patientia vasa iræ aptata in interitum: ut ostenderet divitias gloriæ suæ in vasis misericordiæ, quæ præparavit in gloriam (Rom. ix, 22, 23)*. Ita misericordia neminem reperit dignum, sed omnes indignos invenit, et ex ipsis, quos voluerit, dignos facit.

CAP. IV. — 8. Hac misericordia præventus Jacob, non secundum meritum præteriti seu futuri cujusquam operis, sed secundum propositum Dei prædestinantis, priusquam nasceretur electus est. Dicit enim Apostolus quia, *dum nondum nati essent, aut aliquid egissent boni aut mali, ut secundum electionem propositum Dei maneret, non ex operibus, sed ex vocante dictum est Rebecca, quia major serviet minori (Ibid., 11 et seq.)*. Ut ergo minor frater majori fratri præferretur a Deo, neque præteriti sui cujusquam meritum, neque futuri operis, quantum quidem ex uno legitimo justoque concubitu reatus conceptorum manebat æqualis. Gratia igitur hoc fecit bonitatis divinæ: quæ nunquam sic data est, ut aliqua in homine bona merita reperiret, sed ut non

* Sic mss.; tres. edd. vero totum habent singulari numero.

^b Edd. non habent, unus. Mss. habent.

habentibus ipsa conferret. Si enim cessante gratia A per solam operum præscientiam humanorum in parvulis illis unius eligendi et alterius reprobandi fuisset facta discretio, nunquam dixisset Apostolus : quia non ex operibus, sed ex vocante dictum est ei, quia major serviet minori. 438 Ex operibus enim sine dubio Apostolus dixisset, si futurorum saltem ibi humanorum operum bona merita cognovisset. Sed quoniam in utroque sola damnationis inesse merita scivit, electionis causam soli proposito divinæ bonitatis attribuit. Quocirca ex duobus istis fratribus, quos ex uno concubitu Isaac patris nostri unus in semine conceptus accepit, unus in lucem partus effudit, sola quem voluit a massa damnationis misericordia divina discrevit : cui patrocinata est gratuitorum prædestinationo munerum, non futurorum præscientia meritum. Sic enim secundum electionem propositum Dei mansit, ut ex proposito Dei gratuita foret electio. Voluntas enim Dei causa est electionis, non electio causa est voluntatis. Sic autem fuit in electo gratis misericors Deus, ut in reiecto non esset injustus. Unum enim gratis assumpsit, alterum juste deseruit. Universæ quippe viæ Domini misericordia et veritas (Psal. xxiv, 10).

9. Bonitas ergo gratis miserantis Dei, et severitas juste judicantis, fecit ut nec ambo acciperent gratuitum misericordiæ donum, neque unum simul sortirentur interitum, cum originaliter causa una fuisset amborum. Propter hoc etiam per prophetam, priusquam diceretur, *Jacob dilexi, Esau autem odio habui*, non operis alicujus præteriti, vel futuri, sed solius propheticus sermo præmisit generis mentionem ; ita Malachia loquente : *Nonne frater erat Jacob Esau ; et Jacob dilexi, Esau autem odio habui, dicit Dominus (Malac. 1, 2) ?* Cur igitur hic non aliqua operum diversitas, sed sola nascentium fraternitas intimatur, cum magis et illius qui dilectus est bona opera, et illius mala qui odio habitus est, commemorari debuerint, ut nec in illo qui dilectus est personalis acceptio, nec in eo qui reprobatus est injusta condemnatio putaretur ? Fraternitas enim nullam in se operum diversitatem significat, qua unum ab altero meritorum comparatione discernat. Non ob aliud ergo, absque commemoratione operum, ex duobus geminis fratribus unum se dilexisse, alterum odio habuisse Deus ostendit, nisi ut agnosceremus per conceptionis nativitatisque consortium, quo constabat amborum fraternitas, pari merito utrumque in illa massa damnationis obstrictum, a qua misericors bonitas sic unum gratis discerneret, ut alterum ibi non injuste severitas justa^a relinqueret. Injusta vero parvuli cujusquam causa damnationis existeret, si propago mortalis nullam peccati contagionem ex paterna radice sumpsisset. Scriptura vero divinitus inspirata testatur quod a sorde non solum nemo mundus esse possit hominum, etiamsi unius diei sit vita

ejus super terram (*Job xiv, 4, juxta LXX*) ; sed ipse quoque generis humani legitimus nuptialisque conceptus non sit a culpa iniquitatis extraneus.

10. Sane hic nullus calumniam veritati putet aliquatenus opponendam. Nos enim sanctorum Patrum sequentes, Deo adjuvante, doctrinam, originalis peccati maculam in conceptu esse dicimus parvulorum, non in concubitu legitimo nuptiarum, quarum bonum ab initio generis 439 humani divinitus novimus institutum. Propter hoc et apostolica doctrina honorabile connubium in omnibus et totum immaculatum sine dubitatione commendat (*Hebr. xiii, 4*). Cum igitur nuptiæ laudabiliter a Deo sibi tributam possideant in fide et caritate prolem mundam, tamen edunt peccato primi hominis inquinatam. De nuptiis B ergo bonis usque adeo bonum est quod homo nascitur, ut malum non sit etiamsi de adulterio vel de fornicatione nascatur. Deus enim humanæ naturæ fecunditatis donum contulit ; libidinis vero malum non est creatura Dei, sed poena peccati. Proinde de munditia^b nuptiarum mundus homo non nascitur, quia interveniente libidine^c seminatur. Quam libidinem nuptialis honestas utique non amat, sed in nuptiis mortalis propagationis necessitas tolerat. Ipsa conceptos polluit, etiamsi generantes fideles ad illicitæ commixtionis effectum trahere ac præcipitare non possit. Ob hoc sanctus David, legitimo fidelique connubio natus, non sine gravi dolore maculam carnalis generationis ita deplorat : *Ecce enim in iniquitatibus conceptus sum, et in delictis (al. peccatis) mater mea in utero me aluit (Psal. L, 7)*.

CAP. V. — 11. Quæ cum ita se habeant, fieri non potest ut quisquis in iniquitatibus concipitur, sine iniquitatis obligatione nascatur. Ab hac ut absolveretur Jacob, Esau reprobato, nulla fuerunt merita hominis, sed divinæ gratia bonitatis. Circumcisi quidem sunt ambo in corpore circumcissione visibili, quæ in signaculum justitiæ fidei (*Rom. iv, 11*) priore tempore patribus nostris est divinitus attributa. Circumcisionem vero cordis, quæ est in spiritu, non littera, cujus laus non ex hominibus, sed ex Deo est (*Rom. ii, 29*), solus Jacob a Deo gratis justificatus accepit ; Esau vero quanquam fuerit et ipse in carne circumciscus, non est tamen divinæ dilectionis et electionis dono a massa perditionis exceptus. In quo quidem circumcissio carnalis fuit ; sed idcirco non profuit, quia eum a prudentia carnis, quæ inimica est Deo (*Rom. viii, 7*), nullatenus circumcissio spiritalis exemit. In Esau igitur ante sæcula odio habuit Deus mansuram hominis terreni nequitiam, et eum juste deputavit ad poenam. In ejus vero fratre non aliqua bona opera, quæ essent futura ex homine præscivit, ut eum eligeret atque diligeret : sed ei ante sæcula justificationis gratiam præparavit, per quam illi non solum bonæ voluntatis initium, sed etiam bonæ operationis largiretur effectum. Nec in eo bona merita reperit, sed eum

^a Ms., *juxta Dei severitas*.

^b Edd. *de immunditia* ; sed melius mss., *de munditia*, cum paulo superius dictum sit, quod nuptiæ tri-

butam sibi a Deo prolem mundam possideant.

^c Mss. duo, *interveniente sordida libidine*.

misericordiæ gratuito beneficio liberavit. *Moysi enim dicit, Miserebor cui miserebor, et misericordiam præstabo cui miserebor. Igitur non volentis, neque currentis, sed miserentis est Dei (Rom. ix, 15, 16; Exod. xxxiii, 19).*

CAP. VI. — 12. Gratis igitur gratiam suam tribuit Deus nato, quia gratis eam præparaverat nascituro. Bonis enim quidquid boni habent in voluntate vel opere Deo tribuit, qui etiam tributa custodit. Iniquis vero et impiis, nec præparare Deus potuit aliquando, nec dare mala **440** opera, quibus damnabiliter servirent ^a : neque malas eis voluntates inseruit, quibus injusta quæque culpabiliter vellent ; sed præparavit eis ignis æterni pœnam, ut ultricem sentiant in æterna combustione justitiam. Mala ergo voluntas hominum ^b non est ex Deo ; et ideo eam justus iudex in hominibus punit, quia non in ea creator bonus ordinem suæ creationis agnoscit ; et (*al. sed*) perseverantia iniquitatis, atque contumacia superbæ cervicis, quia non ex largitate Dei habetur, idcirco Deo ultore damnatur. Eis autem quos Deus regni sui facit hæredes, gratis bonam voluntatem præparat, gratis donat ^c, quibus etiam perseverantiam subministrat. Gratis quippe præparavit misericorditer tribuenda merita munerum, quibus juste retribuatur munera meritum.

13. Figuram porro duorum populorum dubium non est in illis duobus præcessisse germanis : unius scilicet salvandi, alteriusque damnandi. Neque tamen isti populo sic salus est pro operibus reddita, sicut est alteri pro operibus condemnatio retributa ; sed unus quod non merebatur accepit gratiæ salutaris donum, alter secundum meritum recepit justæ condemnationis interitum. In uno merita sunt damnationis inventa, alteri vero merita glorificationis gratuita sunt justificatione collata. Ille unde displiceret in se habuit, iste autem unde Deo placeret ab ipso cui esset placiturus accepit. In omnibus igitur qui gehennali traduntur ^d incendio invenit justa severitas quod puniat meritis malum ^e, in quibusdam originaliter tractum, in quibusdam etiam vitio propriæ voluntatis adjectum. Exceptis enim parvulis, quibus ad eligendam justitiam fugiendumque peccatum necdum potest esse liberum voluntatis arbitrium, quia in ætate tenera torpet ratio consopita, cæteri qui ratione uti possunt, adjecto reatu propriæ voluntatis, aut ad fidem non accedunt, aut a fide discedunt. Ut autem fiat quis justus ex impio, amicus Dei ex inimico, absolutus ex reo, quamcunque agat corporis ætatem, ab ipso nativitatis exortu usque ad decrepitam senectutem, nemo justificatione invenitur dignus, sed gratuita bonitate justificatur indignus ; nec de potestate tenebrarum eripitur, et in regnum filii dilectionis Dei transfertur, nisi quem Dominus gratuito gloriæ dignatus fuerit munere prævenire, qui gratis salvat, et juste condemnat. Misericors Dominus et justus voluntatem pravam, quam non misericorditer

corrigit, juste punit, quia pravitatem in ea invenit, quam ipse non fecit. Bonam vero voluntatem ipse gratis præparat, gratis donat, ipse adjuvat, ipse consummat.

CAP. VII. — 14. Certissime itaque teneamus omnes homines per semetipsos non solum perfectionem, sed nec initium justitiæ posse contingere ; sed universos qui sunt boni, divina justificatione præveniri, et ut accepta bona voluntate non decidant, opitulatione Dei profectum eis et perseverantiam tribui ; nec aliquibus hominum meritis præteritis **441** aut futuris gratiam dari, sed ipsius gratiæ dono atque auxilio universa hominum bona merita et incluari et perfici. Iniquos vero, qui in sua iniquitate justo Dei iudicio derelinquuntur, etiamsi perceptione sacramenti carere dicantur peccati originalis reatu, subsequentium tamen, id est propriorum, merito peccatorum ad ignis æterni devolvi supplicium. Deus enim misericors et justus, humanæ originis voluntatisque peccata, sive in parvulis, sive in grandibus hominibus, quæ misericorditer non diluit, juste punit : quia ipse est Deus bonus et verus, qui hominem fecit, sed peccatum in homine non creavit : quique merita et opera in omnibus hominibus nunquam invenit bona, pro quibus eos salvet ; sed ipse in eis et voluntates et opera mutat, quando eos gratuita miseratione justificat. Qui præscientiæ suæ certa et incommutabili firmitate in vasis misericordiæ non nisi gratiæ suæ præscivit donum, quod a se noverat tam in meritis munerum, quam in meritorum muneribus largiendum. Ipse enim et gratuitam voluntati humanæ bonitatem donat, et bonam voluntatem in operibus adjuvat. Ipse etiam in vasis iræ illa præscivit malitiæ humanæ opera quæ essent in effectu procul dubio secutura.

15. Secundum rectam itaque fidem ac perspicuam veritatem, quod attinet ad parvulum qui sine beneficio secundæ nativitatis huic vitæ subtrahitur, sicut præscisse fatendum est Deum parvuli futuram mortem, quæ vere futura erat, sic absurde dicitur Deum præscisse parvuli futura peccata, quæ futura non erant. Neque enim Deus ferendum omnium conditor facienda præscisset, quæ faciendum non essent. Scimus namque præscientiam Dei sic esse veram atque incommutabilem, ut quæ futura præscit, vere futura sint ; nec aliquid faciendum præsciat quod non secundum præscientiam ejus fiat. Futura vero sola in se creaturæ mutabilitas recipit, quæ in Creatoris incommutabilitatem nullatenus cadit. Propterea Deo nihil est præteritum vel futurum, cui sic omnia præsentia sunt quæ facienda præscit, ut postquam facta fuerint, præterita ei (*al. Deo*) esse non possint : quoniam sicut novit præterita, sic novit et futura. Quæcunque enim cum tempore mutantur et (*al. aut*) transeunt, in ejus ^f cognitione sine temporis transitu ac mutabilitate consistunt. Rerum autem non earum quæ futuræ non sunt, sed quæ faciendæ sunt,

^a Mss., damnabiliter viverent.

^b Edd. non habent hominum. Mss. duo habent.

^c Mss. duo, gratia donat

^d Mss. duo, tradentur.

^e Edd., eorum malum ; mss., meritum malum.

^f Ms. unus, cuncta in ejus, etc.

præscientiam Deo inesse, liber Daniels prophete testatur his verbis: *Deus, qui occultorum es cognitor, qui scis omnia antequam fiant* (Dan. xiii, 42). Deus ergo hoc scit in æterna præcognitione quod futurum est, ut fiat in opere.

CAP. VIII. — 16. Absurde itaque dicitur quod præciserit parvulum, si viveret, impium futurum, quem profecto non plus quam vixit præciscit esse futurum: quem utique præciscit ad ætatem qua impie viveret non esse venturum, quia eum in ætate infantili de sæculo veraciter noverat auferendum. Et in quo nulla peccatrix præcognita est ætas, unde fieri potuit ut ætatis quæ futura non erat præcisceretur iniquitas, cum ætas renati parvuli sine actu omnino peccati esse possit, 442 actus autem humani peccati: ine qualibet ætate esse non possit? Futuræ enim ætatis non absurde præscita dicuntur opera, vel bona vel mala; absurde autem præscientia cuiusquam humani operis in ætate asseritur, in qua futurus homo ipse non esse monstratur. Sicut autem non nisi concipiendorum exordia, ita non nisi victurorum hominum actualia recte dicimus Deum præscisse peccata. Illorum ^a igitur præscius operum recte dicitur Deus, quorum in consummatione non negatur subsequitur effectus.

17. Cæterum quisquis Deum præscium putat futurorum operum, quæ tamen futura non fuerant, restat ut præscientiæ Dei, quam utique non negat veracem, aliquam inesse, quod absit, æstimet falsitatem. Falsum est enim futurum esse aliquid quod præsens non erit. Dei autem scientia nihil in se potest habere falsi, quia falsitas inesse veritati non potest. Præscientia igitur veritatis, quæ in se non recipit falsitatem, sicut faciendum præscit quod faciendum est, ita non faciendum quod faciendum non est. Non ergo Deus in parvulo peccata ulla præciscit, quæ priusquam moreretur parvulus non admisit. Si enim facienda præscisset, utique fierent. Neque enim futura sciret, quæ non facienda præcisceret. Præinde fatendum est quia, sicut parvulus mortuus est, ita eum Deus moriturum esse præciscit. Dei enim præscientia nullatenus fallitur, quia sicut faciendum præciscit mundum, et sic eum fecit quemadmodum faciendum esse præciscit: sicut in ipso quoque mundo singula quæ facta sunt, vel fiunt, vel facienda sunt, ita semper facienda fuerunt in Dei præscientia quemadmodum sunt in opere consecuta, vel etiam secutura. Non ergo Deus præciscit faciendum a quolibet homine quod facturus homo non fuit; sicut nec ejus præscientiam aliquid latuit eorum quæ homines vel fecerunt, vel faciunt, vel aliquando facturi sunt. Deus enim verus ea in operibus hominum præscire recte dicitur, quæ et rebus et personis et temporibus inchoantur. Ubi autem vel res, vel persona, vel tempus non ostenditur, nullum utique opus est quod præscitum divinitus asseratur. Non autem congruit

^a Edd., *illius*; sed minus bene.

^b Mss. duo, *parentes fideles*.

^c Restituta sunt ex mss. duobus hæc verba, *parentibus ad meritum..... pro bona voluntate*.

veritati ut in præscientia Dei dicatur esse futurum aliquid quod in tantum nihil esse vincitur, ut ex futuro præsens nullatenus fore vel fuisse monstratur: cum utique ipsum futuri nullatenus possit habere vocabulum, quod præsentis appellatione non sit quandoque censendum.

CAP. IX. — 18. A parvulo ergo qui nihil fecit nihil faciendum Deus esse præciscit. Cùm autem non ab eo abstulerit originale peccatum, nos quidem scire non possumus; hoc tamen eum iuste fecisse, nullatenus dubitare debemus. Licet enim nobis non solum ex nihilo creatis, sed etiam peccati gerentibus maculam (quam mortaliter viventibus Dei filiis sicut gratia subinde diluit, ita frequenter infirmitas parit) incomprehensibilis consilii Dei clausa sit altitudo, B illud tamen nobis manifestum est, quia in Deo ulla iniquitas non est. De ipso enim scriptum est: *Deus fidelis, in quo non est iniquitas; justus et sanctus* 443 *Dominus Deus* (Deut. xxxii, 4); et alio loco: *Judicia Dei vera, justificata in semetipsa* (Psal. xviii, 10). Ad quorum judiciorum occultam profunditatem [quia *judicia Dei abyssus multa* (Psal. xxxv, 7)] credimus etiam parentum sive quorumlibet hominum negligentiam pertinere: sicut etiam pro parvulo qui ad baptismum pervenit, parentum curam non duli tamus ad divinæ gratiæ munera referendam. Et si quidem parentes non fuerint pietate ac bona conversatione præditi, Deus, qui malis quoque bene utitur voluntatibus hominum, per malorum parentum sollicitudinem beneficium gratiæ suæ operatur in parvulo; si vero parentes boni ^b sint, non solum parvulo bona voluntas parentum proficit, sed ipsis quoque parentibus ^c ad meritum futuræ retributionis accedit. Deus enim, qui operatur et velle et perficere pro bona voluntate, parentibus in se credentibus gratiam bonæ voluntatis ipse largitur, ut pro parvulo piam sollicitudinem gerant, donec ad sanctæ regenerationis remedium vitale perveniat. Quorum tamen nec cursus potest, nec ipsa bonæ voluntatis sollicitudo pia sufficere, nisi eum dignetur Deus suæ miserationis gratuito munere prævenire. Equidem bona voluntas, quæ a Domino pro parvuli regeneratione parentibus inspiratur, eos instigat ut currant, quatenus parvulus ad ablutionem salutaris aquæ perveniat. Verumtamen illius regenerationis effectus non C cujusquam hominis volentis neque currentis, sed miserentis est Dei, qui et voluntatem parentum excitat, et volentibus adiutorium donat.

19. ^d Ut ergo parvulus regenerationis opere redimatur, Redemptor misericorditer operatur; qui et opportunitates præparat, et voluntates ministrat, et personas tribuit, et loca concedit. Quique non hoc in solis parvulis, sed etiam in majoribus operatur. Denique legimus in libro Actuum apostolorum (Cap. viii, 26) quod repente Philippum in Samaria constitutum angelus monuerit ut in viam quæ ducit Hiero-

^d Locus hic ab his verbis, *Ut ergo, ad hæc, Qui etiam, lotus est ex mss. duobus S. Crucis. In altero vero ms. hæc tantum habentur, Ut ergo veridici prædicatoris indulsit, qui opportunitatem quoque, etc.*

solymis Gazam descenderet, ubi transeunti spadoni, A nec tamen beneficium regenerationis aliquatenus inquirenti, non solum prædicaret fidei Christianæ mysterium, quin etiam baptismatis traderet sacramentum. Ecce quomodo Spiritus sanctus gratia sua spadonem præveniens, personam veridici prædicatoris indulgit. Qui etiam opportunitatem prædicandi Philippo dedit, quando spadonis animum ad legendum Isaiam misericorditer excitavit. Ipse etiam locum tribuit, qui eos ad stagnum gratuita bonitate perduxit. Ipse in spadone opus gratiæ salutaris perfecit, quo illuminante idem spado Christum esse Filium Dei creditit, et ad stagnum veniens sacræ Trinitionis effectum poposcit, nec baptizatus tantum, sed et Spiritu sancto repletus abscessit.

20. Quis etiam Cornelium centurionem, misso angelo ut apostolum Petrum accersiret, admonuit (Act. x, 5), nisi qui eidem centurioni gratis donum sui timoris ac bonæ operationis infudit? Ut enim Deus orationum 444 ejus et eleemosynarum memoriam haberet, ipsius Cornelli prius meminit; non in ejus quolibet opere bono, sed in beneplacito suo, ut ei donum sui timoris infunderet, quo ei et eleemosynarum studium, et sanctæ orationis inspiraret affectum. Ipse igitur ei placendi gratiam contulit, qui in eo quod coram se placeret invenit. Ipse est enim Deus de quo Apostolus dicit: *Deus autem pacis* ^a, qui eduxit de mortuis pastorem magnam ovium in sanguine testamenti æterni, Dominum nostrum Jesum Christum, *apert vos in omni bono, ut faciatis voluntatem ejus, faciens in vobis quod placeat coram se* (Hebr. xiii, 20). C In tantum autem divinæ gratiæ fuit, quod Cornelius admonitus est ut ad se Petrum accersiret, ut etiam ipsi Petro ^b Spiritus sanctus venientibus ad eum, quos Cornelius miserat, non solum ut cum eis iret præciperet, quin etiam formidinem totius dubitationis auferens, a se illos missos fuisse firmaret. Denique sic eidem Petro a Spiritu sancto dictum est: *Ecce viri tres querunt te. Surge itaque, descende, et vade cum eis, nihil dubitans, quia ego misi illos* (Act. x, 19). Apostolos quoque volentes ire in Bithyniam atque Asiam, vetitos a Spiritu sancto legimus (Act. xvi, 7). Et postquam Saulum Dominus sua voce prostravit (Act. ix, 4), ipse ad eundem baptizandum Ananiam visitavit, et misit (Ibid., 11). Paulus etiam Corinthiis scribens evidenter affirmat sollicitudinem sanctam Tito discipulo suo, qua pro illis satageret, divinitus inspiratam. Sic enim dicit: *Gratias autem Deo, qui dedit eandem sollicitudinem pro vobis in corde Titii* (II Cor. viii, 16).

CAP. X. — 21. Cum ergo Scripturarum attestazione sanctarum manifestum sit quod Deus, ejus voluntati nemo resistit, ejus dispositionem nemo mutat, ejus judicia nemo comprehendit, secundum abundantes divitias gratiæ suæ, quas habet in bonitate super omnes, quos de massa damnata faciens vasa miseri-

cordiæ in honorem gloriamque discernit, hominibus quoque ratione utentibus congruas ad salutem personas aut procuret, aut deneget, in aliis scilicet justitiam tenens, aliis misericordiam tribuens; cur non etiam in baptizandis infantibus certissime credamus ac libere proclamemus diligentiam parentum ad gratiam redimentis, negligentiam vero ad judicantis Dei justitiam pertinere? Non quia ex Deo est boni operis negligentia, a quo nulla unquam potuit esse mali operis causa: sed quia bona voluntas, quæ a Deo tribuitur, quantum in caritate proficit ^c, tanto majorem pro salute cujuslibet animæ sollicitudinem gerit. Mala vero voluntas, quæ suo merito gratiam caritatis aut non accipit, aut amittit, torporem negligentiae suæ non deponit, et dum in suis tenebris derelinquitur, magis ac magis excrucatur.

22. Deo igitur in hominibus misericorditer operante, providentur ^d etiam adjutoria personarum atque opportunitatum, et ipsa facultas operis tunc invenitur ad baptizandum parvulum, quando in eo Dominus 445 statuit opus sanctæ ablutionis implendum. Deus enim, qui parvulum non volentem, neque currentem, fidei nescium, suæque salutis atque utilitatis ignarum, in quo nulla regenerationis petitio, nulla fidei potest inesse confessio, gratuita sacramenti virtute mundat; ipse pro redemptione parvuli animos parentum, sive quorumlibet fidelium voluntates excitat, ut etiam illis cum timore et tremore salutem suam operantibus proficiat ad bonæ retributionis mercedem, per quorum piam curam infans perducitur ad salutem. Si enim mercedem suam non perdet qui calicem aquæ frigidæ uni ex minimis Christi in nomine discipuli dederit (Math. x, 42), quo sola in homine ^e caro pascitur, quomodo mercedem non habebit, qui pia sollicitudine currit ad satagit ut caro infantis animaque salvetur?

CAP. XI. — 23. Quocirca etiam hæc bona voluntas divinitus dari credenda est parentibus piis, qua fructum suæ carnis, quem carnaliter editum noverunt originalis peccati contagione pollutum, non negligent spiritali regeneratione mundandum; neque tantum cupiant habere temporaliter hæredem, quantum desiderent et vigilantiter satagant Christi secum fieri co-hæredem; et quem habent ex mortali semine filium mortaliter transiurum, ex aqua et Spiritu sancto renatum fratrem habeant sub Deo Patre perpetuum. D Veruntamen hanc laudabilem voluntatem illis procul dubio parentibus Deus tribuit, quibus per Spiritum sanctum gratiam sanctæ caritatis infudit. Ipsi quoque ad vitam æternam perveniunt, non quia in corpore mortis hujus morituros filios gignunt, sed quia in Dei timore viventes, cum eis ad secundæ nativitatis beneficium festinare non negligunt, et donec in eis opere compleatur, Christiana dilectione parturiunt quos humana fecunditate pepererunt. Quos etiam baptizatos diffluere per flagitia facinoræque non si-

^a Sic mss., juxta textum Apostoli. Edd. non habent *pacis*.
^b Mss. duo, ipsi beato Petro; et paulo post, eidem beato Petro.

^c Sic mss. duo. Edd., *proficit*.
^d Ita mss. duo. Edd. et ms. alter, *providente*.
^e Hæc verba, *in homine* non habent editi nec ms. unus habent mss. duo.

nunt; sed eos, secundum Apostoli præceptum, in disciplina et correptione Domini (Ephes. vi, 4) nutrire atque educare contendunt; magis eos volentes esse placitos Deo, quam divites aut claros esse in sæculo.

24. Usque adeo vero manifestum est gratiam baptismi debere filiis a parentibus celeriter afferri, ut hoc non solum boni fideles solliciti facere soleant, sed etiam illi qui ad filiorum Dei non pertinent numerum: qui scilicet cum fidelium censeantur nomine, negare convincuntur operibus fidem, dum ea gerunt quæ fidei convenire non possunt. Nam, ut de aliis taceam, nonne videmus mulierculas quasdam filios suos non de connubio, sed de fornicatione susceptos, sollicitè ad baptismatis gratiam portare, multumque tueri ne qui de illis carnaliter nati sunt spiritali natiuitate priventur? Ita cum iis quos invitæ plerumque concipiunt atque pariunt volentes ad ecclesiam tremantesque concurrunt; et cum peccatum fornicationis suæ negligant, ita in iniquitatibus suis remanent, ut tamen filios suos absolvi vinculis peccati originalis exoptent. Sic Deus bonus parentum bonorum piam voluntatem non solum parvulis, verum etiam ipsis parentibus facit ad effectum gratiæ proficere; iniquorum vero parentum sollicitudinem 446 facit commodis filiorum quibus confert gratiam militare. Quia etiam illi qui in se beneficium baptismatis operibus malis evacuant, quid conferat baptismatis gratia non ignorat: et cum in carne sua mortifera cedant libidini, in fructu tamen carnis suæ magis cedunt agnitæ veritati.

25. Si vero aliqui parvulorum parentes Christiani (quod interim, quia multum a religione abhorret, durum est credere) Christianæ caritatis, et suæ non minus quam filiorum salutis oblitæ, curam regenerandorum non habent parvulorum, non nostram, sed Apostoli super hoc scelere sententiam audiant, et utinam contremiscant, dicentis: Si quis autem suorum, et maxime domesticorum curam non habet, fidem negavit, et est infideli deterior (I Tim. v, 8). Sicut autem nullus habet ex Deo ut neget fidem, sic etiam negligentiam eujuslibet operis boni nemo divinæ imputare permittitur voluntati. Sicut autem ad opus divinæ gratiæ pertinet, quod parentes pro regeneratione filiorum piam sollicitudinem gerunt: ita illud quoque divini iudicii est, quod Deus malas deserit voluntates, cum parentes filiorum corporalem ita salutem diligunt, ut animarum in eis negligant sospitatem; curamque gerunt ut morituri vivant, nec metuunt si filii eorum cum reatu sempiternæ damnationis intereant: ubi maximam culpam contrahunt, et crudelissimi parricidæ spiritaliter sunt. Diabolicis enim lucris ipso neglectus sui torpore militant, et placentes hosti nequissimo, regem bonum malis operibus exacerbant. Deum igitur, cujus universæ viæ misericordia et veritas (Psal. xxiv, 10), sicut humiliter laudare debemus cum gratiam donat, sic nemo juste potest accusare cum denegat. Ea quippe est bonitas ejus atque justitia, ut gratuita miseratio-

ne redimi possit quemcunque voluerit: Voluntati enim ejus quis resistit (Rom. ix, 19)? injuste vero damnare quempiam nec velit aliquando, nec possit; quia rectus est Dominus Deus noster, et non est iniquitas in eo (Psal. xci, 16), et iniquitas nostra justitiam Dei commendat, nec est iniquus Deus, qui infert iram (Rom. iii, 5).

CAP. XII. — 26. Quisquis igitur gratiæ divinæ mirabilem vult atque incomprehensibilem considerare virtutem, illud potius humili pioque corde consideret, quomodo plerumque parentes pii, fideles et impigri, atque solliciti, cum parvulis suis ad baptismum velociter currant, et inter manus festinantium parentum parvuli sine baptismo moriantur. Consideremus ergo duos parvulos sine baptismo mortuos: unum quem noxia parentum neglexit incuria, alterum cui parentum quidem pia sollicitudo non defuit, sed mortis velocitate prærepto prodesse nequivit; qui scilicet inter manus portantium, quibus ad baptismum gestabatur, priusquam perveniret ad futuræ vitæ beneficium, præsentis incurrit occasum, et ante caruit vita quam macula; priusque raptus est ad poenam quam perduceretur ad gratiam. Si de his duobus vix dicitur parentum negligentia nocuisse, dicatur cur alteri negatus est salutis effectus, cui nec voluntas potuerit parentum prodesse, nec cursus. An etiam huic a Deo dicitur fuisse consultum, ut qui prævidebatur 447 futurus impius, beneficio putetur laudentæ mortis adjutus? Quis hoc dicat? quisve non videat quod talis obitus non damnationi morientem parvulum præripuit, sed salutem? cui non est utique levigata damnatio, sed redemptio denegata; nec consultum est ut minus torqueretur, sed raptus est ne liberaretur. Nonne hic et pia parentum voluntas atque cursus ex Deo fuit, sed ideo non profuit, quia ut parvulus baptizaretur ex Deo non fuit? qui profvando iustoque iudicio illis quidem pro filio religiosum infudit affectum, sed parvulo vitale noluit largiri remedium. Nam et sancto David (II Reg. xviii, 5) ipse donum caritatis infudit, ut Absalon filio parcendum præciperet, ne in sua impietate moreretur; sed ex Deo non fuit, ut Absalon impius futuræ poenitentiae servaretur. Exhibuit ergo quod debuit hominis sancti voluntas pia; sed operata est quod oportere noverat divina justitia.

27. Illud etiam si quis pia mente consideret, nonne sicut divinæ misericordiæ suavitate mulcetur, ita divini iudicii profunditate terrebatur? Nonnunquam enim et parvulus fidelibus nascitur, et illis, sicut jam diximus, pro redemptione filii pia fide caritateque sollicitis, ante moritur quam sacro baptismo diluatur. Alter vero de infidelibus natus, cujus salutem parentes non saltem tepide volunt, sed omnino non volunt, idem tamen parvulus supernæ dispensationis ordine, parentibus aut violenter auferitur, aut furto subripitur, et ad sanctum baptismum quoramlibet fidelium pia caritate perducitur, et mox ut baptizatus fuerit, de hac vita discedit. Si parvulorum istorum

* Edd. et ms. unus, præsentem.

originalis attendatur causa, ambo æqualiter sunt iræ A filii, quia uno simul originalis peccati nexu tenentur obstricti. Ubi autem duorum prorsus æqualis est causa, non utique possunt merita pronuntiari disparia. Nulla igitur est causæ diversitas in infantibus quæ faciat unum eligi, alterum reprobari. Si vero parentum consideretur voluntas, illi qui Christiani sunt, ut eorum filius baptizaretur sollicitè voluerunt, instantissime cucurrerunt ^a, quorum tamen filius antequam baptizaretur morte præventus, æternis est ignibus deputatus; ille vero qui de infidelibus natus est, contra voluntatem parentum perductus ad gratiam baptismi, factus est hæres Dei, et cohæres Christi. Quid in his prævidit Deus futurum, ut uni nihil conferre posset caritas parentalis, et alteri multum crudelitas prodesset hostilis? Quis istam profunditatem judiciorum Dei penetrare valeat? Quis non tamen hic, et misericordiam gratuitæ bonitatis, et justitiam divinæ severitatis agnoscat? Ubi enim duorum parvulorum, nec in actibus aliqua sunt merita, nec in origine dissimilis causa, manifestum quidem nobis est quod ambo fuerint originalis peccati vinculis obligati, occultum vero cur non ambo fuerint absoluti.

CAP. XIII. — 28. Sciamus igitur imperscrutabile nobis esse cur, uno derelicto, alterum Deus ab illa perditionis massa gratis eripiat. Certissime tamen scire debemus quia miserator et misericors Dominus, patiens, et **448** multum misericors, et verax, sic ei quem liberat misericordiam donat, ut apud eum quem damnat justitiam et veritatem nulla ratione prætereat. Absolutus igitur accepit gratiam, quam semper laudet; damnatus vero invenit justitiam, in qua non habet quod accuset, ut omne os obstruatur, et subditus fiat omnis mundus Deo (Rom. iii, 19), quando unus in bonis suis præcedentem Dei agnoscit gratiam, alter in damnatione sua non falsam futurorum, quæ non erat facturus, operum præscientiam, sed veram primi parentis invenit culpam.

29. Dicit aliquis: Cur non ambobus largitus est Deus gratuitam misericordiam, cum unus ambos reatus obstrinxerit? Cui, salva incomprehensibili altitudine judiciorum Dei, respondemus: Ideo non utrumque liberatum esse, vel utrumque damnatum; quia Deus, qui malum nec velle potest aliquando, nec facere, ab uno justa severitate debitum præcepit D exigi, alteri vero gratuita jussit bonitate dimitti. In duobus enim pariter inpiis, quorum unus absolvitur, alter damnatur, in absoluto cognoscitur gratuita benignitas Dei, quæ potest absque meritis ullis operum, gratis omne relaxare peccatum; in eo vero qui damnatus est, apparet justitia Dei, cui nullum potest aliquando placere peccatum. Nec misericors ergo absolutio culpabilis potest esse, nec injusta punitio. Absolvit reum bonitas, quæ nulla malignitate vincitur; punit reum æquitas, quæ nullis iniquitatibus

delectatur. Deus ergo, cum salvat homines, gratiam tribuit suis operibus bonis; et cum punit pro iniquitatibus peccatores, justitiam retribuit humanis operibus malis: in illis utique reparans quod facti sunt, sed in istis judicans quod fecerunt. *Omnes enim peccaverunt, et egent gloria Dei (Ibid., 23)*. Quia et ii qui non peccaverunt proprietate operum, originale trahunt ^b ex primi hominis transgressione peccatum.

30. Voluntatis autem divinæ secretum, quo unum impium justificat alterumque condemnat, non ideo æstimemus injustum, quia nobis videmus absconditum; sed ideo divinum justumque nemo esse dubitet, quia hoc hominum quisquam investigare non valet. Proinde cordis humilitatem simpliciter exhibentes, misericordiam et judicium Domino cum propheta cantemus (Psal. c, 1): intentionem nostræ scrutationis eatenus temperantes, ut discutere non velimus quod comprehendere non valeamus. Admonet enim nos sancta Scriptura dicens: *Altiora te ne quaesieris, et fortiora te ne scrutatus fueris; sed quæ præcepit tibi Dominus, illa cogita semper, et in plurimis operibus ejus ne sis curiosus (Eccli. iii, 22)*. Revera enim frustra labor superflua scrutationis impenditur, ubi nulla inventionis copia suffragatur; et noxia curiositas in reatum protinus labitur, quando modum suum humana infirmitas non melitur. Quin potius in hoc profundissimo divinæ voluntatis arcano nihil aliud nostræ saluti congruere noverimus, nisi ut cum David unusquisque nostrum humiliter dicat: *Mirabilis facta est scientia tua ex me, confortata est; nec potero ad eam (Psal. cxxxviii, 6)*. Cum beato quoque Paulo religiosi **449** clamoris jungamus effectum ^c, qui ait: *O altitudo divitiarum sapientiæ et scientiæ Dei! Quam incomprehensibilia sunt judicia ejus, et investigabiles viæ ejus! Quis enim cognovit sensum Domini, aut quis consiliarius ejus fuit (Rom. xi, 33, 34)*? In quo loco convenienter ^d beatus Paulus, priusquam incomprehensibilia Dei judicia diceret, akitudinem sapientiæ ejus scientiæque præmisit. Quibus utique verbis omnem querulam ^e justoque Dei judicio aliquatenus obtinentem humanæ vocem temeritatis obstruxit. Certum enim est ad personam atque officium judicis pertinere, ut et in cognoscenda causa scientiam non negligat, et in judicando rectum sapientiæ tramitem non relinquat; ne quando vel adversus incognitam veritatem convincatur ignarus temere ^f judicium ferre, vel agnitam deprehendatur insipienti perversitate comprimere. Deus igitur nec inscius est, ut temere judicet; nec insipiens, ut aliquem injuste condemnet; de quo prophetica clamat auctoritas: *Iustus Dominus, et justitias dilexit, æquitatem vidit vultus ejus (Psal. x, 8)*.

CAP. XIV. — 31. Proinde in omnibus operibus suis æterna laude dignus est Deus: quia cunctis quos secundum propositum vocat atque justificat, gratis

^a Sic mss. duo. At editi, curaverunt.

^b Mss. duo, originale cunctis trahunt.

^c Mss. duo, affectum.

^d Mss. duo, non inaniter.

^e Sic mss., excepto quod in unico legitur querulam; in reliquis querelam. Editi autem, humanæ toris temeritatem.

^f In uno ms. non habetur temere.

remitit iniquitatem; in omnibus autem quos punit, A irreprehensibilem retinet æquitatem. Causa vero majorum atque parvulorum ^a qui sine baptismo cursuum vitæ presentis in infidelitate consummant, quantum attinet ad communionem originalis peccati, una est; et ex hac utrique ibunt in ignem æternum, qui paratus est diabolo et angelis ejus, quia in eis chirographum, quo sibi ens deceptoris nequitia subdidit, Salvatoris gratia non delevit. Sed in eo est majorum causa deterior, quia, rationis utendæ facultate percepta, respuunt aut negligunt regenerationis salutare remedium, sine quo non solum regno potiri nequibunt, quin etiam gravioribus suppliciis subiacent. Tales enim contemnentes benignitatem Dei, secundum duritiam suam et impenitens cor, thesaurizant sibi iram in die iræ et revelationis justii judicii B Dei, qui reddet unicuique secundum opera sua (Rom. II, 5, 6): ut non solum pro originali peccato æternis ignibus ardeant, quibus arsuri sunt sine baptismo morientes etiam parvuli, qui nihil boni aut mali egerunt; sed etiam pro sua voluntate mala tanto deterius torqueantur, quanto amplius propriæ iniquitatis adjiciunt. In illo quippe originali peccato mors æterna utrosque complectitur: his autem pro voluntatum actuumque malitia pœna cumulat. Deterius est enim redemptionis beneficium impia voluntate non quærere, quam ad illud impedimento teneræ prorsus ætatis venire non posse; graviusque premitur qui oneri ex primis parentibus sumpto superaddit proprium, quam qui solum bajulat alienum.

32. Eos vero qui sive originalium sive etiam priorum exuuntur **450** oneribus peccatorum, gratia Dei præveniri, nullus debet ambigere Christianus. In cujus gratiæ largitate quidam, minore rerum consideratione percepta, non leviter errant, existimantes eam omnibus hominibus æqualiter dari: ita ut etiam eis qui beneficiâ ipsius gratiæ, tanquam ipsi ^b, multum minorant, dum non credunt ipsius gratiæ opus esse in homine, ut gratia suscipiatur ab homine: quæ non ob aliud divinitus datur, nisi ut bonam voluntatem in homine primitus operetur; tantaquo sit in unoquoque qui accipit, quantum Deus gratuita miseratione cordi accipientis infundit.

CAP. XV. — 33. Dignum itaque est, carissimi fratres, ut in singulis quibusque sententiis, in quibus nubilo ejusquam obscuritatis ambigimus, sanctorum Patrum definitionibus hæreamus: quos præveniens misericordia Dei gratis illuminavit, ut crederent, et sequens instruxit spiritaliter, ut docerent. Hi enim apostolicæ prædicationis tenentes per omnia veritatem, certissime cognoverunt, cognoscendumque libris et epistolis reliquerunt, gratiam Dei non omnibus hominibus generaliter dari. Gratuitum quippe donum Dei est gratia. Propter quod dicit Apostolus, quia unusquisque proprium habet donum a Deo; alius quidem sic, alius vero sic (I Cor. VII, 7). Ista gratia, quam Deus vasis misericordiæ gratis donat, ab illu-

minatione cordis incipit; et hominis voluntatem non bonam invenit ipsa, sed facit; atque ut eligatur, ipsa prius eligit; neque suscipitur aut diligitur, nisi hoc ipsa in corde hominis operetur. Ergo et susceptio et desiderium gratiæ opus ipsius est gratiæ. Iam gratiam nullus hominum desiderare, vel poscere, sed nec cognoscere poterit, nisi eam prius ab illo accipiat qui eam nullis præcedentibus operibus aut voluntatibus bonis ad hæc largitur, ut voluntatem in qua semper maneat ipsa præparet, ipsa donec, ipsa illuminet, ipsa excitet, ipsa conservet, ^c ipsa consummet.

CAP. XVI. — 34. Ut ergo gratia Dei cognoscatur et diligatur, desideretur ac postuletur, prius donatur homini non cogno-centi, non diligenti, non desideranti, neque postulanti. Ipsa itaque se facit cognosci, diligi, desiderari, postulari. Cum enim Dominus, sicut per Ezechielem prophetam loquitur, eor lapideum auferat ab hominibus, et dat eis cor carneum (Ezech. XI, 19), utique per gratiæ suæ illuminationem mutat hominis voluntatem. Hæc est mutatio non humani arbitrii, sed dextere Excelsi (Psal. LXXVI, 11); per quam filii hominum grav s corde, qui diligunt vanitatem et quærunt mendacium (Psal. IV, 3), ad diligendam et quærendam veritatem non ipsi bonam voluntatem afferunt, sed a Domino donum bonæ voluntatis recipiunt. Scriptum est enim, quia præparatur voluntas a Domino (Prov. VIII, 35, sec. LXX). A vero enim lumine, quod illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum, bona voluntas datur, ut homo in Deum credat Deumque fideliter diligit, ^d quo ipsa voluntas jugiter gubernatur et regitur, ut nec fides hominis deficiat, nec caritas refrigescat. Unde Salvator Petro dicit: Ego rogavi pro te, ne deficiat fides tua Luc. XXII, 32). **451** Fides autem ipsa est sanctorum, quæ per caritatem operatur. Sicut ergo bonæ voluntatis initium nemo potest habere, nisi fuerit misericordia Dei præveniente illuminatus, quia præparatur voluntas a Domino, et rursum scriptum est: Deus meus, misericordiam ejus præveniet me (Psal. LVIII, 11): ita eandem voluntatem bonam nemo usque in finem poterit obtinere nisi fuerit jugiter eadem misericordia subsequente servatus. Dicit enim Deo beatus David: Misericordia tua subsequetur me omnibus diebus vitæ meæ (Psal. XXII, 6). Misericordia igitur, quæ gratis malum hominem prævenit, ut mutetur ^d in melius, et ipsa quem bonum facit subsequendo regit, ne mutetur in pejus.

35. Omne igitur bonum voluntatis et operis tunc inesse potest homini, si prævenientis gratiæ largitata detur, ejusdemque gratiæ subsequentis opulatione servetur. Quæ malum prævenit, ut bonam, Deo largiente, voluntatem habere incipiat, quam ante, quia per se habere non poterat, non habebat: subsequitur autem bonum, ut perseveret et proficiat in bona voluntate, quam ex se habere non potuit, sed gratis accepit. Prævenit ergo dirigendo cor hominis præ-

^a Sic misc. duo. At edd., *minorum*.

^b Ms. unus, *quam ipsi*. Cæteri. *tantam ipsi*.

^c Hæc verba absunt ab editis habentur in mss.

^d Editi, *mutet*.

vum, quia scriptum est : *Dirigit autem corda Dominus* (Prov. xxi, 2). Subsequitur autem, custodiendo correctum, quia similiter scriptum est : *Iustum adiutorium meum a Domino, qui salvos facit rectos corde* (Psal. vii, 11). Gratia igitur in utroque operatur : scilicet, et in errante, ut correctus vivat, et in correcto, ne depravatus abcedat.

CAP. XVII. — 36. Non omnibus autem istam gratiam dari, et quibus datur, non omnibus æqualiter dari, quisquis pie querit, eloquiorum sanctorum attestatiōe cognoscit. Quid enim prius in homine bonum potest esse, quo ad æternam vitam tendat, quam bona voluntas? de qua tamen in Proverbiis dicitur : *Præparatur voluntas a Domino* (Prov. viii, 35, juxta LXX). Dominus ergo, qui in nobis bonam voluntatem præparat, ipse nobis bonæ voluntatis initium donat. Deum quoque in nobis operari non solum ut velimus, verum etiam ut quod bene volumus faciamus, Apostolus docet, dicens : *Cum timore et tremore salutem vestram operamini. Deus est enim qui operatur in nobis et velle et perficere, pro bona voluntate* (Philip. ii, 12, 13). Hujus bonæ voluntatis initium in fide consistere, liber Cantici Canticorum (Cap. iv, 8, sec. LXX) ostendit, ubi Christus dicit Ecclesiæ : *Venies et pertransies ab initio fidei*. Quam tamen fidem non omnibus dari beatus Paulus asserit, dicens : *Non enim omnium est fides* (II Thess. iii, 2); et rursus : *Non omnes obediunt Evangelio* (Rom. x, 16). Quibus autem datur, non æqualiter dari, eodem docente cognoscimus, qui ait : *Dico enim per gratiam quæ data est mihi omnibus qui sunt inter vos, non plus sapere quam oportet sapere, sed sapere ad sobrietatem, et unicuique sicut Deus divisit mensuram fidei* (Rom. xii, 5).

37. Ob hoc ipse apostolorum chorus, qui non spiritum hujus mundi acceperat, sed Spiritum qui ex Deo est, ut sciret quæ a Deo donata fuerant ei (I Cor. ii, 12), sciens a Domino collatum sibi initium fidei, ab ipso sibi eandem poscebat augeri. Lucas enim evangelista commemorat Domino dixisse discipulos : *O Domine, auge nobis fidem* (Luc. xvii, 5). Cujus si ex se voluntas hominis habere posset initium, ex se profecto sumpsisset augmentum. Sed beati apostoli vade se sciebant initium fidei accepisse quod non habebant, inde sibi ejusdem augmentum poscebant : quia gratia, quæ illis initium fidei contulerat, ipsa in eis augendæ desiderium suscitabat. In quo tamen desiderio licet jam fidelis esset voluntas, nullatenus tamen sibi sufficeret, nisi ille qui initium fidei non poscentibus dederat, augmentum quoque poscentibus benigna miseratione conferret. Ut ergo apostoli crederent, voluntas non defuit, sed in eis ipsam voluntatem Dominus præparavit. Nam ut homo non credat, ex se habet infidelitatem; ut autem in Deum credat, a Deo accipit fidem, et ut in eo fides augmento subsequente perficiatur,

A non hoc virtus humanæ voluntatis, sed divina gratia facit : quia Dens, sicut voluntatem ad credendum per gratiam præparat, sic ipsam voluntatem gratia operante consummat; et sicut fidem non habentibus ipse donat, sic in illis etiam qui habent ipse multiplicat. Propter quod in Epistola quæ ad Hebræos est scripta, sic dicitur : *Deponentes igitur omne pondus, et circumstantes nos peccatum, per patientiam curramus propositum nobis certamen, aspicientes in auctorem fidei et consummatorem Jesum* (Hebr. xii, 1, 2). Proinde si ex se homo fidem habet, non est auctor fidei Jesus; et si viribus suis homo fidem perficit, non est consummator fidei Jesus : apostolica autem auctoritas auctorem consummatoremque fidei nostræ Dominum Jesum confitetur; certum est igitur fidem in nobis nec esse posse, nec credere, nisi ille nobis eam tribuat, tributam augeat, auctam perficiat, quem auctorem consummatoremque fidei apostolica profitetur auctoritas. Propter quod apostolus Paulus in Epistola quam ad Ephesios scripsit, sicut a Deo dari gratiam prædicat, ita testatur non omnibus æqualiter dari; sed prout ille misericorditer donat, qui non eam pro meritis retribuere, sed gratis tribuere, consuevit. Dicit enim ^b : *Unicuique nostrum data est gratia secundum mensuram donationis Christi* (Ephes. iv, 7). His atque hujusmodi testimoniis ostenditur, nec omnibus dari gratiam, nec quibus datur æqualiter dari, sed secundum mensuram donationis Christi. Hinc est quod eandem beatus Apostolus concludens Epistolam, pacem, caritatem, atque fidem divinitus optat tribui, dicens : *Pax fratribus, et caritas cum fide a Deo Patre, et Domino Jesu Christo* (Ephes. vi, 23).

CAP. XVIII. — 38. Ut ergo in Deum credere vellemus, ille nobis bonam voluntatem contulit; ut in eum crederemus, ipse fidem nobis donavit; ut illum etiam diligeremus, idem nostris cordibus per Spiritum sanctum gratiam suæ caritatis infudit. Non itaque quia volumus ^c gratiam accipimus, sed neolum volentibus nobis gratia data est. Quam ipsam ^d gratiam habere potuimus, ut gratiam acciperemus; sed infidelibus nobis est donata fides ex gratia. Quod Vas electionis manifesto testatur eloquio, dicens : *Gratia salvi facti estis per fidem; et hoc non ex vobis, sed Dei donum est* (Ephes. ii, 8). Sola igitur gratia in nobis bonam voluntatem facit, sola fidem ipsi voluntati tribuit. Sed cum bona voluntas habuerit fidem, sine qua bona esse non potest, quia *sine fide impossibile est placere Deo* (Hebr. xi, 6), incipit operari bonum, si tamen operanti gratiæ nunquam desit auxilium. Ideo enim in nobis gratia Dei bonam efficit voluntatem, ut habeat quam in nobis adjuvet, non solum volentem, sed etiam operantem; et ideo voluntati nostræ donum credulitatis infundit, ut eidem voluntati credenti operantique non desit. Ut ergo habeat fidem ^e, non ex se, sed ex Dei gratia sibi inesse noverit ipsam fidei largitatem.

^a Mss. duo, *donata sunt*.

^b Mss. duo, *Dicit igitur idem apostolus*.

^c Editi, *Non utique ania volumus*

^d Editi, *gratis*.

^e Mss. duo, *Ut ergo habeat voluntas humana bona merita per fidem*.

39. Parum est autem nobis fidem scire unicuique A
divinitus dari, nisi certissime noverimus tantam uni-
cuique tribui, quantam Deus donare dignatur, non
quantam humana voluntas meretur. Quæ priusquam
accipiat fidem, punitionem per seipsam potest me-
reri, non fidem. *Omne enim quod non est ex fide, pec-*
catum est, et sine fide impossibile est placere Deo
(Rom. xiv, 23; Hebr. xi, 6). Qui autem Deo non
placet, sine dubio displicet; et qui Deo displicet,
non eum mitigat, sed potius exacerbat. Nullum igitur
accipiendæ fidei meritum habere potest voluntas quæ
non habet fidem: quia fidem non habere, hoc est Deo
displicere. Infidelitatis autem malum non justificatio-
nis, sed damnationis est meritum. Gratuita est igitur
divisio fidei, quæ non secundum infidelium, quæ
nulla est, fidem, sed secundum justificantis Dei vo-
luntariam unicuique tribuitur largitatem. Hoc utique
Doctor gentium docens, admonet nos, non plus sa-
pere quam oportet sapere, sed sapere ad sobrietatem
(Rom. xii, 3); et unicuique sicut Deus divisit mensuram
fidei (I Petr. iv, 10). Beatus quoque Petrus multi-
formem gratiam Dei esse testatur. Propter quod
unumquemque filium pro qualitate acceptæ gratiæ
præcipit operari, dicens: Hospitales estote inter vos,
sine murmuratione; unusquisque qualem accepit gra-
tiam, inter vos eam administrantes, ut boni dispensa-
tores multiformis gratiæ Dei (I Petr. iv, 9, 10). Beatus etiam Paulus dicit: Multi unum corpus sumus
in Christo, singuli autem alter alterius membra: ha-
bentes autem donationes secundum gratiam quæ data
est nobis differentes (Rom. xii, 5, 6).

CAP. XIX. — 40. Porro ne quis differentiam dona-
tionum quibuslibet humanis operibus aut meritis ni-
teretur ascribere, ostendit idem apostolus voluntaria
gratiæ spiritualis tribui largitate ^a, quæ nullum invenit
meritum cui conferat donum, sed ipsa donat bo-
norum exordia meritorum. At ergo: *Divisiones gra-*
tiarum sunt, idem autem Spiritus; et divisiones mi-
nistrationum sunt, idem autem Dominus; et divisiones
operationum sunt, idem autem Deus, qui operatur om-
nia in omnibus (I Cor. xii, 4, 5, 6). Et post enumera-
tionem charismatum dicit: Hæc autem omnia opera-
tur unus atque idem Spiritus, dividens singulis prout
vult (Ibid., 11). Proinde 454 nosse debet unusquis-
que Christianus, neque in viribus naturæ, neque in
legalibus præceptis, sed in illuminatione cordis et
voluntario divinæ bonitatis munere constare gratiæ
salutaris exordium, qua fit ut quod divinitus præci-
pitur, non solum a nobis agnosci, sed etiam diligi
possit ac fieri. Neque enim ipsa natura humana per
semetipsam potest aliquando bonam resumere volun-
tatem, qua placeat Deo, ex quo eam in primo ho-
mine perdidit, cum diabolo, depravata quam rectum
divinitus acceperat voluntate, consensit. Quam tunc
sic perdidit, ut eam nullus hominum deinceps ex se
habere possit, nisi eam unusquisque ab illo gratis

^a Sic ms. unus. Editi, voluntariam.... tribui largi-
tatem.

^b Sic ms. duo. At editi, quod sibi culpa intulit.

acceptit, a quo eam primus homo, eum conderetur,
acceptit, quam si primus homo non perderet, omnis
homo deinceps eam naturaliter possideret

41. Præcepta quoque legis sonare possunt extrin-
secus auribus carnis; intrinsecus autem nullus ea
cordis auditu aliquatenus salubriter percipit, nisi do-
num gratiæ spiritualis intus acceperit. Auget enim
littera prohibendo peccatum, si desit audienti gratiæ
spiritualis auxilium; et agnita lege homo prævarica-
tor efficitur, nisi ad implendam legem voluntas a Do-
mino præparetur: *Lex enim iram operatur, et ubi non*
est lex, nec prævaricatio (Rom. iv, 15); et, conclusit
Scriptura omnia sub peccato, ut justificatio ex fide
Jesu Christi daretur credentibus (Galat. iii, 23). Lex
itaque sine gratia ostendere potest ægritudinem, non
sanare; vulnera non sanat, medicamina non mini-
strat: ut autem legis impleatur præceptum, gratia
intus ministrat auxilium. Ac sic lex revelat culpam,
gratia confert indulgentiam. Legis est igitur, quod
peccata cognoscimus; gratiæ, quod vitamus. Dicit
enim Apostolus: Peccatum non cognovi nisi per le-
gem. Nam concupiscentiam nesciebam, nisi lex diceret:
Non concupisces (Rom. vii, 7). De gratia quoque ait:
Quis me liberabit de corpore mortis hujus? Gratia Dei
per Jesum Christum Dominum nostrum (Ibid., 24). Naturæ
itaque depravatæ vitium est, ut homo peccet;
legis officium, ut homini peccatum, quod ignorat,
demonstret: gratiæ autem donum est, ut hominis
vitium sanet, quod sibi natura intulit ^b, et legi
agnitio cumulavit. Operatur ergo gratia, et illumi-
nationem in hominibus, et salutem: ut mandata le-
gis, quæ donec homo implere non poterat, non tan-
tum inutiliter, sed etiam damnabiliter audiebat, ad-
juutorio gratiæ præventus, non solum sancta, et justa,
et bona esse noverit, verum etiam caritatem acci-
piat, qua possit et diligere et implere quod dicit.

CAP. XX. — 42. Non ergo putemus gratiam Dei
omnibus hominibus dari. Non enim omnium est
fides, et quidam caritatem Dei non recipiunt ut salvi
fiant. In quibus tamen, ut non credant neque dili-
gant Deum, humanæ voluntatis est vitium: quæ
quandiu gratia divini muneris non mutatur, aut præ-
cepta non intelligit, aut intellecta contemnit, id est,
aut nesciens peccat, aut peccatum suum vitio præ-
varicationis accumulatur. De iis igitur quos ignorantia
circumvallat obscuritas, 455 dicitur: *Nescierunt,*
neque intellexerunt, in tenebris ambulant (Psal. lxxxi,
5). Hi, sicut Apostolus dicit, ambulant in vanitate
sensus sui, tenebris obscuratum habentes intellectum,
alienati a vita Dei per ignorantiam quæ est in illis,
propter cæcitatem cordis ipsorum (Ephes. iv, 17, 18). De scientibus vero dicit quia, cum cognovissent Deum,
non sicut Deum glorificaverunt, aut gratias egerunt,
sed evanuerunt in cogitationibus suis (Rom. i, 21). Et
de contemptore servo dicitur: Verbis non emendabitur
servus durus; sed etsi intellexerit, non obediet

Priorem lectionem prætulimus, quia est ipsi contex-
tui convenientior.

(*Prov. xxix, 19*). Quid est autem, *Verbis non emendabitur*, nisi : solo mandato legis, si gratia desit, non convertetur? Deus enim convertens vivificat nos, ut plebs ejus letetur in eo (*Psal. lxxxiv, 7*). Ipse nobis ostendit misericordiam suam, et salutare suum ipse dat nobis (*Ibid., 8*). Ut ergo non credat in Deum homo, ex seipso habet infidelitatis vitium; ut autem credat et diligat eum, divinæ largitatis est donum. Si enim quæretur quales homines invenit gratia, tales invenit utique quales designat Apostolus, id est, insipientes et incredulos, errantes, servientes desideriis et voluptatibus variis, in malitia et invidia agentes, odibiles, odientes invicem (*Tit. iii, 3*). Ex quibus vitiiis omnibus non possibilitate nature et agnitione legis, sed benignitate Salvatoris nostri Dei nos prædicat esse salvatos (*Ibid., 4*). Cujus opæ sit ut, *abnegantes impietatem et sæcularia desideria, sobrie, et juste, et pie vivamus in hoc sæculo* (*Tit. ii, 12*).

CAP. XXI. — 43. Hoc igitur agit gratia Dei per Dominum nostrum Jesum Christum, ut ex insipientibus sapientes faciat, infidelibus fidem tribuat, errantes ad vitam non solum vocet, sed etiam a pravis desideriis revocet; terrenis desideriis^a expulsis, desiderium regni cœlestis inspiret; ablata voluptatum carnalium cupiditate, donum spiritalis delectationis ac voluntatis infundat; extirpet inserta bonitate malitiam; benignitatis dono pellat invidiam; odibilibus quoque et odientibus invicem donum sanctæ dilectionis attribuat^b. Ut ergo ex malis boni simus, et ut igne sanctæ caritatis flagremus, gratiæ spiritalis opere in nobis inchoatur, ejusque in nobis operatione perficitur. *Fructus enim Spiritus est caritas, gaudium, pax, longanimitas, bonitas, benignitas* (*Gal. v, 22, 23*), et cætera, quæ apostolica doctrina commendat. Hoc in nobis Spiritu operante salubriter facienda cognoscimus, quia ipse in nobis operatur, ut cognita faciamus. Non enim *spiritum hujus mundi accepimus, sed Spiritum qui ex Deo est, ut sciamus quæ a Deo donata sunt nobis* (*I Cor. ii, 12*). Eodem quoque Spiritu agimur, ut bene agentes filii Dei simus. *Quotquot enim Spiritu Dei aguntur, hi filii sunt Dei* (*Rom. viii, 14*).

44. Cœlestibus igitur obedientes eloquiis, firmissime teneamus, omnium nobis bonorum initium divina largitate conferri. Nos autem, ut contineamus, ne mala faciamus, et ut bonum incipiamus velle vel profectum. Quemadmodum enim de continentia scriptum est, quia *nemo potest esse continens, nisi Deus det* (*Sap. viii, 21*), et Apostolus eam inter fructus Spiritus enumerat (*Galat. v, 23*): sic caritas quæ non agit perperam (*I Cor. xiii, 4*), quod ad continentiam pertinet, et quæ per bona opera cooperis multitudine peccatorum (*I Petr. iv, 3*), per quam in nobis Deus cooperatur, non solum ut declinemus

A a malo, sed etiam ut faciamus bonum; qua diligamus non solum proximos, sed etiam inimicos nostros, et (al. ut) benefaciamus eis qui oderunt nos, et oremus pro persequentibus et calumniantibus nos (*Math. v, 44*); hæc ergo caritas non ex nostra voluntate aut esse incipit, aut crescit in nobis; sed, gratia Dei faciente, diffunditur in cordibus nostris per Spiritum sanctum, qui datus est nobis.

CAP. XXII. — 45. Quisquis igitur in nomine gratiæ non vult falli vel fallere, audiat Apostolum, tumoris humani superbiam, quæ sibi nititur assignare bonæ voluntatis initium, sollicitè comprimentem, qui ait: *Quis enim te discernit? Quid autem habes quod non accepisti? Si autem accepisti, quid gloriaris quasi non acceperis* (*I Cor. iv, 7*)? Jacobi quoque sententiam sincera cordis humilitate sectetur, qua nos ab errore revocat, et in viam veritatis inducit, dicens: *Nolite errare, fratres mei: omne datum optimum, et omne donum perfectum desursum est, descendens a Patre luminum* (*Jac. i, 16, 17*). Ipse quoque noster Conditor ac Redemptor, cum turbis in parabolis loqueretur, ut ostenderet interioris^c agnitionis facultatem illis tantum inesse quibus eam ipse largiri voluerit, quia i; se est qui docet hominem scientiam (*Psal. xciii, 10*), dicentibus sibi discipulis: *Quare in parabolis loqueris eis* (*Math. xiii, 14*)? manifesta responsione donum gratiæ cœlestis aperuit, dicens: *Quia vobis datum est nosse mysterium regni Dei, cæteris autem in parabolis* (*Luc. ii, 10*). Ipsius quoque ad Patrem directa confessio evidenter ostendit, omnem sapientiam humanæ mentis ad intelligentiam divinæ prædicationis invalidam, nisi Deus, qui docet exterius per hominem loquentem, per seipsum interius docens, illuminet atque adjuvet audientem. Ait enim: *Confiteor tibi, Pater, Domine cæli et terræ, qui abscondisti hæc a sapientibus et prudentibus, et revelasti ea parvulis* (*Math. xi, 25*). Quomodo gratia omnibus asseritur data, quæ a sapientibus et prudentibus, teste ipso donatore^d, monstratur abscondita? Nam et in subsequentibus verbis agnitionem Dei non in humana potestate, sed in divina ostendit revelatione consistere, cum ait: *Nemo novit Filium nisi Pater, neque Patrem quis novit nisi Filius, et cui voluerit Filius revelare* (*Ibid., 27*)? Quis hic non videat hominem ab homine inutiliter sermonem doctrinæ cœlestis audire, nisi ei magister Deus revelando misericorditer loquatur in corde?

CAP. XXIII. — 46. Hæc autem revelatio specialis est filiorum Dei, qua non solum cognitionis donum, sed etiam divinæ dilectionis accipiunt. Non enim talis est ista revelatio sive cognitio, qualis illorum de quibus dicit Apostolus, quia *quod notum est Dei manifestum est in illis. Deus enim illis manifestavit* (*Rom. i, 19*), scilicet ut sint inexcusabiles, quia cum cognovissent Deum, non sicut Deum glorificaverunt, aut gratias egerunt (*Ibid., 20, 21*). Illa itaque

^a Sic mss. duo. At editi, *pravis desideriis*.

^b Mss. duo, *infundat*.

^c Editi *intelligentioris*; sed melius mss. tres, *interioris*.

^d Sic mss. duo. Editi autem, *ipso donante*.

manifestatio qua cognoverunt Deum, qui cognitum non dilexerunt, gratiam non habuit, qua Deus sic cognoscitur ut ametur. Quia ergo gratiam non acceperunt, propterea cognoscentes Deum gratias non egerunt; et quia vasa iræ fuerunt aptata in interitum, hoc in eis operata est illa manifestatio qua Deum cognoverunt, ut cognoscendo superbirent, non ut se humiliando diligerent^a. Tali ergo cognitione ablata, excusatio est, non collata salvatio. In hac autem revelatione, quam gratia Dei in vasis misericordiae operatur, simul homini divinitus agnitio Dei dilectioque confertur. Illi enim qui non sunt electi inexcusabiles sunt, electi autem inexcusabiles sunt. Dixit enim Apostolus: *Quis accusabit electos Dei? Deus qui justificat; quis est qui condemnet? Christus Jesus, qui mortuus est, imo qui et resurrexit, qui est ad dexteram Dei, qui etiam interpellat pro nobis* (Rom. viii, 33).

47. In vasis ergo misericordiae reatus naturalis

^a Mss. duo, *ut diligendum cognoscerent, non ut cognitum dilexissent.*

A humili, quam gratia spiritalis donat, fide et caritate solvitur; in vasis autem iræ superba cognitione nutritur. Per illam cognitionem cæcum cor a semetipso inflatur ad mortem; per hanc autem divinitus illuminatur et humiliatur ad vitam. Illa cognitione cor obscuratur insipiens, dum quod Dei est homo sibi superbus assignat; hac autem accipit lumen, ut hoc ipsum quod Deum cognoscit ac diligit, non ex possibilitate naturæ, neque ex auditu legis, neque ex sua voluntate, sed ex Dei dono sibi inesse non ambigat; semperque humilis esse meminerit, ne superbus amittat quod indignus accepit. Cognitione ergo illa peccato adjicit prævaricationis reatum, ista removel a peccatore supplicium. Illa juste damnat, ista gratis justificat. Illic scientia inflans nutrit, augetque peccatum, hic caritas ædificans cooperit multitudinem peccatorum.

LIBER SECUNDUS.

458 CAPUT I. — 1. Superioris libro, adjuvante gratia Dei, quæ sola potest et humano cordi donum sanctæ cogitationis^a infundere, et ori rectam loquendi tribuere facultatem, quia in manu Dei sunt et nos et sermones nostri, primus de Jacob et Esau satis superque disserui^b: ostendens apostolicæ documento sententiæ, nullis præcedentium aut subsequentium exigentibus operum meritis, sanctum Jacob priusquam nasceretur electum, sed sola divini propositi benignitate discretum. Quod evidenter beatus Paulus illo cognoscitur asseruisse sermone, quo ait: *Dum enim nondum nati fuissent aut aliquid egissent bonum aut malum, ut secundum electionem propositum Dei maneret* (Rom. ix, 11). Quod Apostolus ideo dixit, ut non secundum hominis, sed secundum electionem vocantis propositum mansisse monstraret; neque ex nascitur quolibet merito, sed ex voluntate Dei cognosceretur electio. Revera enim vocatio Dei ex hominis merito, et non ex gratia Dei fuisset electio, si aliquid bonæ vel malæ actionis inveniretur in parvulis. Sed quia nulla fuerunt in nondum nascentibus, ex uno conebitu conceptis, operum merita propriorum, quæ diversitate sui unum facerent eligi, alterum reprobari (quia si essent, non utique secundum Dei electionem, sed secundum humana opera propositum Dei maneret); quia ergo nulla fuit in illis fratribus diversitas proprii operis boni vel mali, quæ uni electionis conferret meritum, alteri damnationis inferret supplicium; propterea secundum electionem fuit propositum Dei, quia non ex merito eligendi voluntas eligentis mansit, sed ex eligentis proposito gratuita 459 fuit electi discretio. Propter quod Aposto-

lus secutus adjunxit: *Non ex operibus, sed ex vocante dictum est ei, quia major serviet minori* (Ibid., 12).

2. Ilac igitur, in quantum Dominus donavit, geminorum fratrum questione tractata, generalis de parvulis sine baptismo morientibus inquisitionem suscepti operis series subrogavit. Qua diligentius discussa, et, quantum arbitror, evidentius absoluta, ipsius demum gratiæ qua gratis præveniuntur quicunque salvantur, tractatus est a nobis sollicita inquisitione susceptus: quo patuit gratiam non omnibus universaliter dari, et quibus datur non æqualiter dari. Illius enim, vel quibus eam, vel quantum dare, qui non eam humanis voluntatibus, aut operibus debitam retribuit, sed gratuitam illuminantis cordibus misericors ac benignus infundit. Et ideo cui voluerit, et quantum voluerit profecto largitur, quia neque ullo bonæ voluntatis exortu, neque effectu cõjuncta boni operis, priusquam gratiam tribuat, invitatur.

CAP. II. — 3. Verumtamen quia plerosque novimus in questione gratiæ Dei et humani arbitrii non tenere discretionem, sed ita unum asserere, ut alterum nictantur auferre; vel cum unum audiunt asseri, alterum arbitrentur auferri; cum gratia pietatis neutrum negari sinat, sed ordinem custodiri in utriusque confessione præcipiat: nos gratiæ divinæ fulti præsidio, quo humanum et illuminatur et gubernatur arbitrium, in hoc secundo libello curavimus et gratiam Dei et arbitrium hominis sic asserere, ut neutrum tollamus, dum utrumque defendimus; sed ostendamus quid horum sit quod altero egeat, et quid se alteri gratuito munere bonitatis impendat; quid sit quod medelam semper expectet, et unde beneficium medicinæ indici-

^a Edd., *cognitionis.*

^b Sic mss. duo. At editi, *satis superque ostendimus*; sed prior lectio plenior est et concinnior.

^c Hæc habuimus ex mss. duobus, usque ad hæc verba, *arbitrentur auferri.*

nenter exuberet. Dicit enim Creator Salvatorque A mortalium non esse necessarium sanis medicum, sed male habentibus, neque se venisse ut vocaret justos, sed peccatores ad poenitentiam (*Matth. ix, 13*). Hinc itaque cognoscitur quid idem medicus in infirmis inveniat, et quid ipse sanandis impendat. Invenit liberum hominis arbitrium, in ea duntaxat ætate quæ usui jam potest servire rationis, aut suæ infirmitatis omnino nescium, aut morbo noxiæ cogitationis inflatum: dum scilicet aut quid faciendum sit nescit, aut quod faciendum scierit, suis se viribus implere confidit: ac sic, aut homo nescius morbum amplectitur, aut plus ægrotat, dum non a medico poscit, sed ipse sibi nititur adhibere remedium. Unde consequens est ut, lethali morbo vel ignorantix vel superbiæ prægravatus, nec medicum requirat, nec in se effectum veræ sanitatis inveniat. Neque tamen libera voluntas ideo non est in homine, priusquam sanetur opere divinæ conversionis, quia morbo magis vult obtemperare quam medico: cum eo ipso quod obtemperat homo, vel non obtemperat, liberum sibi inesse arbitrium evidenter ostendat.

CAP. III. — 4. Est ergo non solum in hominibus justis, verum etiam in impiis 460 liberum arbitrium: sed in istis bonitate Dei redemptoris erigitur atque dirigitur; in illis autem Dei ulciscantis æquitate deseritur et punitur. Ac sic in his non solum cognoscendo, sed etiam diligendo inhæret veritati; in illis vero aut ignorat mandatum, et in peccato suo non est ei peccati cognitio; aut ad hoc potest peccatum absque adjutorio gratiæ Dei cognoscere, ut dum se præsumit per semetipsum divinæ voluntatis implere posse mandata, non obtemperet humiliter voluntati Dei, sed bonum male faciens suo potius famuletur errori: dum scilicet ignorans Dei justitiam, et suam volens constituere, justitiæ Dei non est subjectum (*Rom. x, 3*): quando finis legis non nisi Christus sit ad justitiam omni credenti (*Ibid., 4*).

5. Medicus itaque noster peritus et bonus, gratis ad vitam reducturus mortuos, ac sanitati redditurus ægrotos, ipse languentium salus, et resurrectio mortuorum, in eo vivificandis ac sanandis hominibus insuperabili bonitate consuluit, in quo medicinam se nobis idem medicus fecit. Sed ut ordinem suæ curationis Sapientia Dei sapienter expleret, prius præceptum dedit per legem justitiæ, quo suam infirmitatem ægrotus agnosceret, daturus affectum ^a per gratiam, quo infirmus suæ infirmitatis salubriter conscius, non jam confidens in virtute sua tumesceret, sed ipsum fontem vitæ salutisque cognoscens, ab ipso sibi sanitatis beneficium postularet: nec suam jactans superbo corde justitiam, sic se putaret alienum a morbo, tanquam non egeret curationis auxilio [unde illa vox Pharisæi est: *Deus, gratias tibi ago, quia non sum sicut cæteri homines, raptores, injusti, adulteri, sicut et publicanus iste* (*Luc. xviii, 11*)]; sed vulnera sua contriti cordis humilitate respiciens, vera-

riter exclamaret: *Ego dixi, Domine, miserere mei; sana animam meam, quia peccavi tibi* (*Psal. xl, 5*). Nec tamen medicus ille cælestis nostram infirmitatem sanaret cognitione dilectioneve mandati, nisi homini liberum dedisset arbitrium; sed multiplicata est infirmitas sola cognitione mandati, ut per gratiam inciperet sanitas fidei ac dilectionis constitui. Cognitione itaque mandati ad bene operandum hominis liberum arbitrium convenitur: non quia voluntate tantum, vel virtute tantum sua potest homo implere quod ei lex jubet, sed ut per mandati notitiam infirmitatis suæ sibi conscius fiat, et adjutorium gratiæ medicinalis exposcat. Qua percepta, potest et diligere quod jubetur, et facere, et agnoscere, vel quid possit, vel quid non possit, et ut possit exposcere, et sibi suæ infirmitatis impulare miseriam, et sanitatis gratiam beneficiis medicinalibus assignare.

CAP. IV. — 6. Hæc omnia quæ superius posuimus, dignum est ut cælestibus eloquiis asseramus. Per Isaiam sic loquitur Deus: *Si volueritis, et audieritis me, bona terræ comedetis; si autem nolueritis, nec obaudieritis me, gladius devorabit vos* (*Isai. i, 19*). His verbis quibus dicitur, Si volueritis, et Si nolueritis, procul dubio libertas humani declaratur arbitrii. Velle enim et nolle voluntatis esse nullus ignorat. Quod ergo per prophetam dicitur, *Si volueritis et audieritis me*, nostra convenitur 461 voluntas, qua debemus et semper bonum velle, ac bonis operibus indesinenter ac libenter insistere. Cum vero Apostolus dicit quia *Deus est qui operatur in nobis et velle et perficere, pro bona voluntate* (*Philip. ii, 13*), ostendit utique ipsam hominis voluntatem, et ad bene volendum non nisi divino munere dirigi, et ad bene operandum divinitus adjuvari. Dum ergo præcipitur nobis ut velimus, ostenditur quid habere debeamus; sed quia id ex nobis habere non possumus, admone-mur ut a quo nobis datur præceptum, ab ipso petamus auxilium. Quod tamen non possumus poscere, nisi Deus in nobis operetur et velle. Voluntas enim quæ in nobis bona ^b dono Dei miserantis efficitur, ipsa in nobis, ut bene operari valeat, adjuvatur. Quæ de malis in quibus ante justificationem jacet, et in eis cum delectatione deficit, non sua virtute, sed Dei prævenientis operatione consurgit: et postquam surrexerit, ut non cadat, sola sibi non potest sufficere; sed sicut ad surgendum beneficio misericordiæ prævenientis erigitur, sic ad perseverandum misericordiæ subsequentiæ juvamine custoditur.

CAP. V. — 7. Beatus itaque David, et humani arbitrii voluntatem, et virtutem divinæ gratiæ recognoscens, convenit quidem nos, ut faciamus bonum; sed quod a nobis imperat fieri, inde nobis poscit, unde nos habere posse non ambigit. Humanum igitur arbitrium ad conversionem provocans, salubri prædicatione terret, dicens: *Nisi convertamini, gladium suum vibravit, arcum suum tetendit, et paravit illum* (*Psal. vii, 13*). Sed ut ostenderet quod operari

^a Sic mss. quo. F. H., effectum.

^b Hæc vox, bona, legitur in mss. duobus, non vero in editis.

præcipimur, conversionem quam nobis prædicat, dono supernæ operationis assignat, dicens : *Deus, in convertens virificabis nos, et plebs tua lætabitur in te (Psal. lxxxiv, 7)*. Ut etiam suæ animæ unusquisque miseretur, et Deo placeat, humanum divino sermone sic admonetur arbitrium : *Miserere animæ tuæ, placens Deo (Eccli. xxx, 24)*. Quia vero nemo potest animæ suæ misereri, nisi qui Dei misericordia preventus acceperit ut misericors sit, ipse misericordiæ largitor edocens dicit : *Miserebor cui misereor, et misericordiam præstabo cuius miserebor (Exod. xxxiii, 19)*. Ideo et beatus David dicit : *Deus meus, misericordia ejus præveniet me (Psal. lvm, 11)*. Et quia Deo nemo potest placere, nisi in eo Deus operetur quod placeat coram se, in Epistola quæ ad Hebræos est scripta, manifeste positum est. Ibi quippe dicitur : *Deus autem pacis, qui eduxit de mortuis pastorem magnum ovium in sanguine Testamenti æterni, Dominum nostrum Jesum Christum, aptet vos in omni bono, ut faciatis voluntatem ejus, faciens in vobis quod placeat coram se (Hebr. xiii, 20, 21)*.

8. Deo igitur non placemus nisi velimus; sed ab ipso nobis tribuitur ut velimus, a quo nisi voluntas hominis mutetur ut bona sit, aut semper appetit malum, aut nunquam bene appetit bonum; ac sic dum in rebus bonis rectum ordinem non tenet, Deo vero et bono nullatenus placet. Deo ergo non placemus, nisi in voluntate bona; sed ut ei placeamus^a, ipse nos aptat in omni bono. Voluntatem quoque **462** ejus cum facimus, volentes facimus; sed ut eam faciamus, ipse facit in nobis quod placeat coram se. David enim dicit : *Ut faciam voluntatem tuam, Deus meus, roboris (Psal. xxxix, 9)*. Sed ad ipsam voluntatem faciendam gratiæ spiritualis poscit auxilium, qua doceatur ut sciat, et dirigatur ut faciat. Unde et in alio loco sic orat^b : *Doce me ut faciam voluntatem tuam, quia tu es Deus meus (Psal. cxlii, 10)*; statimque subjicit : *Spiritus tuus bonus deducet me in viam rectam (Ibid.)*. Item Isaias præcipit, dicens : *Derelinquat impius viam suam, et vir iniquus cogitationes suas, et convertatur ad Dominum (Isai. lv, 7)*. Paulus quoque apostolus hortatur ut renovemur spiritu mentis nostræ, et induamus novum hominem, qui secundum Deum creatus est in justitia et sanctitate veritatis (*Ephes. iv, 23, 24*).

CAP. VI. — 9. Veruntamen ne conversio vel renovatio nostra humano assignetur arbitrio, utramque nobis a Domino sanetus Jeremias deposcit his verbis : *Converte nos ad te, et convertemur. renova dies nostras, sicut antea (Thren. v, 21)*. Rursus Psalmista dicit : *Aperi os tuum, et adimplebo illud (Psal. lxxxv, 11)*. Ubi intelligimus os cordis significari, non corporis. De quo ore alio loco dicit : *In convertendo Dominus captivitatem Sion, facti sumus sicut consolati. Tunc repletum est gaudio os nostrum (Psal. cxxv, 4, 2)*. Et tamen ne quis sibi oris apertionem superbus

assignet, ostendit liber Actuum apostolorum, ad recipiendum Christianæ prædicationis verbum os humani cordis largitate divini muneris aperiri. Ibi enim scriptum est de qualiam muliere nomine Lydia purpuraria : *Cujus Dominus aperuit cor intendere in quæ dicebantur a Paulo (Act. xvi, 14)*. Iterum scriptum est, quia *sapientia aperuit os mutum, et linguis infantium fecit disertas (Sap. x, 21)*. Aperuit enim os mutum, ut increduli crederent; disertasque fecit infantium linguis, ut quod crediderant prædicarent. Unde non immerito credulitatem locutionemque suam sancti Spiritus dono Paulus ascribit, dicens : *Habentes autem eundem Spiritum fidei, sicut scriptum est, Credidi, propter quod locutus sum; et non credimus, propter quod et loquimur (II Cor. iv, 13)*. Voluntarie homo credit, et voluntarie loquitur; sed hoc ex se voluntas hominis habere non potest, nisi Deus det : quia ut infidelis^d credat, Sapientia os mutum aperit; et ut credens loquatur, linguis infantium disertas facit.

10. Præcepta igitur quibus per prophetas atque apostolos admonemur quid debeamus appetere, quid vitare, conveniunt nostrum arbitrium, ut Dominicis jussis voluntarie serviamus. Sed cum ipsi prophete et apostoli, qui Spiritu sancto repleti sancte vixerunt, sanctaque docuerunt, nunquam desiterint a postulatione divini juvaminis (quippe ad implenda quæ Deus jubebat, ab ipso auxilium requirebant); procul dubio sicut non negabant inesse homini liberum voluntatis arbitrium, sic illud sine juvamine gratiæ Dei, ad ea quæ sancta sunt non solum agenda, sed etiam cogitanda insufficientis atque invalidum testabantur. Unde sanctus Apostolus ostendens in **463** homine liberum voluntatis arbitrium, Philippenses ad ea quæ sancta et justa sunt cogitanda atque agenda præceptis salutaribus hortatur, dicens : *Quæcunque sunt vera, quæcunque pudica, quæcunque sancta, quæcunque justa, quæcunque bonæ famæ, si qua virtus, si qua laus, hæc cogitate quæ didicistis, et accepistis, et audistis, et didistis in me. Hæc agite, et Deus pacis erit vobiscum (Philip. iv, 8, 9)*. Nonne et ut cogitent, et ut agant quæ sancta sunt, et præcipit, et tamen tam cogitandi quam agendi facultas unde nobis donetur evidenter ostendit? De cogitatione quidem dicit : *Non quod sufficientes simus cogitare aliquid a nobis quasi ex nobis (II Cor. iii, 5)*. Quid est quod dicit, Ex nobis, nisi, ex libero voluntatis arbitrio? Unde ergo est, si ex nobis non est? Sed sufficientia, inquit, nostra ex Deo est (*Ibid.*). Ad agendum quoque, Spiritu Dei nos agi sic prædicat : *Quotquot enim Spiritu Dei aguntur, hi filii sunt Dei (Rom. viii, 14)*.

CAP. VII. — 11. Hæc igitur inter litteram jubentem et spirituum vivificantem, id est inter legem gratiamque distantia est, quia lex convenit, gratia convertit hominis voluntatem : ut bonum velimus, illa

^a Aberant ab editis hæc, sed ut ei placeamus . . . . ipse facit; habentur ex mss. duobus.

^b Mss. duo hic addunt, sic orat ipsum scientiæ et

facultatis auctorem.

^c Ms. unus, Rursus propheta.

^d Editi, ut fidelis.

clamat, nec donat; illic voluntati hominis incutit A
 iustitia divina terrorem, hic infundit misericordia
 caritatem: per illam accipit a voluntas spiritum ser-
 vitutis in timore, per istam accipit spiritum ado-
 ptionis filiorum, in quo clamamus: Abba, Pater. Hæc
 ergo in nobis libera voluntas eam in se habet natu-
 raliter qualitatem, ut appetere sponte possit bona
 vel mala; sed bona proficiendo appetit, mala vero
 desiciendo. Ut autem desinat, potest ipsa sola sibi
 sufficere; ut proficiat vero, indiget semper divinæ
 miserationis auxilio. Nisi enim gratia præveniente le-
 vetur, nullatenus surgit, quia *Dominus erigit elisos*
(Psal. cxlv, 8); nisi ea deducente juvetur, nullate-
 nus currit, quia de Deo scriptum est: *Deduxit me*
super semitas iustitiæ propter nomen suum (Psal. xxii,
8); et ipsi dicitur: *Domine, deduc me in iustitia tua*
propter inimicos meos (Psal. v, 9). Nisi gratia custo-
 diente perducatur, nullatenus pervenit; dicit enim
 sanctus David: *Emitte lucem tuam et veritatem tuam,*
ipæ me deduxerunt et perduxerunt in montem sanctum
tuum, et in tabernacula tua (Psal. cxlii, 3). Neque
 spreto malis voluntas humana vel eligere bona quæ
 ducunt ad vitam, vel diligere poterit, nisi gratiam
 discretionis a Deo et caritatis acceperit. Spiritualibus
 enim donis discretionem beatus Paulus inseruit, di-
 cens: *Alii quidem datur per Spiritum sermo sapientiæ,*
alii autem sermo scientiæ secundum eundem Spiritum,
alteri fides in eodem Spiritu, alii gratia sanctorum in
uno Spiritu, alii operatio virtutum, alii prophetatio,
alii discretio spirituum (I Cor. xii, 8, 9, 10). Quorum
 autem discretio spirituum spiritali largitate donatur, C
 nisi honorum ac malorum? ut scilicet, illuminati at-
 que adjuti gratia Spiritus sancti, noverimus atque
 possimus et dona sancti Spiritus cum timore et tre-
 more servare, et suggestiones diabolice malignitatis
 salubri discretionem repellere. Quod nos beatus Joan-
 nes apostolus observare præcipit, dicens: *Carissimi,*
volite omni spiritui credere, sed probate spiritus, si ex
Deo sunt (I Joan. iv, 1).

CAP. VIII. — 12. Ut autem sciamus quæ nobis a
 Deo donantur, non in nobis **464** operatur spiritus
 mundi, sed Dei, id est, non spiritus quem homo ha-
 bet ut nascatur in mundo, sed quem accipit ut re-
 nascatur Deo: quod Apostolus evidenter edocet, di-
 cens: *Nos autem non spiritum mundi accepimus, sed*
spiritum qui ex Deo est, ut sciamus quæ a Deo donata
sunt nobis (I Cor. ii, 12); neque solum ut sciamus,
 sed etiam ut intelligamus divini muneri esse, Apo-
 stolus testatur, sic Timotheo scribens: *Intellige quæ*
dico (II Tim. ii, 7). Quo sermone humanum utique
 ad intelligendum convenit arbitrium; quod nisi homo
 haberet, intelligere quæ dicantur nullatenus posset.
 Sed ut ostenderet unde intellectus humano detur ar-
 bitrio, cum dixisset: *Intellige quæ dico*, subsequenter
 adjecit: *Dabit enim tibi Dominus in omnibus intelle-*
ctum (Ibid.). David quoque sanctissimus, ut ma-
 data Dei discat, a Deo sibi postulat intellectum, di-

* Sic ms. unus, hic et paulo post. Cæteri codd.,
 accipit.

mens: *Manus tuæ fecerunt me et plasnaverunt me:*
da mihi intellectum, ut discam mandata tua (Psal.
cxviii, 73). Proverbia quoque testantur quia *Domi-*
nus dat sapientiam, et a facie ejus scientia et intelle-
ctus procedit (Prov. ii, 6). Et apostolus Jacobus præ-
 cipit ut *si quis indiget sapientia, postulet a Deo, qui*
dat omnibus affluenter, et non improperat (Jac. i, 5).
 Ut autem ipsam quoque voluntatem postulandi divi-
 nitus ostenderet dari, adjecit: *Postulet autem in fide,*
nihil hæsitans (Ibid., 6). Sine fide autem Deum invo-
 cari non posse, Paulus ostendens ait: *Quomodo ergo*
invocabunt in quem non crediderunt (Rom. x, 14)?
 Quia igitur nullus invocatur priusquam credat, nec ali-
 quis in Deum credit, nisi fidem acceperit; certum est
 quoniam ille nos excitat ut sapientiam postulemus; B
 qui nos illuminat ut credamus.

CAP. IX. — 13. Homo igitur bonum vult vo-
 luntate, bonum facit voluntate, sed sine dono atque
 adjutorio Dei nunquam potest bonum velle vel fa-
 cere. Equidem convenitur ut sciat, admonetur ut
 faciat, quia liberum habet semper arbitrium volun-
 tatis: sed neque scientiam sanctam potest habere,
 nisi docto gratiæ desuper acceperit a Patre luminum,
 a quo est omne datum optimum et omne donum per-
 fectum (*Jac. i, 17*): et sciens aut non facit quod fa-
 ciendum esse jam novit, aut dum ea sibi nititur assi-
 gnare quæ facit, proprii tumoris pondere prægrava-
 tur. Ideo vero sanctam scientiam superius dixi, quia
 est scientia non sancta, illa scilicet quæ inflat homi-
 nem, quæ ædificantem non habet caritatem. Illa scien-
 tia quidam cognoscentes Deum, non sicut Deum glo-
 rificaverunt, aut gratias egerunt. Hac scientia si quia
 se putat scire aliquid, nondum cognovit quemadmodum
 oporteat eum scire (*I Cor. viii, 2*).

14. Igitur ad bene vivendum nunquam sufficit cui-
 quam scientia præcepti, nisi dilectio fuerit custos
 mandati, et ut diligat, non nisi sua voluntate diligit.
 Et ideo Dei et proximi dilectio unicuique nostrum ita
 legali sermone mandatur: *Diliges Dominum Deum*
tuum ex toto corde tuo, et ex tota anima tua, et ex tota
mente tua; et proximum tuum sicut teipsum (Math.
xxii, 37, 38). In quibus duobus præceptis Salvator
 noster totam legem dicit prophetasque pendere. Ut
 autem diligamus Deum ex toto corde nostro, ipsam
 dilectionem non habemus **465** ex corde nostro, sed
 habemus ex Deo. Caritas enim Dei diffusa est in
 cordibus nostris per Spiritum sanctum, qui datus est
 nobis. Et ut diligamus invicem, Deus nobis tribuit
 caritatem. Ait enim beatus Joannes: *Carissimi, dili-*
gamus invicem; quoniam caritas ex Deo est, et omnis
qui diligit fratrem ex Deo natus est, et novit Deum.
Qui autem non diligit, ignorat Deum, quia Deus ca-
ritas est (I Joan. iv, 7, 8).

15. Quoniam igitur Deum caritalem esse divinis
 claret eloquiis, profecto manifestum est quod nemo
 Deum habere possit, si se homini Deus ipse non de-
 derit. In eo ergo liberum arbitrium nostrum ad dili-

b Hæc verba, non habemus ex corde nostro sed
 non leguntur in editis. leguntur in mss. duobus.

genū Deum et proximum idoneum efficitur, in quo ei caritas divinitus datur. Sine caritate enim, nec Deus diligere potest, nec proximus. Ut autem Deus diligere possit, ipse se tribuit: quia Deus caritas est, et Deum non nisi caritate diligimus. Nisi ergo Deum accipiamus, Deum diligere non valemus. Posita sunt quoque ante hominem ignis et aqua, vita et mors, ut quo vult manum suam libero porrigat voluntatis arbitrio (*Eccli. xv, 17, 18*): si enim desit voluntas libera, manus quoque non porrigitur; sed eandem manum ad vitam nunquam porrigit homo, nisi eam Deus gratuita bonitate tenuerit. Propter quod ei dicitur et a propheta: *Tenuisti manum dexteræ meæ, et in voluntate tua deduxisti me* (*Psal. lxxii, 21*). Alio quoque loco ipsam manum dexteræ nostræ divina dicit protectione salvari. Ait enim: *Dominus custodit te, Dominus protectio tua super manum dexteræ tuæ* ^a (*Psal. cxx, 5*). Ipse denuo orat, ut opera manuum nostrarum, concessa super nos illuminatione, Dominus dirigat. Ideo ait: *Sit splendor Domini Dei nostri super nos, et opera manuum nostrarum dirige super nos* (*Psal. lxxxix, 17*).

CAP. X. — 16. His atque huiusmodi testimoniis, quibus tam Novum quam Vetus refertum est Testamentum, tale esse hominis demonstratur arbitrium, ut sive ad inchoanda quæ bona sunt nihil possit, nisi ipsum gratia divina prævenierit, sive ad perficienda nullatenus sibi sufficere valeat, nisi gratia qua prævenitur, eadem iugiter adjuvetur. Nec tamen quia indiget iuvamine, ideo dicendum est non esse; nec quia est, ideo credi debet ad initium vel profectum boni sibi posse sufficere. Proinde si ad eloquia divina humilis ac mitis accesserit animus (quod tunc potest, si ei humilitatis et mansuetudinis donum divinitus conferatur), ablato velamine quo interior (al. intelligentior) atque excelsior intellectus obtegatur, cordi contrito et humiliato sapientia et scientia conceditur. Scriptum est enim quia *Dominus dat sapientiam, et a facie ejus scientia et intellectus procedit* (*Prov. ii, 6*).

17. Quoniam igitur non est aliquod præceptum, quod non ideo Deus dederit homini, ut prosit voluntarie atque humiliter operanti; voluntas autem bona non nisi fide inchoatur, et caritate perficitur; fides vero et caritas divinæ sunt munera voluntatis ^b, quæ nisi voluntarie homo sibi donata susciperet, nec ^d hæssent homini, nec prodessent **466** (ad hoc enim Deus voluntatem hominis præparat, ut sit cui donum fidei et caritatis infundat), propterea fatendum est verum esse quod sanctis docemur eloquiis, sola Dei misericordia salvari hominem, quia scriptum est: *Salva me in tua misericordia* (*Psal. xxx, 17*); et hominem ratione utentem tunc ad salutem perpetuam pervenire, si sua cūcurrerit atque laboraverit voluntate. Non enim frustra dicit Apostolus: *Sic currite ut comprehendatis* (*I Cor. ix, 25*); et: *Unusquisque*

A proprium mercedem accipiet secundum suum laborem (*I Cor. iii, 8*); et: *Labora ut bonus miles Christi Jesu* (*II Tim. ii, 3*); et alio loco: *Itaque, fratres, stabiles estote, et immobiles, abundantesque in opere Domini semper; scientes quod labor vester non est inanis in Domino* (*I Cor. xv, 58*). Ad quem tamen laborem in Sapientie libro sibi poscit quidam auxilium, dicens ex totis præcordiis suis: *Deus parentum nostrorum, et Domine misericordie tuæ, qui fecisti omnia verbo tuo, et sapientia tua constituisti hominem, ut dominetur creaturæ quæ a te facta est, et disponat orbem terræ in æquitate, et justitia, et directione animi iudicium judicet: da mihi sedium tuarum assistricem sapientiam* (*Sap. ix, 1 et seq.*); et paulo post: *Mitte illam de cælis sanctis tuis, et de sede magnitudinis tuæ, ut tecum sit, et tecum laboret, ut sciam quid acceptum sit coram te. Scit enim Nihil omnia, et intelligit, et deducet me in operibus meis sobrie, et custodiet me in sua potentia, et erunt accepta opera mea* (*Ibid., 10*).

CAP. XI. — 18. Verumtamen ne quisquam huic ipsum saltem orandi affectum, quo sibi sapientiam posceret, non divinitus arbitraretur infusum, paulo superius ait, se scisse quoniam aliter non potest esse continens nisi Deus det (*Sap. viii, 21*); et hoc ipsum tamen sapientiam esse dicit scire, cujus hoc donum esset. Unde igitur est instructus ut sciret, inde est excitatus ut oraret. Nec tamen (al. iterum) nisi voluntarie scivit, nec nisi voluntarie oravit; quia et ad sciendum, et ad deprecandum, Christi gratia ignarum et torpidum hominis præveniens instruxit atque excitavit ^e arbitrium. Misericordie igitur divinæ est ut hominis liberum illuminetur arbitrium, quo fit ut homo et ea quæ placita sunt Deo cognoscat, et adjuvanti gratiæ officium sui laboris voluntaria devotione subjungat. Ad illuminandum hominis arbitrium dicitur: *Deus meus, misericordia ejus præveniet me* (*Psal. lvm, 11*); ad adjuvandum refertur: *Misericordia tua subsequetur me omnibus diebus vitæ meæ* (*Psal. xxii, 6*). Non autem præveniendo illuminaretur, si non esset; nec subsequendo adjuvaretur, si illuminatum ad aliquid sibi bonæ cogitationis aut operis esse posset idoneum. Hanc impossibilitatem sermo divinus ostendit, ubi ait: *Quis hominum poterit scire consilium Dei? aut quis poterit cogitare quid velit Dominus? Cogitationes enim mortalium timidæ, et incertæ providentiæ nostræ* (*Sap. ix, 13, 14*). Timidæ enim sunt cogitationes mortalium, non laudabili timore, sed vituperabili, non bono, sed malo. A quo nos timore liberavit ille, qui per mortem destruxit eum qui mortis habebat imperium, id est, diabolus, ut liberaret eos qui timore mortis per totam vitam obnoxii erant servituli (*Hebr. ii, 14*).

467 CAP. XII. — 18 (bis). Hanc servitatem de qua nos eripuit, atque libertatem quam nobis gratis contulit, Redemptor noster evidenter ostendit, dicens: Si

^a Deerant in editis, *super manum dexteræ tuæ*. Restituimus ex mss. duobus.

^b Mss. duo, *munera bonitatis*.

^e Absunt ab edd. *atque excitavit*. Sed melius habentur in mss. duobus.

manseritis in verbo meo, vere discipuli mei eritis, et cognoscetis veritatem, et veritas liberabit vos (Joan. viii, 31, 32). Respondentibusque Judæis quod semen Abrahæ essent, nec cuiquam unquam servissent, responsione sua, simul et servitutis eorum mortiferam conditionem, et libertatis quam ipse suis fuerat collaturus ostendit protinus veritatem, dicens: Amen, amen dico vobis, qui facit peccatum, servus est peccati. Servus non manet in domo in æternum; filius autem manet in æternum. Si ergo Filius vos liberaverit, vere liberi eritis (Ibid., 34, 35, 36). Cogitationes ergo mortalium timidæ illæ utique designantur, per quas peccato serviunt, qui per totam vitam obnoxii sunt servituti. De qua servitute nos Dei gratia liberatos Paulus edocet dicens: Cum enim servi essetis peccati, liberi fuistis justitiæ. Quem ergo fructum habuistis tunc, in quibus nunc erubescitis? Nam finis illorum mors est. Nunc vero liberati a peccato, serri autem facti Deo habetis fructum vestrum in sanctificationem, finem vero vitam æternam (Rom. vi, 20 et seq.).

19. Ecce quid nobis gratia Dei contulit. Timidus liberavit, de quibus Scriptura dicit: Cogitationes mortalium timidæ (Sap. ix, 14): illi procul dubio timori subjectæ, cui subditos quosdam sermo divinus sic arguit, dicens: Illic timuerunt timore, ubi non erat timor (Psal. xiii, 5). Hic est timor quem sæculi cupiditas ad reatum injicit, ad supplicium nutrit. Iste timor illos captivos possidet, quorum cogitationes rebus implicitas incertis atque instabilibus tenet. Propter quod et ille qui dixit: Cogitationes mortalium timidæ, statim subiecit: Et incertæ providentiæ nostræ (Sap. ix, 14). Incerta est enim providentia quæ incertis rebus impenditur, et incertæ res quarum certa possessio non tenetur. Quotidie possumus inviti amittere quod in æternum non possumus possidere. Tunc ergo sunt incertæ providentiæ mortalium, quando earum rerum amore animus tenetur innexus, quarum aut possessio possessori invito potest adimi, aut possessioni nolens possessor auferri. Unde autem incertæ providentiæ insint homini, subsequenter ostensum est, dicente Scriptura: Corpus enim quod corrumpitur aggravat animam, et deprimit terrena inhabitatio sensum multa cogitantem, et difficile æstima- mus quæ in terra sunt, et quæ in prospectu sunt inænumis cum labore (Ibid., 15, 16).

CAP. XIII. — 20. Postquam ergo nostræ mortalitatis Scriptura nobis demonstravit ærumnam, subsequenter nobis divinæ gratiam bonitatis insinuat, ut agnoscamus unde nobis et scientiæ donum et correctionis atque sanitatis beneficium conferatur. Sequitur enim (al. autem) ille qui ea quæ in terra sunt difficile æstimari, et quæ in prospectu sunt cum labore asserit inveniri, et dicit Deo: Quæ autem in cælo sunt quis investigabit? Sensum enim tuum quis sciet, nisi tu dederis sapientiam, et miseris spiritum tuum de altissimis? Et sic correctæ sunt semitæ eorum

A qui in terris sunt, et quæ tibi placent didicerunt homines, et per sapientiam sanati sunt (Ibid., 17, 18). Quid est, didicerunt, et sanati sunt? Quid per sanctum Spiritum, et per Sapientiam Dei, quæ utique Christus est, hominibus dicit esse collatum, nisi quia tunc salubriter discimus 468 quid facere debeamus, quando nos misericordia præveniens illuminat, et sanamur, ut quod illa præveniente discimus, eadem subsequente faciamus? Prævenit enim nos, dum propitius fit Dominus omnibus iniquitatibus nostris (Psal. eu, 5); subsequitur nos, dum sanat omnes languores nostros; prævenit misericordia liberum hominis arbitrium, dum in nondum bene volente sola operatur exordium bonæ voluntatis; subsequitur, dum bene volenti subministrat auxilium, ut bene operando perveniat ad bonæ voluntatis effectum.

21. Misericordia igitur præveniens cooperaturam sibi hominis voluntatem sola præparat; subsequens autem cooperantem sibi voluntatem juvat. Itaque præveniens in tenebris hominem constitutum gratis educit ad lucem, non solum admonendo extrinsecus, sed et intrinsecus illuminationis gratiam largiendo. Dominus enim illuminat cæcos, faciens scilicet ex infideli fidelem, ex superbo humilem, ex aspero mitem, ex fornicatore castum, ex maligno benevolum, ex truculento placidum, ex amatore mundi amatorem Dei et proximi, ex raptore rerum alienarum, suarum postmodo largitorem. Sic misericordia Dei præveniente, et in corde hominis mirabiliter operante, qui divitiis temporalibus carnaliter superbus extollebatur, humilis in timore Dei, pauper spiritu libenter efficitur; et qui asper^b et inobediens divinis antea sermonibus repugnavit, ad audiendum verbum atque obediendum^c mitis et quietus accedit; et qui dudum injustitiæ crudelitatem indigesta crapulatus perversitate ructavit, esuriens et sitiens satietatem justitiæ concupiscit. Ita fit ut pro peccatis etiam luceat, in quibus antea mortifera delectatione gaudebat: operibus deinde misericordie indesinenter insistens, ipse quoque consequatur misericordiam, per quam perveniat ad coronam; fide quoque per caritatem quæ sancta sunt laudabiliter operante, ad videndum Deum munditiam acquirat cordis, qui cogitationibus pridem sordebat obscenis.

22. Hæc est mutatio dexterae Excelsi (Psal. lxxvi, 41), per quam humanum illuminatur arbitrium; hæc magna opera Domini, exquisita in omnes voluntates ejus (Psal. cx, 2). Sic in nobis Deus præparat adventiones suas, quia ipse in nobis præparat quod in nobis inveniat; dum arcum potentium infirmum facit, et infirmos præcingit virtute (I Reg. ii, 4), id est, dum in hominibus quos gratis salvat, præsumptionem humanæ virtutis infirmat^d, ut se infirmos agnoscant, et adiutorium divinæ virtutis accipiant. Ista Deus in nobis misericorditer facit, dum pro malis bona retribuit, dum misericordia præveniente malis

Sic mss. duo. Cæteri, ex malevolo benignum.
In quibusdam, asper erat; meli s non legitur erat.

^c Absit ab edit. at, ne obediendum.

^d Mss. duo, infrenat.

bona donat, ut ea in nobis misericordia subsequente A custodiat. Cum enim justificatis ac benevolentibus præbet auxilium, suis utique donis subministrat augmentum; et ita confirmat quod operatus est in nobis (Psal. LXVII, 26), dum bonam, quam ipse tribuit, voluntatem torpere ac deficere non permittit in nobis.

CAP. XIV. — 23. Proinde, secundum Apostoli præceptum, cum timore et tremore 469 nostram salutem operemur, scientes quod Deus est qui operatur in nobis et velle et perficere, pro bona voluntate (Philip. II, 12, 13). Neque sic putemus abutendum beneficiis gratiæ, ut absque bonis operibus torpeamus. Ab iis enim gratia profecto discedit quorum caritas refriescit. Audiamus itaque Apostolum gratiæ participem, gratiæ nobis opera demonstrantem. Ait enim quodam loco : *Quid ergo dicemus? Permanebimus in peccato, ut gratia abundet (Rom. VI, 1)?* Statimque respondet : *Absit : qui enim mortui sumus peccato, quomodo adhuc vivemus in illo (Ibid., 2)?* Hoc igitur in nobis operatur gratia, ut peccato mortui, justitiæ vivamus. Ideo rursus idem apostolus ait, ut æstinemus nos mortuos quidem esse peccato, viventes autem Deo in Christo Jesu Domino nostro (Ibid., 11). Gratiæ itaque divina in humano arbitrio, et mortem salubriter operatur et vitam : mortem scilicet criminum, vitamque virtutum. Ideo Deus dicit : *Ego occidam, et vivere faciam (Deut. XXXII, 39)*. Sicut ergo cum viveremus peccato, pravam voluntatem nostram prava opera sequebantur; ita nunc accepto beneficio gratiæ, et per hoc mutata in melius voluntate, non vivamus peccato, sed Deo. Ad hoc enim nobis, cum mortis præjudicio frigidi essemus, datus est vitalis fervor sancti Spiritus, quem gratis accepimus, ut per gratiam Dei, et bonum velle, et bonum facere valeamus. Ideo nos Apostolus esse præcipit *spiritu ferventes, Domino servientes (Rom. XII, 11)*. Non ergo nobis est a sancto labore cessandum, quibus divini gratiæ non solum merces promittitur, sed et auxilium suffragatur. Et quia *unusquisque propriam mercedem accipiet secundum suum laborem (I Cor. III, 8)*, dignum est ut bene facientes non deficiamus tam ab opere quam ab oratione (Gal. VI, 9); nec aliquid horum quæ bene facimus, aut voluntatis, aut possibilitatis nostræ viribus assignemus : ne inter eos merito superbiæ deputemur, qui ignorantes Dei justitiam, et suam volentes constituere, justitiæ Dei non sunt subjecti (Rom. X, 3) : quod profecto sapientia carnis est, quæ inimica est Deo, legi autem Dei non subjicitur, nec enim potest (Rom. VIII, 7).

CAP. XV. — 24. Subsequatur igitur humilis voluntas hominis præcedentem, et comitetur subsequentem misericordiam Redemptoris : quæ dum nos præcedit, ea quæ retro sunt obliviscimur; dum subsequitur, in ea quæ ante sunt extendimur; ac sic ipsa gratia nos et anteriorum appetitum tribuens dirigit, et posteriorum recordationem subtrahens, ab arrepto cursu retardare non sinit. Facit præcedens, ut sequamur *ad bravium supernæ vocationis Dei (Philip. III, 14)*; facit subsequens, ut gloriemur in tribulationibus, scientes

A quod tribulatio patientiam operatur, patientia autem probationem, probatio vero spem, spes autem non confundit, quia caritas Dei diffusa est in cordibus nostris per Spiritum sanctum, qui datus est nobis (Rom. V, 5 et seq.). Ipsa facit ut nec cupiditatibus capiamur illecti, nec adversitatibus succumbamus inviti. Ita misericordiæ subsequentis opere in quantum mundo mortui efficiamur, in tantum spiritu mentis nostræ magis magisque renovamur

25. Cælestibus itaque mandatis obediens, quantum adjuvatur homo divinitus, voluntariis nisibus elaborat. Quod vero in labore non deficit, quod rectis gressibus currit, quod bene certat, quod fidem 470 servat, non suæ virtuti deputet, sed dono gratiæ in se ac secum operantis assignet. Labori sancto studium bonæ voluntatis impendat : quæ voluntas tunc bona est, si studium suum divinæ largitatis munus esse non ambigat. Apostolus quippe Timotheum ad virtutem hujus laboris hortatur, dicens : *Labora ut bonus miles Christi Jesu (II Tim. II, 3)*. Se quoque amplius ceteris omnibus laborasse testatur dicens : *Abundantius illis omnibus laboravi (I Cor. XV, 10)*. Sed ut ostenderet se et fidei donum, et laborandi virtutem divinæ gratiæ munere ac juvamine consecutum, item dicit : *Qui prius sui blasphemus, ac persecutor, et contumeliosus; sed misericordiam consecutus sum (I Tim. I, 13)*. Opus autem ejusdem misericordiæ sic ostendit, dicens : *Consilium autem do, tanquam misericordiam dixi consecutus a Domino ut fidelis essem (I Cor. VII, 25)*. Ideo cum dixisset dignum se non esse vocari apostolum, quia persecutus esset Ecclesiam Dei, opus in se misericordiæ prævenientis ostendens, ait : *Gratia autem Dei sum id quod sum (I Cor. XV, 10)*. Et ut ostenderet laborandi quoque (al. quidem) donum gratiæ sibi largitate collatum, sequitur, et dicit : *Et gratia ejus in me vacua non fuit. Quid est autem vacua, nisi otiosa? Ideo adjungit : Sed abundantius illis omnibus laboravi. Non autem ego, sed gratia Domini (Ibid.)*.

CAP. XVI. — 26. Ut esset igitur Paulus ex infideli fidelis, sola gratia operata est, quæ aversum convertit, et infideli fidem, cum infidelitatis suæ merito fidem accipere non mereretur, attribuit. Atque ita voluntarie quidem Paulus credidit, voluntarie abundantius illis omnibus laboravit; sed et credere, et laborare non posset, nisi desuper donum gratiæ in se ac secum operantis acciperet. Ut ergo gratia Paulum nolentem incredulumque prævenit, ut bonam voluntatem haberet; ita cooperante ipso Paulo bonam contulit, collatamque a se juvit per omnia voluntatem. Labor ergo Pauli propterea fructuosus fuit, quia laborem suum non suis viribus, sed gratiæ Dei, cujus confortabatur juvamine, tribuebat; sciens quia laboris illius nec conatum haberet, nec consequeretur effectum, si defuisset ei misericordiæ prævenientis ac subsequentis auxilium. Laboranti ergo voluntas non deerat, quam gratia non cessabat adjuvare, quæ dederat; et ut Paulus non deficeret in labore, virtutem volenti gratia subrogabat. Talis itaque voluntas

digne merebatur et pro se ^a et pro suo labore mercedem : quia et in se et in suo labore non virtutem suam, sed divinæ cognoscebat gratiæ largitatem. Ideo denique omnia quæ in bono poterat cogitare vel facere : quod scilicet temperanter utebatur prosperis, quod etiam fortiter reluctabatur adversis, non sibi, sed Deo, a quo confortabatur, humiliter atque veraciter assignabat. Dicit enim quodam loco : *Scio et humiliari, scio et abundare. Ubique et in omnibus institutus sum, et esurire, et satiari, et abundare, et penuriam pati. Omnia possum in eo qui me confortat* (Philip. iv, 12, 13). Omnia ergo Paulus libero arbitrio poterat, sed in eo qui eum ex alto virtute induerat. De hoc dicit in quodam loco : *In quo certando laboro secundum operationem ejus, quam operatur in me in virtute* (Coloss. i, 29). Beatus itaque Paulus nec se misericordia præventum tacuit, ut fidelis esset; neque suo merito in se Christi gratiam habuit operantem, ut non ipse a sancto **471** labore cessaret. Hoc enim gratia in eo operabatur, ut neque deficiendo fieret torpidus, nec superbiendo ipsi gratiæ esset ingratus.

27. Proinde sicut in psalmo salubriter admonemur, serviamus Domino in timore, et exultemus ei cum tremore (Psal. ii, 11), scientes quia Deus est qui operatur in nobis et velle et perficere, pro bona voluntate (Philip. ii, 12, 13). Maximum est quippe divinæ gratiæ adiutorium atque beneficium, ut illuminata mens hominis semper cogitet, et præventam se gratuita gratia, et indesinenter adjuvandam virtute divina. Atque ita fiet ut Deo largitori bonorum omnium atque custodi seipsum homo competenter humilians, et gratias incessanter agat, et orare non desinat. Gratias agat, quia præventus est ut converteretur aversus, ut illuminaretur cæcus, ut acciperet fidem incredulus; oret autem, ut sanetur languidus, et adiutorio gratiæ confortetur infirmus. Ex tota igitur voluntate petat, ut accipiat; quærat, ut inveniat; pulset, ut aperiatur ei : quod nullatenus faciet, si voluntatem accipiendi, et inveniendi, et intrandi non habet. Nec tamen in eo quod petens accipit, quærens invenit, pulsans ingreditur, suis viribus assignet petendi, quærendi et pulsandi officium : quia licet homo voluntarie petat, pulset et quærat; nunquam petens accipere, quærens invenire, pulsans intrare poterit, nisi sanctam prius voluntatem acceperit. Nam quidam, sicut sanctus Jacobus dicit, petunt, et non accipiunt, eo quod male petant, ut in concupiscentiis suis insument (Jac. iv, 3); et de quibusdam querentibus se dicit Sapientia : *Querent me mali ^b, et non invenient*. Ideo igitur, neque illi petentes accipiunt, neque isti querentes inveniunt, quia voluntatem terrenis deditam delectationibus gerunt, nec est in illis sapientia desursum descendens, sed terrena, animalis, diabolica (Jac. iii, 15). Ut autem bonum

A illud summum atque incommutabile homo petat et quærat, præparatur a Domino voluntas ac datur : qua donata, initium petendi, quærendi, pulsandi, hoc ipsum ex corde hominis Deo operante consurgit : Scriptum est enim : *Omni custodia serva cor tuum; ex hoc enim exitus vitæ* (Prov. iv, 23).

CAP. XVII. — 28. Servamus autem cor nostrum, si nos ille servaverit cui dicitur : *Conserva me, Domine, quoniam in te speravi* (Psal. xv, 1). Hinc est quod ipse Unigenitus Deus, carnis humilitate suscepta, compatiens infirmitatibus nostris, Patrem pro nobis exorare dignatus est, dicens : *Pater, serva eos in nomine tuo, quos dedisti mihi* (Joan. xvii, 11); et iterum : *Non rogo ut tollas eos de mundo, sed ut serves eos ex malo* (Ibid., 15). Nunquam igitur homo congrua custodia servat cor suum, nisi fuerit ipsum cor Deo custodiente servatum. Nisi enim *Dominus custodierit civitatem, in vanum vigilat qui custodiunt eam* (Psal. cxxvi, 1). Propter hoc apostolus Paulus divinam eustodiam ^d cordibus nostris optat adesse, dicens : *Pax Dei, quæ exsuperat omnem sensum, custodienda vestra et intelligentias vestras in Christo Jesu Domino nostro* (Philip. iv, 7). Et cum nobis Deus per Jeremiam dicat : *Custodite animas vestras* (Jer. xii, 21), hoc se beatus David adimplere non posse cognoscens, divinam postulat animæ suæ custodiam dicens : *Custodi animam **472** meam, et libera me* (Psal. xxiv, 20). Qui rursus ait : *Tu, Domine, servabis nos et custodies nos a generatione ista in æternum* (Psal. xi, 8). Et unicuique fidelium divinam optans impendit custodiam, dicit : *Dominus custodit te ab omni malo custodiat animam tuam Dominus* (Psal. cxx, 5). Et ut jugiter gratiæ divinæ necessariam nobis sciremus esse custodiam, sequitur, et dicit : *Dominus custodiat introitum tuum et exitum tuum, ex hoc nunc et usque in sæculum* (Ibid., 8). Ad hanc indesinenter nos custodientem Dei gratiam refertur quod in eodem psalmo (v. 4) dicitur : *Ecce non dormitabit neque obdormiet qui custodit Israel*. Sicut igitur omnia bona, inter quæ etiam voluntatem habemus, non nisi Deo largiente accipimus, sic omnia quæ accipimus, non nisi Deo custodiente servamus. Quæcumque sint enim bonæ vitæ munera in homine, tunc ab illo custodiuntur, si bona in eo perseveret voluntas. Sed voluntas ipsa, cujus bonitate cætera bona bene habentur, ritèque servantur, tunc in homine bona justaque perseverat, si eam custodiens gratia divina non deserat. Sicut enim nihil potest in se habere bonæ cogitationis, nisi subveniente gratia fiat bona, sic ad custodienda quæ accipit, nullatenus potest sua virtute sufficere, nisi ille qui eam gratis bonam facit, gratiæ suæ opitulatione servaverit. Ille vero certus est bonæ voluntatis profectus, si ea quæ accipit a Deo ita vigilanter solliciteque custodiat, ut custodiæ divinæ adiutorium frequentia orationis et studio bonæ ope-

^a Editi, et per se. Mss. duo, pro se.

^b In excusis abest hæc vox, mali. Habetur in duobus mss.

^c Sic mss. duo. At editi, quia inimum petendi, quæ-

rendi, pulsandi, non ex corde hominis, sed a Deo consurgit.

^d Editi, divinam pacem.

rationis exposcat. Ita fiet ut dum oranti auxilium A tribuitur, laborans retributione boni operis non pri-
vetur.

29. Verumtamen et orandi et operandi quod bo-
num est illis Deus tribuet perseverantiam, quos præ-
destinavit ad vitam. *Omne quippe datum optimum et
omne donum perfectum desursum est, descendens a
Patre luminum (Jac. 1, 17)*: qui operum suorum
æternam habens præscientiam, non solum quæ dar-
ret, sed etiam quæ retribuere incommutabili dispo-
sitionis suæ consilio præparavit. Ideo non aliter im-
plet disposita quam disposuit implenda. Quia sicut
dispositionis divinæ ordinatio semper habuit, sic ordo
rerum in divinis operibus currit: in quibus sunt uni-
versæ viæ ejus misericordia et veritas (*Psal. x iv,*
10); quarum una malis bona tribuit, altera bonis
malisque digna retribuit; una juste coronat justeque
condemnat, altera gratuita bonitate justificat. Quia
quisquis gratia præveniente accipit justitiam, non nisi
eadem subsequente pervenit ad coronam. Ista si fra-
tres nostri secundum doctrinam sanam, Deo adju-
vante, percipiunt, nunquam conabuntur disputatio-
nibus suis sic humani arbitrii virtutem infirmam de-
fendere, ut gratiæ Dei convincantur adversaria
sentire: cum potius omnes qui vitæ desiderant
fieri æternæ participes, oporteat sanctorum Patrum
divinitus inspiratis informari et adhærere sententiis,
qui gratiæ divinæ sic illuminati sunt dono, ut indubi-
tanter assererent in hominis voluntate nihil bonæ
cogitationis oboriri, nisi quod beneficio gratiæ præ-
venientis infunditur; nihil in melius augeri, nisi quod
subsequentis gratiæ juvenine roboratur; nihil boni
ab homine consummari^b, nisi quod eadem operante
atque opitulante perficitur.

CAP. XVIII. — 30. Hæc itaque catholicorum Patrum
apostolicis institutionibus 473 tradita permanet in
Ecclesiis sine aliqua dubitatione doctrina, quam
Græci Latiniq[ue] pontifices, sancti Spiritus infusione
firmati, uno atque indissociabili^c semper tenuerunt
consensu. In qua beatus Augustinus indutus virtute
ex alto, abundantius illis omnibus laboravit; non au-
tem ipse, sed gratia Dei cum illo (*I Cor. xv. 10*).
Ipsius enim ministerio Dominus uberiorem hujus rei
fidelibus suis instructionem præbuit. Quippe adhuc
ipso in corpore constituto, Pelagiana hæresis adver-
sus gratiam Dei n[on] fortiter ausibus rebellavit. Nec
defuit invicta benignitas miserantis Dei, quæ militem
suum spiritualis gratiæ armis tanto fortius præcinge-
ret, quanto acrius adversus eandem vasa iræ dia-
bolus instigaret. Proinde memoratus Dei pontifex in-
clytus Augustinus turrim fortitudinis ipsam gratiam
tenens, et exinde cuncta hostilium machinamenta
turmarum^d cœlestis juveninis virtute confringens,
non solum ipse perfectam de hoste victoriam refe-
rens triumphavit, quin etiam posteris certandi et
vincendi ordinem, si quando victa pravitas recidivo

^a Editi, sapere.

^b Editi, nihil bene consummari.

^c Sic ms. unus. Edd., indissonabili, et indisso ab :

A ausu infandum caput erigere niteretur, ostendit.
Sensum quippe Christi habens, tam gratiæ Dei quam
humani arbitrii, et officia discrevit et merita, semper
divinis humana subjiciens, et veraciter docens, divi-
nitas homini et gratuito justificationis donum, et bon-
æ voluntatis exordium, et plenum tribui glorifica-
tionis effectum. Hunc legat omnis qui salutem æter-
nam adipisci desiderat, humiliter orans misericordem
Deum, ut eundem Spiritum intelligentiæ legens
accipiat, quem ille accepit ut scriberet; et eandem
illuminationis gratiam adipiscatur ut discat, quam
ille adeptus est ut doceret.

31. Miramur autem non absque magna tristitia
istos fratres nostros, qui gratiam Dei, quantum intel-
ligi datur, ignorantes evacuare contendunt, hæc
B sibi similitudinis ineptiam^e reperisse, qua dicunt ita
esse gratiæ Dei donum, tanquam si quis det mutuas
pecunias, accepto idoneo pignore, quod nisi custo-
dierit, debitum accipere non possit. Sed hæc simili-
tudinem quisquis ad Deum refert, procul dubio aut
fallere conatur, aut fallitur. Deus enim noster, pa-
rabola proposita (*Luc. xix, 13*), simile dixit esse
regnum cœlorum homini patrifamilias qui prædici-
scens famulis suis pecunias congrua multiplicandas
negotiatione commisit. Ubi tamen sic se ostendit de-
disse pecunias, ut nullum se pignus diceret accepisse.
Quinimo beatus Paulus Christum in se loquentem
gerens, a quo nobis sciebat pecuniam datam, ab ipso
pignoris quoque gratiam testatur indultam. Ait enim:
*Qui sumus in hoc tabernaculo, ingemiscimus gravati,
eo quod nolimus exspoliari, sed supervestiri, ut ab-
sorbeat quod mortale est a vita. Qui autem efficit
nos in hoc ipsum Deus, qui dedit nobis pignus Spiritus
(II Cor. v, 4, 5)*. Ephesiis quoque scribens, idem
pignus his verbis insinuat: *Signati estis Spiritu pro
missionis sancto, qui est pignus hereditatis nostræ
(Ephes. 1, 13, 14)*. Ut ergo in custodienda multipli-
candaque Domini nostri pecunia non essemus pigri,
474 sed providi, spiritali sumus pignore præmu-
niti. Hoc pignus sine dubio servus ille non habuit, qui
acceptam Domini pecuniam multiplicare neglexit
(*Luc. xix, 20*). Deus ergo gratuito munere cui vo-
luerit pecuniam suam pignusque largitur. Cæterum
nos nec ei aliquid dedimus, præ quo pignus accipere-
mus [*Quis enim prior dedit illi, et retribuetur ei? (Rom.
xi, 35)*]; neque pignus illi pro pecunia dedimus:
sed et pignus et pecuniam ipso nobis tribuente habe-
mus; quo pignore nos custodiente, non perdimus
quod habemus; a quo etiam jugiter adjuvamus, ut
pecunias quas accepimus comoda negotiatione
multiplicare possimus.

CAP. XIX. — 32. Illum vero beati Apostoli locum,
ubi de Deo dicit: *Ergo cujus vult miseretur, et quem
vult indurat (Rom. ix, 18)*, melius accipimus, si hoc
non ad interrogationis sensum, sed ad conclusionem
sententiæ referamus. Agebat enim beatus Paulus apo-

^d Editi, telorum.

^e Editi, misericordie Domini.

^f Editi, similitudinem ineptam.

stolus de gratuita misericordia, qua Deus quos vult sine meritis salvat, et de justo iudicio, quo cæteros irreprehensibili æquitate condemnat. Ubi primum de parvulis loquens Esau et Jacob, ipse sibi proposuit quæstionem, ex quibus sine aliquo priorum duntaxat operum merito, quia, dum nondum nati fuissent, nihil egerant boni vel mali, cum ambos reatus originalis peccati teneret obstrictos, uni per debitam misericordiam gratis est impensa dilectio, alteri per debitum iudicium iuste retributa damnatio. In hac igitur quæstione ipse sibi quod adversarii inferre possent objiciens: *Quid ergo, inquit, dicemus? Nunquid iniquitas apud Deum (Rom. ix, 14)?* Statimque respondet: *Absit.* Responsionemque suam legalis testimonii probatione confirmans ait (v. 15): *Moysi enim dicit: Miserebor cui misereor, et misericordiam præstabo cuius miserebor.* Ad explicandam quoque promissionis suæ sententiam sic conclusit (v. 16): *Igitur non volentis, neque currentis, sed miserentis est Deus.* Soluta vero quam de parvulis proposuerat quæstione, hominum quoque jam ratione utentium voluntates sola Dei miseratione converti, subjuncto Pharaonis ostendit exemplo. Ait namque (v. 17): *Dicit enim Scriptura Pharaoni: Quia in hoc ipsum excitavi te, ut ostendam in te virtutem meam, et annuntiatur nomen meum in universa terra.* Geminamque sententiam, quam de parvulorum atque majorum gratuita salvatione protulerat, una conclusione firmavit, dicens: *Ergo cuius vult miserebor, et quem vult obdurat.* Ut autem hoc diceret, legalibus se fulcra non nesciebat eloquiis, quibus Deum et Moysi dixisse: *Miserebor cui misereor (Exod. xxxiii, 19)*, et de Pharaone dixisse quod ejus cor obduraturus esset, noverat contineri.

CAP. XX. — 33. Denique ut agnoscat hęc sententia non ex objectione proposita, sed ad conclusionem superioris propositionis illata, post eandem conclusionem ipse sibi beatus Apostolus hunc sermonem contradicentis objecit: *Dicit itaque mihi: Quid adhuc quæritur? Voluntati ejus quis resistit (I Cor. ix, 19)?* Solent enim homines in tenebris propriæ cęcitatis errantes, cum audiunt gratia Dei præveniri atque immutari hominum voluntates, violentque se pro tenebrosi cordis perversitate culpari, excusationi suæ de justa Dei voluntate injustum captare suffragium, ut **475** exinde majus recipiant punitionis augmentum. Accusant enim Deum, a quo gratiam non accipiunt; et seipsos excusant, qui Deum justum vitio suæ iniquitatis offendunt. Ipsi sibi suis manibus inferunt plagas, ac medico non dubitant irrogare calumniam, tanquam causa occisionis proprię non in illo sit qui seipsum interfecit, sed in eo qui minus ei salubri curatione subvenierit. Medicina quippe non mortis, sed curationis est causa: cui utique non recte mors ascribitur, si pessimo vulnere quod sibi homo intulit minime præbeatur. Justitię quippe est, si vulneratus ille relinquatur, ut mortem quam sibi spontaneis operibus ascivit, inveniat; nisi ericor lię

A autem, si ab eo medicus mortis perniciem beneficio gratuite curationis ^b excludat.

34. Tanto ergo iniquius medici benignitas infamatur, quanto minus spontanea perniciēs hominis se ipsum vulnerantis attenditur: quam si in se querulus peccator intuens disceret, non divinam voluntatem ad excusationem suę iniquitatis opponeret, sed humiliter misericordiam postularet. Respondens Apostolus ait: *O homo, tu quis es qui respondeas Deo (Ibid., 20)?* Ubi non, sicut aliqui putant, beatus Paulus in responsione defecit; sed cordis obdurati superbiam utili satis increpatione comescuit. Dicens enim: *O homo, tu quis es?* admonuit ut seipsum peccator superbus attendens, nec aliquid in suis operibus quod Deo placeret inveniens, a quo sibi videbat bene vendi manare præceptum, ab ipso in humilitate contriti cordis exoraret auxilium: sciretque sibi tantummodo succensendum, quidquid cogitatione vel operatione peccaret; voluntatemque ac facultatem in fide et caritate iuste sanctęque vivendi nunquam homini nasci ex homine, sed divinitus tribui gratuita largitate; quę voluntates hominum malas præveniēdo mutat in bonas, ut impiis et iniquis peccata dimittat; easdemque bonas voluntates adjuvando subsequitur, ut justitię coronam bene viventibus reddat, quam non in hoc sæculo, sed in futuro fidelibus suis largiturus est Dominus, dum vasis misericordię gloriam largetur ^c, et vasa contumelię æterno semper arsura deputabit incendio.

35. In quibus vasis misericordię atque contumelię, nullum sensus istorum fratrum a veritate discordat, quibus videtur ipsos esse vasa misericordię, qui ecclesiasticę sive secularis militię habent in hoc sæculo dignitatem; clericos vero et monachos, vel quoslibet laicos, vasa esse contumelię. Minus enim attendunt Dei bonitatem, quę vasa misericordię, quę præparavit in gloriam, a vasis irę atque contumelię gratuita dilectione discernit, in illuminatione cordis, hoc est in fide, spe, et caritate consistere: in quibus qui perseveraverit usque in finem, hic salvus erit (*Matth. x, 22*).

CAP. XXI. — 36. Ob hoc beatus Paulus non cuiquam seculari sive ecclesiastica prædito dignitate, sed omni operanti bonum, gloriam et honorem et pacem testatur (*Rom. ii, 10*) donari posse; et de vasis quę in domo magna sunt loquens, non ait quia potior quemquam dignitas vas honoris efficiet, **476** sed honorem verum mundatis asserit largiendum. Sic enim dicit: *In magna autem domo non solum sunt vasa aurea et argentea, sed et lignea et fictilia. et quedam quidem sunt in honorem, quedam vero in contumeliām. Si quis autem emundaverit se ab istis, erit vas in honorem sanctificatum, et utile Domino, ad omne opus bonum paratum (II Tim. ii, 20, 21).* ^d Iterum ait de Deo: *Qui reddet unicuique secundum opera sua; his quidem qui secundum patientiam boni operis, gloriam, et honorem, et incorruptionem quærunt, vitam*

^a Fidd., *exst ntes.*

^b In edd., *gratuita orationis*, sed male.

^c In excusis, *gratiam largietur.*

^d Locus hic Apostoli non legitur in editis, sed in mss. duobus.

æternam; his autem qui ex contentione, et qui non acquiescunt veritati, credunt autem iniquitati, ira et indignatio. Tribulatio et angustia in omnem animam hominis operantis malum, Judæi primum et Græci; gloria autem, et honor, et pax omni operanti bonum, Judæo primum et Græco (Rom. II, 6 et seq.). Beatus quoque Petrus ostendit per misericordiam Dei, secundum quam vasa misericordie appellantur quicunque salvantur, non dignitatem temporis in hac vita, sed donum regenerationis in fide, spe et caritate conferri. Ait enim: *Benedictus Deus et Pater Domini nostri Jesu Christi, qui per magnam misericordiam suam regeneravit nos in spem vitam, per resurrectionem Jesu Christi a mortuis, in hæreditatem incorruptibilem, et incontaminatam, et immarcescibilem, conservatam in cælis, in vobis qui in virtute Dei custodimini per fidem in salutem paratam revelari in tempore novissimo, in quo exultabitis modicum nunc, si fieri potest, per tristitiam in variis tentationibus: ut probatio vestræ fidei multo pretiosior sit auro quod per ignem probatur, et inveniat in laudem et gloriam et honorem, in revelatione Domini nostri Jesu Christi: quem cum non videritis, diligitis; in quem nunc quoque non videntis, creditis; credentes autem exultatis lætitia inenarrabili et honorificata, recipientes finem fidei vestræ salutem animarum (I Petr. I, 3, 4 et seq.).*

37. Videtis pastorem sanctum ovibus, quas ab ipso Principe Dominoque pastorum alendas accepit, salubria spiritalis doctrinæ pabula providentem. Nempe ostendit quid Deus hic per magnam misericordiam suam in suis fidelibus operetur, scilicet regenerationem non in spem sæcularis aut ecclesiasticæ cujuspiam transitorie dignitatis, sed in spem vite æternæ; nec in hæreditatem imperialis pontificalisve militiæ, sed in hæreditatem incorruptibilem et incontaminatam, et immarcescibilem, neque affectandam in terris, sed conservatam in cælis; nec in eos qui sæcularis aut ecclesiasticæ dignitatis adipiscuntur temporaliter culmen, sed in eos qui in virtute Dei custodiuntur per fidem in salutem; non utique jam perfecte concessam in hoc sæculo, sed paratam revelari in tempore novissimo. *In quo, inquit, exultabitis: statimque vite præsentis insinuans qualitatem, intulit: Modicum nunc, si fieri potest, per tristitiam in variis tentationibus.* Cujus vero utilitatis causa hæc fidelibus accidant, subsequenter insinuans: *Ut probatio, inquit, vestræ fidei multo pretiosior sit auro quod per ignem probatur, et inveniat in laudem, et gloriam, et honorem.* Quando vero sit hujus honoris et gloriæ speranda collatio, mox aperit, *In revelatione, inquit, Jesu Christi.* Quod etiam Vas electionis insinuans dicit: *Mortui enim estis, et vita vestra abscondita est cum Christo in Deo. Cum enim Christus apparuerit vita vestra, tunc et vos apparebitis cum ipso in gloria (Coloas. III, 3, 4).*

CAP. XXII. — 38. Quantum ergo pertinet ad hujus temporis vitam, constat quia in Ecclesia nemo pontifex potior, et in sæculo nemo Christiano imperatore celsior invenitur. Sed non ideo quilibet episcopus vas misericordie putetur in gloriam preparatum,

quia pontificali militia fungitur; sed si pro grege sibi credito sollicitus semper invigilet, prædicet verbum, instet opportune, importune, arguat, obsecret, increpet, in omni patientia et doctrina (II Tim. IV, 2); nec sibi dominatum superbus usurpare contendat, sed apostolicis informatus eloquiis, exemplum se cunctis exhibeat; nec si ullius altitudinis collatum sibi gaudeat temporale fastigium, sed si se humili corde fidelibus præbeat bonæ conversationis exemplum (Tit. II, 7). Clementissimus quoque imperator non ideo est vas misericordie preparatum in gloriam, quia apicem terreni principatus accepit, sed si in imperiali culmine recta fide vivat, et vera cordis humilitate præditus, culmen regie dignitatis sanctæ religioni subjiciat; si magis in timore serviat Deo, quam in timore dominari populo delectetur; si in eo lenitas iracundiam mitiget, ornet benignitas potestatem; si se magis diligendum quam metuendum cunctis exhibeat; si subjectis salubriter consulat; si justitiam sic teneat, ut misericordiam non relinquat; si præ omnibus se sanctæ matris Ecclesiæ catholice meminerit filium, ut ejus paci atque tranquillitati per universum mundum prodesse faciat suum principatum. Magis enim Christianum regitur ac propagatur imperium, dum ecclesiastico statui per universam terram consulitur, quam cum in parte quacunque terrarum pro temporali securitate pugnatur.

39. Non ergo per quamlibet sæculi aut Ecclesiæ dignitatem, sed per fidem quæ per dilectionem operatur, unusquisque vas in honorem dono Dei miserantis efficitur. Non enim Salvator noster beatos voluit nuncupari habentes sæculares aut ecclesiasticas dignitatem, sed pauperes spiritu, mites, lugentes, esurientes sitientesque justitiam, misericordes, mundos corde, pacificos, et qui persecutionem propter justitiam patiuntur (Matth. V, 3 et seq.). Nec Abraham patrem nostrum temporales honores, vel divitiæ ad Dei amicitiam perduxerunt; sed quia credidi Deo, reputatum est illi ad justitiam, et amicus Dei appellatus est (Jac. II, 23). Nec pauperem Lazarum, ærumna paupertatis et famis afflictum, ab æterna requie inopia atque ignobilitas temporalis exclusit; sed virtutem, quam divinitus Abraham dives accepit ut in divitiis pauper spiritu sancte viveret, eandem accepit Lazarus pauper, ut afferens fructum cum tolerantia, translatus ab angelis in sinum Abraham divitis perveniret (Luc. XVI, 22). Hoc autem ideo factum est, quia secundum sæculum alia copia Abraham divitis, alia Lazari pauperis videbatur inopia: cæterum secundum Deum, et paupertatem sanctam cum Lazaro communem Abraham dives habuit, et divitiis sanctus (forte sanctas) cum Abraham Lazarus pauper indivisa communione possedit. Deus enim pauperes elegit in hoc mundo, divites in fide, et heredes regni quod promisit diligentibus se (Jac. II, 5). Ipsa fide divites fiunt omnes qui scientes quia præterit figura hujus mundi (I Cor. VII, 31), mortui peccato, viventes autem Deo (Rom. VI, 11), non in dignitate temporalis, sed in cruce Domini nostri Jesu Christi (Gal. VI, 14) cum Apostolo gloriantur. Secu-

larem quippe sive ecclesiasticam ^a dignitatem A possunt et vasa misericordiæ, et vasa contumeliæ temporaliter adipisci, quia ista bonis sunt malisque communia; in cruce autem Domini Jesu Christi veraciter gloriari, proprium est vasorum misericordiæ, quæ præparavit Deus in gloriam, quæ et vocavit non solum ex Judæis, sed etiam ex gentibus (*Rom. ix, 23, 24*). Ista vasa veraciter Christi esse beatus Paulus intimat, dicens: *Qui autem sunt Christi, carnem suam crucifixerunt cum vitis et concupiscentiis* (*Galat. v, 24*).

40. Quisquis hoc divina illuminatus miseratione considerat, nullatenus audebit quoslibet laicos, quantumcunque sæculari præditos dignitate, mundi contemptoribus clericis ac monachis sancte viventibus præponere, ut illos vasa contumeliæ appellet, a quibus divinæ gratiæ dono mundum ipsum contemptum videt atque calcatum, et illos pro temporali potestate putet esse vasa misericordiæ, quos manifestum est in culmine sæculi constitutos, id est mundi hujus religiosos principes, mundi contemptoribus non solum episcopis, sed etiam monachis, Christianæ religionis obtentu, seipsos veraciter atque laudabiliter subdidisse.

41. Ergone quisquam Christianus potest ita vas misericordiæ dicere imperatorem Constantinum, ut vasa contumeliæ Antonium appellet et Paulum? Nonne si ipse beatæ memoriæ Augustus Constantinus humanis rebus hactenus interesset, tam noxiam sui nominis laudem inter maximas contumelias deputaret? Aut beatum imperatorem Theodosium sic potest quisquam vas misericordiæ dicere præparatum in gloriam, ut Joannem Thebæum monachum a vasis misericordiæ segreget, et vas in contumeliam factum perversus affirmet: cum ipse gloriosissimus Theodosius imperator, cui Deus fidei merito, quam ipse donaverat, etiam indomitas subdidit gentes, tantam dicatur memorato viro Dei honorificentiam detulisse, ut nullatenus illarum præsumeret subire conflictus, priusquam fuisset prophetica illius responsione firmatus? Ergone tantum virum religiosissimus imperator vas contumeliæ fuisse credebat, in quo sic Deum humiliterque consuleret, et per quem sibi Deum vera respondentem ipso rerum effectu testante protinus agnovisset?

42. Quis vero neget beatos episcopos Innocentium Romanum, Athanasium Alexandrinum, Eustachium Antiochenum, Gregorium Nazianzenum, Basilium Cæsariensem, Ambrosium Mediolanensem, Hilarium Pictaviensem, Constantinopolitanum Joannem, Aurelium Carthaginensem, Augustinum Hipponensem, cæterosque pontifices, qui Ecclesias Dei vigilantissime gubernantes, aut nascentibus aut jam natis hæreticis habitante in se sancto Spiritu restiterunt, nec veteres lupos ecclesiastico gregi permittentes irro-

pere, nec novos perniciose intra ovile dominicum latitare; quis, inquam, istos neget vasa misericordiæ, quæ Deus præparavit in gloriam? Sed quis usque adeo **479** divinæ fidei et caritatis inimicus, ut Paulum, Antonium, Joannem, Hilarionem, Macarium, aliosque similis vitæ ac sanctitatis monachos, in quibus et recte fidei veritas et sanctæ conversationis refulsit integritas, vasa contumeliæ non metuat appellare? Absit ab omnibus Christianis ut talia de bonis servis Dei credant.

CAP. XXIII. — 43. Quotquot spiritu Dei aguntur, hæc indigna ^b non solum de monachis qui seipsos castraverunt propter regnum cælorum, sed nec de laicis conjugatis recte credentibus recteque viventibus suspicantur. Diversus est quidem seminis fructus, quod, hominis filio seminante, terra bona fecundo sinu suscipit nutriendum; nec tamen centenus solus, sed et sexagenus, et tricenarius, ut in horreum congregetur, Deo nunc interius incrementum largiente nutritur. Dicit enim Deus per prophetam, daturum se spadonibus, id est virginibus, in civitate sua et in muro suo honorem, et locum meliorem quam filiis et filiabus (*Isai. lvi, 5*). Sed et ipse in suo Apostolo loquens, honorem congruum continentix viduali, et conjugali pudicitix, bonitatis suæ largitate concessit, dicente Paulo: *Viduas honora, quæ vere viduæ sunt* (*I Tim. v, iii*); et rursus: *Honorabile connubium in omnibus, et torus immaculatus* (*Hebr. xiii, 4*). Itane Apostolus, qui in magna domo alia dicit esse vasa in honorem, alia in contumeliam, honorari viduas conjugatasque præciperet, si eos inter vasa contumeliæ deputaret? Vasa quidem esse in honorem omnes qui spretis facultatibus in fide et caritate deserviunt, nullus audeat negare fidelium: sed quis vasa contumeliæ dicere audebit illos quibus ad dexteram constitutis ob hoc daturus est regnum Dominus ^c, quia eum in suis minimis esurientem sitientemque paverunt, vestierunt nudum, susceperunt hospitio peregrinum, visitaverunt infirmum et in carcere constitutum (*Math. xxv, 35*)? Quis istos omnes audeat dicere vasa facta in contumeliam, quos ipse figulus ituros in vitam testatur æternam?

44. An forte isti monachos et laicos devote Domino in suis gradibus ac professionibus servientes in hoc tantum sæculo vasa esse contumeliæ dicunt, quia eos afflicti contumeliis tribulationibusque perspicunt? Sed talia sentientes illa statim sequetur absurditas, ut ipsos primitus beatos apostolos, gregis scilicet dominici gloriosissimos arietes, vigilantissimosque pastores, vasa contumeliæ appellare cogantur. Quos enim certius in Christi domo fratres isti vasa contumeliæ secundum suam sententiam nuncupabunt, nisi quos pro nomine Christi Scriptura testante contumelias cognoverint pertulisse? Audiant

^a Ms. unus, *Sæcularem quippe sibi, et ecclesiasticam.*

^b Sic mss. duo. Edd., *hæc indigne.*

^c Sic mss. duo. At editi, *ob hoc dicitur est Dominus quia eum, etc.*

igitur beatum Paulum Thessalonicensibus hæc loquentem : *Nam ipsi scitis, fratres, introitum nostrum ad vos, quia non inanis fuit, sed ante passi et contumeliis affecti, sicut scitis, in Philippis, fiduciam habuimus in Deo nostro loqui ad vos Evangelium Dei, in multa sollicitudine (I Thess. II, 1, 2). Corinthiis quoque scribens (Cap. XII, 10), ait : Libenter gloriabor in infirmitatibus meis, ut inhabitet in me virtus Christi. Propter quod complaceo mihi ^a in infirmitatibus, in contumeliis, in necessitatibus, in persecutionibus, **480** in angustiis pro Christo. Et ut contumelias in hoc sæculo perpeti omnibus sanctis noverint esse commune, audiant quid etiam de cæteris apostolis liber ipse testatur quem de Actibus eorum Lucas evangelista conscripsit. Ibi quippe memoratur quod Judæi apostolos in custodiam publicam missos, et angelo januas carceris aperiente dimissos, rursus adducentes cæde maceraverunt, cæsisque denunciaverunt, ne loquerentur in nomine Jesu, et dimiserunt eos. Ubi sanctus Lucas cum gaudio eos contumeliam passos his verbis insinuat : *Illi quidem gaudentes ibant a conspectu concilii, quoniam digni habiti sunt pro nomine Jesu ^b contumeliam pati (Act. V, 41).**

^a Sic mss., juxta Græcum *ὑποζώω*. Editi, *placeo mihi*.

A CAP. XXIV. — 45. Sed forsitan dicent ideo beatos apostolos vasa contumeliæ non fuisse, quia illæ contumeliæ quas pro Christi nomine pertulerunt semina fuerunt futuri honoris et gloriæ, quia per illas contumelias nec veritate fidei nec sanctæ conversationis virtute privati sunt. Agnoscant ergo illos esse vasa contumeliæ (*II Tim. II, 20*), non qui in sæculo contumelias perferunt, sed qui intra Ecclesiam corporaliter positi, quam magnam domum appellat Apostolus, aut rectæ fidei contraria pertinaciter usque in finem sentiunt, aut sanctæ conversationis abjiciunt instituta. Simulque cognoscant, secundum beati Pauli sententiam, quia si quis se mundaverit ab istis, in quocunque gradu, in quocunque honore, in quocunque fuerit professione positus, erit vas in honore sanctificatum, et utile Domino, ad omne opus bonum paratum (*Ibid.*, 21), recepturus futuræ retributionis beatitudinem sempiternam ab illo iudice qui in hoc sæculo quibus vult gratuitam justificationem donat, et justificatis per fidem adiutorium gratiæ subministrat, quos in beatitudinem regni cœlestis donata glorificatione angelicæ æqualitatis inducat.

^b Sic ms. unus. At editi, *pro nomine Christi*.

LIBER TERTIUS.

481 CAPUT I. — 1. Jam nunc de illis quos Deus prædestinavit in adoptionem filiorum ordo suscepti operis exigit disputari ^a, quos secundum veræ fidei regulam sanctarum Scripturarum auctoritate firmatam, non solum ad præmium glorificationis, sed etiam ad gratiam justificationis, nec solum ad æternam beatitudinem quæ non mutatur, verum etiam ad fidem quæ per caritatem operatur, neque ad æterna tantum præmia, sed etiam ad bona merita gratuita bonitate Dei ante mundi constitutionem in Christo prædestinatos, et hujus prædestinationis beneficio secundum propositum vocatos et justificatos, nullus debet ambigere Christianus. Quisquis enim veritatem prædestinationis divinæ negare contendit, mutabilem Deum sine dubio prædicat, cui temporalium actuum humanorum temporalem cognitionem perversus assignat. Nam si Deus incommutabilis est, quod dubitandum non est, omnia futura ex æternitate incommutabiliter novit, et omnia opera sua incommutabili ordinatione disposuit. Nec potuit esse dispositionis ejus aliquando mutatio, ubi dispositorum ^b sine initio manet æterna cognitio. Proinde apud Deum sicut nunquam defuit futurarum præsentia rerum, sic nunquam defuit sempiterna et incommutabilis operum vel donorum prædestinatio futurorum. Apud ipsum quippe, in quo æterna incommutabilitas et

C incommutabilis æternitas manet, sicut inchoandarum rerum scientia nunquam potuit inchoari, sic mutabilium operum nunquam potuit æterna dispositio commutari. Deus itaque sicut nunquam futurarum rerum fuit incensus, ita nec misericordiæ aut iudicii sui fuit ignarus : sed sicut semper omnia futura et bona **482** et mala præscivit, sic omnia opera gratiæ atque justitiæ suæ incommutabili prædestinatione disposuit.

CAP. II. — 2. Magna quippe altitudo sapientiæ et scientiæ Dei, quibus divitiis plenus, omnia futura et scienter cognovit ut sapiens, et sapienter præordinavit ut sciens ^c. Cui utique non inconvenienter dicitur : *Ecce tu, Domine, cognovisti omnia novissima et antiqua (Psal. CXXXVIII, 5)*, et quem veraciter futura opera sua jam fecisse beatus prædicat Isaias, dicens : *Qui fecit quæ futura sunt (Isa. XLV, 41, sec. LXX)*. Futura quippe opera sua eo jam fecit, quo incommutabiliter facienda disposuit. Unde recte quidquid futurus est, jam ab ipso factum dicitur, in cujus operibus faciendis æterna dispositio et incommutabilis invenitur. Virtus enim et sapientia Dei ex æternitate incommutabiliter omnia futura novit, irreprehensibiliter universa opera sua futura disposuit, sic omnia quæ disposuit insuperabiliter facit ^d. Non mutat Deus prædestinata, quia sapientia ejus

^a Editi, *cogit disputare*.

^b Mss. duo, *dispositorum ordinum*.

^c Hæc, ut sapiens... ut sciens, desunt in editis.

Habentur in duobus mss.

^d Editi, *irreprehensibiliter facit*; in aliis, *facit*.

non fallitur aut reprehenditur in dispositione; et A perficit Deus prædestinata, quia virtus ejus non impeditur aut superatur in opere. Hinc est quod Deus noster, cujus universæ viæ misericordia et veritas, et cui veraciter misericordiam et judicium cantat Ecclesia (*Psal. xxiv, 10; Psal. c, 1*), quia non solum omnia opera sua, quæ utique bona sunt, exquisita in omnes voluntates ejus (*Psal. cx, 2*), sed etiam quædam hominum et angelorum opera mala, quamvis in tempore facienda, ipse tamen incommutabilis et æternus, incommutabili atque perenni cognitione præscivit, non solum ea disposuit quæ ipse gratis quibus vellet donaret ut bonus, verum etiam illa quæ et bonis et malis redditurus esset ut justus.

3. Prædestinavit ergo gratis justificandos impios, et glorificandos justos, quos præveniret et subsequeretur misericordia ejus. Hi sunt secundum propositum vocati: hi sunt quos Deus præscivit et prædestinavit conformes fieri imaginis Filii ejus (*Rom. viii, 29*). Fieri autem a quo, nisi ab illo qui eos Abrahamæ promisit? Cui Abraham confortatus fide gloriam dedit, plenissime sciens quia quæcunque promisit, potens est et facere (*Rom. iv, 21*). Ipse itaque quos prædestinavit, fecit et facit conformes imaginis Filii sui, qui est fidelis in omnibus verbis suis, et sanctus in omnibus operibus suis (*Psal. cxlrv, 13*). De his Apostolus dicit: Quos prædestinavit, hos et vocavit; et quos vocavit, hos et justificavit; quos autem justificavit, illos et glorificavit (*Rom. viii, 30*). Omnes isti prædestinati sic vocantur, ut justificentur; sic justificantur, ut glorificentur. Ac per hoc prædestinavit quos voluit^a, et ad opera bona, et ad præmia sempiterna: prædestinavit ad vitam bonam, prædestinavit ad vitam æternam; prædestinavit ad fidem, prædestinavit ad speciem; prædestinavit adoptandos in sæculo, prædestinavit glorificandos in regno; prædestinavit per gratiam faciendos Primogeniti fratres, prædestinavit per gratiam perficiendos ejusdem Unigeniti coheredes. :

CAP. III. — 4. Hæc omnia sicut in se continet prædestinationis æternitas, sic implet prædestinantis Dei misericordia et justa majestas. Neque enim **483** ignarus futurorum unquam esse potuit filiorum, qui unico Filio, quem sibi coæternum ac sine initio genuit, prædestinationis fratres præparavit: nobis gratis gratiam præparans, gratis gratiam donans; quos justificaret eligens in ipso ante mundi constitutionem, non ex humanis meritis, sed ex gratuito suæ proposito voluntatis: voluntatem suam bonam faciens causam justificationis nostræ, non justitiam nostram inveniens causam voluntatis suæ. Testatur enim Apostolus quia Deus elegit nos in Christo ante mundi constitutionem (*Ephes. i, 4*). Et ut ostenderet nos non ex operibus eligi meruisse, sed ex electionis dono bona merita percepisse, continuo subjunxit, dicens: Ut essemus sancti et immaculati in conspectu ejus (*Ibidem*). Hæc electio fuit in æterna Dei præparatione, quæ per ejus gratiam perficeretur in tom-

pore. Hæc electionis æterna præparatio, ipsa est divina prædestinatio; in qua digne totum gratuito beneficio divinæ bonitatis ascribitur, quia sola ibi erga nos miserantis Dei caritas invenitur. Ideo subsequens Apostolus, hoc nobis evidenter inculcans^b, ait: Qui in caritate prædestinavit nos in adoptionem filiorum per Jesum Christum in ipsum (*Ibid., 5*). Et ut totum ex solo proposito bonæ voluntatis Dei descendere doceret, adjecit, Secundum propositum voluntatis suæ. Et ut hoc propositum bonæ voluntatis Dei gratuitum esse monstraret, secutus adjecit (*v. 6*), In laudem gloriæ gratiæ suæ, in qua gratificavit nos in dilecto Filio suo.

5. Prædestinatio, utique filiorum Dei ad hoc utiliter non solum cognoscitur, verum etiam prædicatur, ut in omnibus hominibus humanæ voluntatis et operis, dum divina prædestinatio in æterna gratiæ preparatione cognoscitur, ejusdem prædestinationis effectus in ipsa gratiæ donatione nihilominus agnoscatur; ac per hoc in ista filiorum Dei adoptione, quam Deus et prædestinando præparavit ex æternitate, et vocando ac justificando largitur in tempore, gratia Dei glorificetur, et ipsa laudetur. Elegit enim nos Deus in Christo ante mundi constitutionem, ut essemus sancti et immaculati in conspectu ejus (*Ephes. i, 4*).

CAP. IV. — Non ergo quos eligeret, aut sanctos, aut immaculatos invenit, aut inveniendos esse præscivit; sed ut sanctos et immaculatos faceret, ante mundi constitutionem elegit. Non ergo nos ideo elegit, quia sancti et immaculati futuri eramus, sed ut sancti et immaculati essemus. Et ideo nos in caritate prædestinavit, quia ut nos prædestinaret, gratuita nobis effectum caritatis impendit. Prædestinavit autem nos in adoptionem filiorum per Jesum Christum in ipsum (*Ibid., 5*), non secundum meritum aut voluntatis aut operationis nostræ, sed secundum propositum voluntatis suæ. Et quoniam gratis a Deo hanc adoptionem filiorum accepimus, a quo gratis electi sumus, ut sancti et immaculati essemus, ideo in his omnibus laudem gloriæ gratiæ Dei beatus Paulus insinuat: ut omnis qui ejusdem gratiæ illuminatur munere, et verum gratiæ donum ex æternitate prædestinationis intelligat, et æternam Dei prædestinationem ex dono gratiæ spiritualis agnoscat.

6. Cujus prædestinationis ita manet æterna firmitas et firma æternitas, non solum in dispositione operum, verum etiam in numero personarum, **484** ut nec de illius numeri plenitudine quispiam salutis æternæ gratiam perdat, nec extra illius numeri quantitatem ad donum salutis æternæ perveniat. Deo enim, qui scit omnia antequam fiant, sic non est incertus prædestinatorum numerus, sicut dispositorum operum dubius apud eum non invenitur effectus. Apud se habet certissimum numerum prædestinatorum illo qui eos in adoptionem filiorum per Christum prædestinavit: quia in mensura et numero et pondere cuncta disposuit (*Sap. xi, 21*). Ipsos enim promisit Abrahamæ dicens: Respice in caelum, et nu-

^a In duobus mss. additur hic, quia voluit.

^b Mss. duo, hoc nobis satianter inculcans.

mera stellas, si potes dinumerare eas; et dixit: Sic erit semen tuum. Et credidit Abraham Deo, et reputatum est ei ad justitiam (Genes. xv, 5). De his dicitur Danieli prophetæ: Et in tempore illo salvus erit populus tuus omnis qui invenietur scriptus in libro (Dan. xii, 1). Ipsis utique Salvator noster ait: Gaudete, quia nomina vestra scripta sunt in cælis (Luc. x, 20). De his in libro sancti Danielis dicitur: Qui ad justitiam erudiunt multos, fulgebunt quasi stellæ in perpetuas æternitates (Dan. xii, 3). Isti spiritaliter intelliguntur in psalmo ubi dicitur de Deo: Qui numerat multitudinem stellarum, et omnibus eis nomina vocat (Psal. cxlvi, 4). Proinde qui numerat multitudinem stellarum non potest suorum ignorare numerum filiorum.

CAP. V. — 7. Illi ergo numero nec aliquis additur, nec aliquis demitur^a; quia idem numerus secundum propositum Dei prædestinantis impletur. Nam quia secundum propositum voluntatis suæ Deus sanctos suos prædestinavit, de quo scriptum est, quia omnia quæcumque voluit, fecit (Psal. cxiii, 3); ita nemo potest ejus mutare prædestinationem, sicut nullus potest ejus vincere voluntatem. Quod si numerus ille certus non est apud Deum, aut divina scientia fallitur, aut voluntas divina mutatur, aut divina virtus adversitate qualibet superatur. Quod si aliquid horum soli possunt impii dicere, aut forte nec impius aliquis audent horum dicere aliquid, nemo divinam prædestinationem negat: quandoquidem illius Dei prædestinatio vera prorsus asseritur, cujus et scientia irreprehensibilis, et voluntas incommutabilis, et virtus insuperabilis invenitur. Ad hanc prædestinationem pertinet, et gratuita justificatio Redemptoris, et justa redditio Judicis. Ad hanc prædestinationem pertinet misericordia quam Paulus consecutus est ut fidelis esset (I Cor. vii, 25), et corona justitiæ, quam reddet ei Dominus in illa die justus iudex: non solum autem Paulo, sed et omnibus qui diligunt adventum ejus (II Tim. iv, 8). Omnes enim quos Deus prædestinavit in adoptionem, gratis hic justificantur ex impiis, quia Christus pro impiis mortuus est (Rom. v, 6); et, omnes peccaverunt, et egent gloria Dei, justificati gratis^b per gratiam ipsius (Rom. iii, 25). Quibus sicut per misericordiam præparavit gratuitum justificationis donum, ita per justitiam præparavit æternæ justificationis^c præmium. Opus itaque gratiæ in omnibus prædestinatis gratuita misericordia inchoatur, et justa retributione perficitur.

8. Prædestinavit ergo Deus sanctos suos, et ad gratiam vitæ bonæ, et ad gratiam vitæ æternæ. ^d Gratia ergo Dei vitæ æterna in Christo **485** Jesu Domino nostro. Ergo per gratiam Dei justificantur impii, ut, abnegantes impietatem et sæcularia desideria, sobrie, et juste, et pie vivant in hoc sæculo; et ut, justificati gratia ipsius, hæredes sint secundum spem vitæ æternæ. Præparatam ergo gratiam donat Deus,

^a Mss. duo, *diminuitur*; tum addunt *quia idem numerus . . . ad hæc verba, Nam quia, quæ non leguntur in eod.*

ut homines justificentur, et bene vivant, et vitam æternam pro recte factis accipiant. Ideo autem et ipsa vita æterna, gratia Dei ab Apostolo dicitur (Rom. vi, 23), quia gratis hominibus vita bona datur, cui juste vita æterna reddatur. Præparavit autem Deus etiam malis ignem æternum: illis utique quos juste præparavit ad luenda supplicia, nec tamen prædestinavit ad facienda peccata. Prædestinavit enim Deus quod divina æquitas redderet, non quod iniquitas humana admitteret. Prædestinavit ergo homini reo non culpam quam odit, sed judicium quod diligit. Scriptum est enim quia diligit misericordiam et judicium (Psal. xxxii, 5) Dominus. Et ideo non solum originale, verum etiam omne actuale peccatum in malis puniturus est Deus, quia malis operibus nec præbet initium, nec adhibet aliquando consensum. Mala itaque opera non placent Deo, quia non sunt ab eo. Nam si ab ipso essent, mala non essent. Proinde bona opera quæ Deus misericorditer donat, juste coronat; opera vero quæ ipse non tribuit, juste punit: in istis coronatur divina largitio, in illis autem damnatur humana transgressio. Homo itaque illud habet salubriter quod acceperit a Deo; illud perniciose quod habuerit ex seipso.

CAP. VI. — 9. Pessimum est autem dicere quia si est prædestinatio, non debemus orare nec vigilare, sed facere omnes voluntates carnis, eo quod jam prædestinati fuerimus. Cum utique illa gratia quæ nobis divina prædestinatione fuit præparata, ad hoc divinitus nobis detur ut vigilemus et oremus, et sicut in die honeste ambulemus, non in comessationibus et ebrietatibus, non in cubilibus et impudiciis, non in contentione et æmulatione; sed induamur Dominum Jesum Christum, et carnis curam non faciamus in desiderii (Rom. xiii, 13, 14). Quomodo enim fieri potest ut gratiam querente accipiat, et opera gratiæ, ipsa gratia in se operante, non faciat? Gratia quippe per Spiritum sanctum datur; fructus autem Spiritus est caritas, gaudium, pax, longanimitas, bonitas, benignitas, fides, modestia, continentia (Gal. v, 22, 23). Quis igitur accepta sancti Spiritus gratia non oret, non vigilet, non concupiscentiis carnalibus ipsius suffragio gratiæ atque juvamine repugnet? Cum utique Salvator noster vigilare et orare nos præcipiat (Matth. xxvi, 41), et beatus Paulus testetur quia qui sunt Christi carnem suam crucifixerunt cum vitis et concupiscentiis (Galat. v, 24).

10. Tale est autem si quis dicat: Si prædestinatus est homo, nec orare debet, nec vigilare, quale si dicat ab eo cui vita fuerit divinitus promissa vitæ subsidia non querenda. Nam legimus Ezechie regis ad vitam quindecim annos dono divinæ miserationis adjectos (IV Reg. xx, 6). Num ergo debuit Ezechias dicere, pro eo quod apud eum certa esset divina promissio, propterea se debere nec cibum, nec potum sumere, nec ea quæ ad vitæ subsidium pertinent

^b Non legitur *gratis* in edd., legitur in duobus mss.

^c Forte, *æternæ glorificationis*.

^d Habentur hæc in russ., non vero in excusis.

cogitare? Cum utique ideo detur ipsius vitæ usus, ut in corde viventis vivendi perseveret affectus; **486** et in eo quod quisque vitam suam amat, vitæ subsidia non repellat. Ab ipsa ergo vita habemus ut de statu ipsius vitæ sollicitè cogitemus. Proinde gratia quam Deus prædestinavit, id est ex æternitate suis fidelibus præparavit, hoc in nobis agit ex eo quod eam accepimus, ut in nobis eam custodiri divino munere postulemus, et hoc in operibus habeamus, quod ipsa largiente percepimus. In illis autem permanent ipsius gratiæ dona, quibus sunt diviniæ prædestinationis munere præparata. Non ergo dicendum est: Si prædestinati sumus, nec vigilemus, nec oremus. Imo cum vigilamus et oramus, gratiæ Dei beneficia cognoscamus; nec denegemus æternam bonorum istorum originem, quorum in nobis divinam cernimus largitatem; quorum sic non potest esse prædestinatio dubia, sicut eorum cognoscitur præparatio sempiterna. Propter quod dicit Apostolus: *Ipsius enim sumus factura, creati in Christo Jesu in operibus bonis, quæ præparavit Deus ut in illis ambulemus* (Ephes. II, 10).

CAP. VII. — 11. Absit autem ut dum prædestinatio assertitur, evangelica et apostolica mandata solvantur. Cum utique Jesus ab initio sciret qui essent credituri, et qui eum esset traditurus (Joan. VI, 65), nec falsa potuerit esse scientia Creatoris: et ideo sicut præscivit traditorem suum, nec alius eum tradidit nisi ille quem ipse præscivit, sic utique illos quos præparatione sua sciebat ad fidem prædestinatos, ipsos noverat ab initio credituros. Quomodo autem assertione prædestinationis apostolica mandata solvimus, cum non solum eos qui membra Christi sunt, sed ipsum quoque Christum prædestinatum, Apostolo prædicante, noverimus? De ipso enim beatus Paulus dicit: *Qui factus est ei ex semine David secundum carnem; qui prædestinatus est Filius Dei in virtute, secundum Spiritum sanctificationis* (Rom. I, 3). Alio quoque loco dicit: *Sapientiam autem loquimur inter perfectos: sapientiam vero non hujus sæculi, neque principum hujus sæculi, qui destruuntur; sed loquimur Dei sapientiam in mysterio, quæ abscondita est, quam prædestinavit Deus ante sæcula in gloriam nostram* (I Cor. II, 6, 7). Quocirca, quid est prædestinationis assertionem arguere, nisi apostolicam doctrinam mortifera impietate culpate? Certissime quippe divinam prædestinationem Paulus et didicerat, et docebat; et quam noverat in capite, non denegabat in corpore. Sciebat enim æternum atque incommutabilem Deum, secundum æternam atque incommutabilem voluntatem suam, omnia præcisse quæ a se faciendâ disposuit, et omnia prædestinasse quæ se in sanctis suis misericorditer ac juste facturum esse præscivit.

CAP. VIII. — 12. Quisquis ergo PRÆDESTINATIONEM NEGAT, de apostolicis eam prius Epistolis deleat; ac deinde cum ostenderit justè a se reprehensum apostolum Paulum, tunc se hominibus indubitanter præbeat audiendum. Beatus apostolus Paulus noluit sileri quod voluit scribi: sed sicut in Epistolis suis

arguit, si quem in hominibus cognovit errorem, sic omnibus hominibus prædicari voluit quam suis inseruit litteræ veritatem. Ille itaque apostolica mandata sine dubio solvit, qui apostolica dicta aut negare aut oppugnare contendit. Prædestinationem namque sicut tam fidenter quam veraciter beatus apostolus prædicavit, ita nobis prædicandam fidenter veraciterque mandavit. Nec **487** timuit ne videretur genesim, vel fatum, aut constellationem introducere: quod si isti fratres inaniter metuunt, illic trepidantes timore ubi non est timor (Psal. XIII, 5); et cum impiis reprehendi formidant, impie de Deo sentire non dubitant. Quis enim deterius potest de Deo æterno, de Deo vero, de Deo-bono ac beato sentire, quam qui eum negat ex æternitate scire quod esset facturus in tempore; aut fortuitum ascribit divinis operibus cursum, negans æternum manere futuræ suæ operationis in illa incommutabilis Dei æterna voluntate consilium? Hæc enim assertio, quæ verè divino est inimica consilio, sicut bonas hominum voluntates et opera in æterna Dei prædestinatione haberi omnimodis negat, ita Dei scientiam ex humanis voluntatibus atque actibus pendere confirmat. Si enim Deus omnia futura opera sua ex æterno præscivit, procul dubio eadem opera sua bonæ voluntatis suæ proposito præparavit, et quod esset operaturus, incommutabilis consilii firmitate disposuit: nec aliter potest ordo divinatorum operum currere, quam invenitur in ejus incommutabilis cognitionis præparatione constare.

CAP. IX. — 13. Quidquid in tempore mutabiliter geritur, hoc in altitudine divitiarum sapientiæ et scientiæ Dei æternum atque incommutabile naturaliter invenitur, qui scientiæ suæ plenitudine universa futura cognovit, et altitudine sapientiæ suæ cuncta opera sua, priusquam flerent, mirabili ordine præparavit. Alioquin præcedet divinam sapientiam humana cogitatio atque operatio, si non eam ex æternitate comprehendit divina cognitio. Necesse est autem ut si Deus incommutabilis est et æternus, sit ejus incommutabilis et æterna cognitio. Incommutabili autem et æternæ scientiæ nihil accidit temporale. Quoniam si aliquid ei in tempore accidisse cognoscitur, necesse est ut initio mutabilitatque subdatur; nec potest esse sine initio natura, cujus scientia initio invenitur esse subjecta. Cœpit enim esse qui non fuit, cui scientia cœpit esse quæ defuit; nec omnia potest simul scientiæ plenitudine continere, qui potuit aliquid aliquando nescire. Semper ergo mutabilis fuit qui plenitudine cognitionis indiguit; nec ejus sapientia attingit a fine usque ad finem fortiter, et disponit omnia suaviter (Sap. VIII, 1); nec attingit ubique propter munditiam suam (Sap. VII, 24), si vel eam aliquid futuri operis latuit, vel non habuit in æterna dispositione ac prædestinatione quod facit; nec retinet integrum suæ incommutabilitatis statum, si temporalibus operibus suis non æternum, sed temporale potest adhibere consilium.

14. Quapropter scientes Deum incommutabilem, et æternum, et perfectum, creaturæ omnipotentissimi

munum conditorem, et omnium quæ facturus erat comunitorem atque dispositorem æternum, confiteamur eum opera sua omnia ex æternitate præordinasse, ex æternitate dona sua et judicia præparasse. Ille enim cui propheta dicit: *Omnia in sapientia fecisti (Psal. ciii, 24)*, in eadem sapientia in qua omnia condidit, cuncta quæ se facturum cognoverat ex æternitate disposuit, quia nihil eorum quæ facturus fuerat ignoravit. Omnes ergo ante mundi constitutionem prædestinando Deus elegit, quos hic in quacunque positos ætate, quolibet tempore, secundum propositum vocat atque justificat: ipsis **488** etiam donat perseverantiam, et eosdem omnes perducit ad vitam æternam. Hos enim omnes vult salvos fieri, et ad agnitionem veritatis venire (*I Tim. ii, 4*). Voluntas autem Omnipotentis necesse est in omnibus impleatur. Fit ergo quidquid ille voluerit fieri, cujus voluntati nemo resistit; nec enim potestas Dei minor est quam voluntas, et ideo nihil invenitur velle quod non possit efficere. Quædam quidem Deus facere posset, et non facit; nihil est tamen quod fieri velit aliquando, nec faciat: *Omnia enim quæcunque voluit Dominus fecit, in cælo et in terra, in mari et in omnibus abyssis (Psal. cxxxiv, 6)*. Proinde et in hominibus quoniam quæcunque voluit fecit, quoscunque vult fieri salvos, facit: et quoniam ipsa Veritas veraciter dicit: *Nemo venit ad me, nisi Pater, qui misit me, attraxerit eum (Joan. vi, 44)*, illos omnes facit ad agnitionem veritatis venire, quos ipse misericorditer dignatur attrahere.

CAP. X. — 15. Ideo autem *Omnes* dicuntur, quia ex omni hominum genere colliguntur, ex omnibus gentibus, ex omnibus nationibus, ex omnibus dominis, ex omnibus servis, ex omnibus regibus, ex omnibus militibus, ex omnibus provinciis, ex omnibus linguis, ex omnibus ætatibus, ex omnibus gradibus. Ita salvi fiunt omnes quos vult Deus salvos fieri, quia nemo salvatur, nisi quem ille voluerit gratuita justificatione salvare. Nam cum Salvator noster dixerit (*Math. xi, 27*): *Nemo novit Filium nisi Pater, neque Patrem quis novit nisi Filius, et cui voluerit Filius revelare* (quod utique dicens ostendit se quibusdam revelari velle, quibusdam nolle), dicatur quomodo salvos fieri velit quibus Patrem suum et seipsum revelare noluerit? Ostenditur quippe in Evangelio quibusdam in parabolis sic locutus, ut verba sua **VELLET AUDIRE, NEC VELLET INTELLIGI**. Quod ipse Dominus indubitanter aperuit. Interrogantibus namque discipulis, hæc eum Matthæus dixisse commemorat: *Vobis datum est nosse mysterium regni Dei, illis autem non est datum (Math. xiii, 11)*. Marcus quoque non dissimilem Salvatoris responsonem insinuat, cujus hæc esse verba testatur: *Vobis datum est scire mysterium regni Dei; illis autem qui foris sunt in parabolis omnia fiunt: ut videntes videant, et non videant, et audientes audiant, et non intelligant; ne quando convertantur, et dimittantur eis peccata (Marc. iv, 11, 12)*. Lucas etiam eadem Dominum respondisse confirmans, ait: *Vobis datum est nosse mysterium regni Dei, cæteris autem in parabolis, ut videntes non videant, et audientes non intelligant (Luc. viii, 10)*.

A 16. Nempe apparet ita Dominum turbis locutum, ut tamen eis regui cælorum nollet aperire mysterium. Quod utique faciens, ideo sua verba volebat intelligi, quia se in illo mysterio volebat agnoscere. Illam quippe agnitionem mysterii Christi esse, Paulus testatur apostolus dicens: *Instructi in caritate, et in omnes divitias plenitudinis intellectus, in agnitionem mysterii Christi Jesu, in quo sunt omnes thesauri sapientiae et scientiae absconditi (Coloss. ii, 2, 3)*. Nam et in alio loco dicitur: *Ut Deus aperiat nobis ostium sermonis, ad loquendum mysterium Christi (Coloss. iv, 3)*. Fidelibus quoque instantiam orationis suæ insinuans ait: *Non cesso gratias agens pro vobis, memoriam vestri faciens in orationibus meis; et Deus Domini nostri Jesu Christi, Pater gloriæ, dei vobis Spiritum **489** sapientiae et revelationis in agnitionem ejus (Ephes. i, 16, 17)*. Si ergo generaliter omnes homines vult Deus salvos fieri, et ad agnitionem veritatis venire, quid est quod ipsa Veritas quibusdam mysterium suæ agnitionis occultat? Et utique quibus suam denegat agnitionem, denegat et salutem. In hoc enim homines salvi fiunt, in quo ad agnitionem veritatis perveniunt. De Christo quippe dictum est quia *ipse salvum faciet populum suum a peccatis eorum (Math. i, 21)*; de quo etiam beatus Petrus ait quia *non est aliud nomen sub cælo datum hominibus, in quo oporteat nos salvos fieri (Act. iv, 12)*. Quomodo ergo erat voluntas Dei in illis salvandis, quibus abscondebatur ipsa cognitio veritatis?

CAP. XI. — 17. An forte dicitur, cordis eorum duritia faciente, Salvatore nostrum suæ agnitionis aperire noluisse mysterium? Ubi possemus latius respondere. Sed ut aliquo utamur pro servanda brevitate compendio, quicumque dicunt propter duritiam cordis eorum noluisse ipsam Veritatem suæ agnitionis mysterium revelare, interim in hoc agnoscant, **NON DE UNIVERSIS PRORSUS HOMINIBUS DICI**, quia omnes homines salvos vult Deus fieri, et ad agnitionem veritatis venire: cum illos quos Christus duricordes videbat, nollet utique salvare, quibus propter duritiam cordis eorum volebat suæ agnitionis aperire mysterium. Aut ergo negent Deum velle omnes homines salvos fieri, et ad agnitionem veritatis venire, qui Salvatore nostrum quibusdam cognitionem mysterii regni cælorum dare noluisse cognoscunt; et mendacem pronuntiant apostolum Paulum: aut si apostoli dictum universaliter ad cunctos omnino refertur homines, cogentur sanctos evangelistas pronuntiare mendaces. Quomodo enim quibusdam dare noluit nosse mysterium regni cælorum, qui omnes homines salvos vult fieri, et ad agnitionem veritatis venire? Quandoquidem si omnes omnino vult, neminem utique non vult; et si omnes vult ad agnitionem suam venire, omnibus debet mysterium suæ agnitionis ostendere. Sed quibusdam ipsum mysterium nosse non dedit.

18. Quale fuit ergo et velle salvare, et nolle mysterium salutis ostendere? Quale fuit, quæso, si Veritas voluit ut ad agnitionem ejus omnes homines venirent, et eis noluit ostendere qua venirent? Quale

hoc est, ut eis neget vitam, quos invitat ad patriam? **A** Ipsa enim ait : *Ego sum via, veritas et vita : nemo venit ad Patrem nisi per me (Joan. xiv, 6)*. Quomodo ergo illos vult venire ad agnitionem suam quibus denegat agnitionem suam? Quid est enim nolle mysterium suæ agnitionis ostendere, nisi nolle salvare? Non ergo omnes homines vult salvos fieri, qui vel quibusdam pro duritia cordis sui noluit suæ agnitionis aperire mysterium, sine quo nullus pervenit ad salutem. Sed Apostolus mentiri non potuit, qui dixit quia *omnes homines vult salvos fieri, et ad agnitionem veritatis venire (I Tim. ii, 4)*. Sed nec evangelistæ mentiti sunt, qui dixerunt Ipsum Dominum discipulis dedisse, aliis non dedisse nosse mysterium regni cœlorum. Et utique illis quia dare voluit, dedit; illis autem quia dare noluit, non dedit : et quia istis propterea dedit ut salvi fierent, agnoscitur illis ideo non dedisse ne fierent. Istos ergo salvos fieri voluit quibus nosse mysterium salutis dedit; illos autem noluit quibus salutaris mysterii notitiam **490** denegavit. Nam si utrosque salvos fieri voluisset, utrisque agnitionem salutaris mysterii contulisset.

CAP. XII. — 19. Quoniam ergo utraque Scriptura vera est, utraque sancta, utraque divinitus inspirata, et ob hoc utraque venerabiliter est servanda, et indubitanter audienda et accipienda, removeantur ab omnibus illis omnes isti quibus Christus non dedit nosse mysterium regni cœlorum; et digne intelligantur illi omnes homines quos vult Deus salvos fieri et ad agnitionem veritatis venire : quia revera in illis voluntas salvantis agnoscitur, quibus agnoscendæ veritatis gratia non negatur. Sic Deus, quia omnia quæcunque voluit fecit, suam implet in omnibus voluntatem : quia omnibus quos vult salvos fieri, et ad agnitionem veritatis venire, donat salutaris mysterii rectam cum caritate notitiam. Hos omnes beatus Petrus sic intelligendos ostendit, ut illos *Omnes* diceret, quos Deus vocare dignatur. Ipsi enim verba sunt, ad Judæos ita loquentis : *Vobis enim est repositio, et filii vestri, et omnibus qui longe sunt, quoscunque advocaverit Dominus Deus noster (Act. n, 59)*.

20. Nam et beatus Paulus quodam loco dicit *Omnes*, cum tamen nolit universaliter omnes intelligi. Scribens enim Philippensibus, ait : *Omnes enim sua quærant, non quæ Jesu Christi (Philp. n, 21)*. Ubi utique si ab omnibus istis nullus excipitur, necesse est ut etiam omnes apostoli, et cæteri illius temporis fideles cum istis omnibus computentur : quod nullus quantumlibet impius suspicabitur. Restat ergo ut quosdam *Omnes* debeamus accipere, id est non omnino omnes homines, sed *Omnes* qui sua quærebant, non quæ Jesu Christi. Nam in eadem Epistola superius quosdam bonos ostendens, ait : *Quidam autem et propter bonam voluntatem Christum annuntiant, quidam ex contentione, scientes quod in defensione Evangelii positus sum (Philp. i, 15)*. Qui ergo propter bonam voluntatem ex caritate Christum annuntiabant, quia caritas non quærit quæ sua sunt (*I Cor. xiii, 5*), non sua quærebant, sed quæ Jesu Christi :

et non quæ Jesu Christi. Hos bonos in fine Epistolæ suæ sanctos appellat; et sicut illos malos *Omnes* dicit, ita et istos bonos *Omnes* nihilominus dicit; ait enim : *Salutant vos sancti omnes (Philp. iv, 22)*. Ecce in una eademque beati apostoli Epistola ponuntur, et omnes sancti, et omnes qui sua quæerunt, non quæ Jesu Christi; cum utique et omnes qui sancti erant sua non quæerent, et omnes qui sua quærebant sancti non essent. Accipiantur ergo et omnes isti et omnes illi, non confuse, sed distincte; et sic utrique *Omnes* dicantur, ut omnes isti ab illis omnibus, et illi omnes ab istis omnibus recto veritatis ordine discernantur.

21. Idem sensus est et in omnibus tribus quas Deus semini Abrahamæ promisit, et in eo benedicendas ostendit, dicens : *Et benedicentur in te omnes tribus terræ (Genes. xxviii, 14)*. Quod etiam beatus Petrus confirmans, ait Judæis : *Vos estis filii prophetarum, et testamenti quod disposuit Deus ad patres nostros, dicens ad Abraham : In semine tuo benedicentur omnes gentes terræ (Act. iii, 25)*. Ostendens autem Christum esse semen Abrahamæ, in quo est omnium tribuum benedictio repromissa, continuo hæc verba subjecit : *Vobis Deus primum suscitans Filium suum, misit 491 eum benedicentem vobis (Ibid., 26)*. Christus est itaque semen Abrahamæ, in quo benedicentur omnes tribus terræ. Et utique vera est Dei promissio, quia *fidelis est Dominus in omnibus verbis suis, et sanctus in omnibus operibus suis (Psal. cxliv, 13)*, in cujus promissione Abraham non *hæsitavit diffidentia, sed confortatus est fide, dans gloriam Deo, et plenissime sciens quia quæcunque promisit, potest et facere (Rom. iv, 20)*.

CAP. XIII. — Cum ergo in Christo benedicti omnes tribus terræ nullus ambigat Christianus, beatus tamen Joannes in Apocalypsi loquens de Christo, id est de ipso semine Abrahamæ, in quo benedicentur omnes tribus terræ, veraciter utique dicit : *Ecce veniet cum nubibus, et videbit eum omnis oculus, et qui eum compunxerunt; et plangent se super eum omnes tribus terræ (Apoc. i, 7)*. Ecce omnes tribus terræ benedicentur in Christo, quo tamen veniente, plangent se omnes tribus terræ.

22. Quomodo itaque nobis utrumque constabit, si vel in bono, vel in malo sic omnium tribuum plenitudo universalis accipitur, ut nihil parti alteri relinquatur? Sed idem beatus Joannes, qui de ipsius pectore Veritatis ubertatem veridicæ prædicationis eberat, sic ostendit *Omnes* istas tribus quæ se in adventu Christi plancturæ sunt, ut omnes istas tribus quas in semine Abrahamæ benedicendas Deus verax promisit ex illis omnibus tribubus colligi demonstraret. In eodem quippe libro eos qui Agni redempti sunt sanguine inducit cantantes canticum novum, et dicentes : *Dignus es, Domine, accipere librum, et aperire signacula ejus : quia occisus es, et redemisti nos in sanguine tuo, ex omni tribu, et lingua, et populo, et gente : et fecisti nos Deo nostro regnum et sacerdotes, et regnabunt super terram (Apoc. v, 9, 10)*.

Alio quoque memorati libri loco, dum ex duodecim tribus filiorum Israel duodena de singulis tribus memorasset millia signatorum, ut etiam ex omnibus tribus terre innumerabilem turbam fidelium demonstraret, ita loquitur: *Post hæc, vidi turbam magnam, quam dinumerare nemo poterat, ex omnibus gentibus, et tribus, et linguis, et populis, stantes ante thronum et ante Agnum, amictos stolis albis, et palmæ erant in manibus eorum* (Apoc. vii, 19). Hæ sunt omnes tribus de omnibus tribus congregatæ. Iste sunt omnes tribus quæ benedicuntur credentes in Christum, de omnibus tribus illis quæ se ideo plangent quia non crediderunt in Christum. Sic intelliguntur omnes fideles, et omnes infideles; omnes boni, et omnes mali; omnes quos Deus misericordissima bonitate salvat, et omnes quos justissima severitate condemnat; quibusdam juste non donans veritatis agnitionem, quibusdam misericorditer agnoscendam revelans veritatem; et in omnibus implens suam omnipotentissimam voluntatem.

CAP. XIV. — 25. Plurima, secundum istius intelligentiæ saluberrimam regulam, in divinis eloquiis, testimonia poterit invenire quisquis voluerit Scripturas divinas recto cordis oculo recensere. Cum vero de humana voluntate tractatur, quod pertinet ad salutis vel exordium, vel effectum, VERUM EST QUIDEM, quia de illis qui ratione utuntur, qui volunt salvantur, et qui nolunt non salvantur; sed illi qui salvi fiunt, tunc salvari volunt, quando divina gratia præveniuntur ut velint; **492** imo tunc salvari volunt, quando ipsum velle dono divinx largitatis accipiunt. Sancta enim Scriptura mentiri nullatenus potest, quæ ait: *Præparatur voluntas a Domino* (Prov. viii, 35, sec. LXX). Unde quoque Apostolus, Christo in se loquente, veraciter dicit: *Cum timore et tremore salutem vestram operamini; Deus est enim qui operatur in vobis et velle et perficere, pro bona voluntate* (Philip. ii, 12, 13). Nec solum initium bonæ voluntatis et operis Deo assignat Apostolus, verum etiam ab ipso utrumque testatur impleri, dicens: *Ut dignetur vos vocatione sua Deus noster: ut impleat omnem voluntatem bonitatis, et opus fidei in virtute* (II Thess. i, 11). Et ut ostenderet hoc per gratiam fieri, secutus adjunxit (v. 12): *Ut clarificetur nomen Domini nostri Jesu Christi in vobis, et vos in illo, secundum gratiam Dei nostri et Domini Jesu Christi*. In illis ergo qui voluntarie salvantur gratia divina operatur ut velint; in illis autem qui nolunt, humana duritia perseverat ut nolint. Quam tamen duritiam homo non habebit, cum eam Deus auferre voluerit. Sine difficultate quippe Deus potest implere quodcumque voluerit, qui ait de quibusdam: *Auferam ab eis cor lapideum, et dabo eis cor carneum* (Ezech. xxxvi, 26). Aufert ergo cor lapideum, duritiam cordis auferens; dat cor carneum, gratiam sanctæ credulitatis infundens. Sic emollitur cor quod fuerat durum, quo sanctæ fidei tribuatur exordium.

CAP. XV. — 24. Liberum vero humanæ mentis arbitrium in primo homine rectum creatum est, non tamen sine adjutorio gratiæ: talis utique gratiæ, qua

A posset, si vellet, in eadem rectitudine permanere, et a qua posset, si vellet, aversa voluntate discedere. Nunc autem in unoquoque homine gratia præveniens operatur, ut libertas arbitrii corrigatur. Arbitrium autem hominis in quantum corrigitur, in tantum liberatur; in tantum autem captivum ducitur, in quantum adhuc noxiæ servitutis necessitatibus implicatur. QUÆ NECESSITATES non solum filios sæculi mortaliter premunt, verum etiam filios Dei frequenter affligunt. Ipsa est illa lex peccati, quæ illum militem strenuum, id est Paulum apostolum, condelectantem legi Dei secundum interiorem hominem, illa in membris habitans, et legi mentis repugnans, quamvis sibi non posset in effectu subjicere, non tamen quiescebat in suggestionibus concupiscentiæ captivare. Unde **B** idem apostolus ait: *Condelector enim legi Dei secundum interiorem hominem: video autem aliam legem in membris meis, repugnantem legi mentis meæ, et captivantem me in legem peccati quæ est in membris meis* (Rom. vii, 22, 23). Nec siluit solo se posse auxilio gratiæ liberari; ideo sequitur dicens (v. 24 et 25): *Infortunatus ego homo, quis me liberabit de corpore mortis hujus? Gratia Dei per Jesum Christum Dominum nostrum*. Habuit ergo in mente gratiæ fortitudinem, sed in carne infirmitatem sentiebat arbitrii, quam non habuit Adam priusquam depravaretur voluntaria prævaricatione mandati. Inde est quod Apostolus, non sub lege, sed jam sub gratia constitutus, licet mente serviret legi Dei, cogebatur tamen carneservire legi peccati: quia illud illi in voluntate divinitus datum erat, illud in eo necessitate remanserat. Illis quippe necessitatibus urgebatur invitus, a quibus eripi omnis sanctus et optat et postulat, dicens Deo: *De necessitatibus* **493** *meis eripe me* (Psal. xxiv, 17). Harum necessitatum in se Apostolus molestiam sentiens dicebat: *Non enim quod volo bonum, hoc ago; sed quod odi malum, hoc facio. Si autem quod odi malum, hoc ago, jam non ego operor illud, sed quod habitat in me peccatum* (Rom. vii, 19, 20).

CAP. XVI. — 25. Hæ necessitates non desinunt in corpore mortis hujus mortaliter viventibus sanctis; quibus miserabiliter quidem concutiuntur, ut agnoscant se illam gratiam sanctæ libertatis et pacis primæ in primo homine peccati merito perdidisse; nec eam posse nisi per gratiam Christi recipere, in illa duntaxat vita in qua nulla erit sanctis sollicitudo certaminis, sed perfecta securitas pacis; tunc utique quando insultabitur morti, extirpata de membris omni contentione peccati. Tunc veraciter in illa pace dicitur: *Absorpta est mors in victoria. Ubi est, mors, victoria tua? Ubi est, mors, stimulus tuus? Stimulus autem mortis peccatum est* (I Cor. xv, 54, 55, 56), in quod primi hominis prævaricatione cecidimus, et sine quo in hac vita non sumus. Si enim *dixerimus quia peccatum non habemus, nos ipsos seducimus, et veritas in nobis non est* (I Joan. i, 8). Vigilandum est igitur in certamine, ut requiescatur in pace; cogitanda est liberi arbitrii semper infirmitas quam nobis primi hominis generavit iniquitas; et ad subrogandum virtutis auxilium suppliciter poscenda est divina maje-

stas, ut laborantibus tribuat virtutem, et victores nos perducatur ad pacem, ubi perfectam et ab omni peccato plenissime liberatam habeamus arbitrii libertatem: tunc quando omnis creatura, quæ nunc renovatur in Christo, liberabitur a servitute corruptionis, in libertatem gloriæ filiorum Dei (Rom. viii, 21). Cum autem liberabitur, procul dubio et liberæ pacis et pacatæ libertatis munere perfruetur. Quod si illa pax illaque libertas tanta etiam nunc inesset homini quantum habuit primus homo ante peccatum, non videret in membris suis aliam legem, quæ legi mentis suæ contumaciter repugnaret, et captivum in legem peccati violenter abduceret.

26. Liberum itaque humanæ mentis arbitrium, priusquam primus homo peccaret, in tantum fuit vere liberum, in quantum in se nihil ex se sentiebat adversum. Inerat ergo ei sanitas et felicitas; nec aliquam sibi sentiebat inesse miseriam, quia tenebat recta libertate justitiam. Justitia quippe liberaliter serviebat, ideo de vera libertate gaudebat.

CAP. XVII. — Primus utique homo, quandiu justitiæ servivit, peccatum omnino non habuit. Nos autem quamvis liberati a peccato, servi autem facti Deo (Rom. vi, 18), tamen si dixerimus quia peccatum non habemus, nos ipsos seducimus, et veritas in nobis non est (I Joan. 1, 8). Adam ante peccatum non habuit super se grave jugum, quod est super filios ejus a die exitus de ventre matris eorum, usque in diem sepulture in matrem omnium (Eccli. xl, 1). In Adam ante peccatum nullam habuit caro concupiscentiam, quæ spiritui repugnaret. Sic enim faciliter dominabatur corpori, sicut obsequabatur fideliter conditori. Anima illa subditum habuit corpus, quam purus Deo subiciebat affectus. Nunc autem in eo nos non perfecte obedire Deo cognoscimus, in quo in nobis caro concupiscit adversus spiritum, et spiritus adversus carnem, ut non quæ volumus illa faciamus.

494 27. Libertas ergo primi hominis majorem habuit pacem; sed nunc libertas fidelium per gratiam majorem accipit caritatem: illi fuit prorsus quæta in pace justitia, istis gloriosa datur in congressione victoria. Major ergo nunc datur gratia, dum per fidem liberum reparatur arbitrium; et cum, dono fidei atque caritatis infuso, arbitrii nostri Deus reparat libertatem, sic in nobis perficit in infirmitate virtutem. Sano enim primi hominis arbitrio subrepsit ruina per vitium; ut autem in hominibus sanetur arbitrium, major gratia est donata post vitium. Ita factum est ut ubi abundavit peccatum, superabundaret et gratia; ac per hoc arbitrium dono Dei reparatur: et si non tantam habet quantum prius habuit sanitatem et pacem, majorem tamen accipit ex largitate virtutem, ut voluntas hominis quæ sola deceptoris suasionem a Deo discesserat, nunc, gratiæ subnixæ præsidio, non solum suasionibus, sed nec tormentis separaretur a Christo. Ita Christus Deus mirabiliter ostendit quid humana virtus valeat, quid divina: ut homo, qui per propriam voluntatem victus est sanus, accepta majore gratia non vincatur infirmus. Virtus itaque hominis quæ minorem habuit gratiam, sponte victa cecidit;

A et infirmitas hominis majore adjutorio gratiæ victoriam recipit quam amisit. Potestas utique bene vel male operandi potest inesse homini utenti ratione: sed male operandi potestas ex solo liberæ voluntatis habetur arbitrio; potestas autem bene operandi tunc libero inest arbitrio, quando donatur a Deo. Hanc potestatem divinitus dari Joannes evangelista hoc sermone testatur: *Quotquot autem receperunt eum, dedit eis potestatem filios Dei fieri, his qui credunt in nomine ejus* (Joan. 1, 12).

CAP. XVIII. — 28. Quætionem vero de anima, quam penultimam vestris in litteris posuistis, ego in hac responsione ultimam posui, quam magis arbitror conflictum apud vos habere quam terminum: in qua plus potest augeri contentio quam suffragari cognitio. B Utraque enim pars sic suis assertionibus nititur, ut contrariis nihilominus objectionibus revincatur. Cujus quætionis beatus Augustinus profunditatem sibi imperscrutabilem cernens, nullam voluit hujus rei definitam proferre sententiam, incongruum prorsus existimans aliquid affirmare sine dubitatione velle, quod alter posset contraria responsione convellere. Cujus tam in decimo libro de Genesi ad litteram, quam in libris ad Vincentium Victorem de Origine animæ, nec non in libro primo ex duobus quos ad sanctum Hieronymum scripsit (*Epist. alias 28, nunc 166*); in tribus quoque epistolis (*V. epist. ejusd. alias 157, nunc 190*) quas ad Optatum episcopum de hac quætionem composuit, disputatione refulget non minus copiosa quam profunda; et eo magis laudabili, quia congrua temperie moderata. Ubi quidquid ingenii acumine, quidquid ratiocinationis ordine, quidquid auctoritatis pondere inquirendum discutiendumque conspexit, et inquisivit singulariter, et discussit. Consensum tamen ab utraque definitione continuit, ne laborem tantæ disputationis inaniter susciperet, quem cujuslibet sententiæ temeraria definitio vacuaret. Videbat eam partem quæ affirmat animam de anima sicut corpus de corpore propagari, et illam quæ asserit novas singulis nascentibus animas fieri, contrariis posse responsionibus subverteri: quarum pro 495 compendio responsiones singulas series hujus operis tenebit insertas.

CAP. XIX. — 29. Illi quippe qui novas animas asserunt singulis fieri, cum illis opponi cœperit quæ justitia Dei anima quæ nova datur corpori peccatum originale trahat, cum de humani seminis propagatione non veniat, omnino deficiunt, duplici scilicet absurditate constricti, quia vel Deum pronuntiare compelluntur injustum, vel negare coguntur originale peccatum. Anima enim quæ non propagatur ut caro, non debet cum carne originalis peccati teneri consortio, ac per hoc invenitur nec indigere baptismatis sacramento. Et si in parvulo qui sine baptisate moritur, sola caro est peccati originalis contagione polluta, et anima non baptizati infantis sine iniquitate de hoc sæculo putatur exire: dicatur ubinam sit parvulus in resurrectione futurus? utrum in regno Dei, propter munditiam (al. innocentiam) animæ; an in igne æterno propter immunditiam carnis? Ubiunque

futurus dicatur, aut mendax Deus, aut injustus asseritur. Mendax est enim si non baptizatum introducit in regnum, cum firmissimam præfixerit Salvator ipse sententiam, dicens: *Si quis non renatus fuerit ex aqua et Spiritu, non potest introire in regnum Dei* (Joan. iii, 5). Injustus est autem si cum carne miserit animam in ignem æternum, quæ cum carne non habet commune peccatum. Sed manifestum est omnem qui non fuerit aut in nomine Christi sanctificato latice, aut pro Christi nomine et ejus Ecclesia proprio sanguine baptizatus, ignis æterni combustionem damnandam. Quæ ergo justitia divini judicii anima cum sua carne in ignem æternum mittetur, si peccati originalis crimine non tenetur?

30. An forte hanc absurditatem quisquam tentabit arripere, ut animam seorsum dicat pro sua manditia (forte deest felicem, vel quid simile) in æternum futuram, carnem vero asserat in æterno igne, originalis merito iniquitatis arsuram? Sed veritas catholice fidei, quæ in cunctis hominibus resurrectionem carnis futuram certissime credit et prædicat, destruit hujus adinventionis ineptissimam falsitatem. Caro enim si animam non recipiet, non resurget; et si non resurget, utique nec vivet. Quæ ergo sine anima non potest vivere, quomodo exanimis poterit illius ignis cruciamenta sentire? Necessæ est itaque ut carnem negent resurrecuram, qui volunt animam non baptizati parvuli propter munditiam collocare in regno. Quod etiam ipsi vident quemadmodum dicatur non solum tam absurde quam impie. Magnæ quippe impietatis est, aut resurrecuram negare mortuam hominis carnem; aut animam dicere absque carne in qua vixit, vel æternæ, vel felicitatis, post judicium fore participem. Cum Salvator noster futuram resurrectionem carnis ostendens dixerit: *Quia veniet hora in qua omnes qui in monumentis sunt audient vocem ejus; et procedent qui bona fecerunt in resurrectionem vitæ; qui vero mala egerunt, in resurrectionem judicii* (Joan. v, 28, 29). Necessæ est autem ut, resurgente corpore, pro operibus suis sit retributio animæ carnisque communis: quia cum caro resurrexerit, nec corpus sine anima, nec anima sine corpore remanebit. Erit igitur communiter animæ et carni æterna vel exultatio, vel afflictio, quando indissolubilis **496** manebit æterna carnis animæque connexio; quæ tamen non debent habere commune supplicium, si non habent commune peccatum: quia non convenit justitiæ Dei ut anima quæ novo corpori datur, nec cum ipso corpore propagatur, cum quo communem non habet propaginem, reatum propagationis compellatur habere communem.

CAP. XX. — 31. Illi vero qui asserunt animas cum corporibus propagari, possunt quidem ex hoc, ad ostendendum in parvulis justum Dei judicium, firmare non solius carnis, nec solius animæ, sed utriusque commune originale peccatum, ut ex communione propaginis peccati quoque reatus digne credatur esse communis: sed in consideratione seminum quæ non concepta pereunt, penitus obmutescant (forte obmutescunt). Animam quippe humanam certum est

A æternitatem ipso conditionis munere percepisse; quæ necesse est ut corpus in quo hic quantulocunque tempore vixerit, in resurrectione recipiat. Quis ergo dicat animata semina profluxisse, sive illa quæ non concipiuntur, sive quæ nocturna illusionem fundantur? Quod omnis sapiens videt quam sit absurdum, et a ratione omnimodis alienum.

32. Dum ergo his atque hujusmodi propositionibus partes se invicem vincunt, victrices esse non possunt: quia unaquæque earum sic victrix efficitur de alieno, ut vincatur de suo; et cum alienam propositionem destruxit, ipsa non valet astruere quod proponit. Quanto ergo melius ab hujus quæstionis certamine temperamus, in qua nos inaniter laborare cognoscimus: præsertim quia quod a sanctis viris majoribus nostris videmus minime definitum, oportet nos tanto cautius atque temperantius quærere, quanto ad ejus finem illos præclaros viros cernimus minime pervenisse. Sit ergo nobis sine dubitatione compertum, quod catholica fides et credit et prædicat: animam scilicet humanam spiritum rationalem esse, non corpus; nec esse Dei partem, sed Dei creaturam; nec pro quibuslibet peccatis ante corpus gestis tanquam in carcerem missam in corpus, sed ex opere atque ordinatione Dei insertam esse corpori, ex qua corpus et vivat et sentiat: quam non dubitemus cum carne in qua nascitur originale peccatum trahere, et ob hoc beneficio sancti baptismatis indigere.

CAP. XXI. — 33. His enim omissis, quas supra posuimus, catholice fidei veris manifestisque sententiis, in diversos errores multi miserabiliter inciderunt. Tertullianus quippe animam non spiritum esse dicebat, sed corpus, vehementer erravit, eo usque desipiens, ut etiam summum et verum Deum corpus esse diceret: cum non solum de Deo rerum omnium creatore legamus, quia *Deus spiritus est* (Joan. iv, 24), verum etiam de angelis quos Deus creavit, dicatur in psalmo: *Qui facit angelos suos spiritus* (Psal. civ, 4). Animam quoque humanam spiritum rationalem esse nemo sapiens dubitet: de quo spiritu Apostolus dicit: *Quis enim scit hominum quæ sunt hominis, nisi spiritus hominis qui in ipso est* (I Cor. ii, 11)? Ideo et sanctus evangelista rationalem animam, quam Christus cum carne suscepit, non corpus, sed spiritum esse docuit. Nam ipse Salvator dixerat: **497** *Potestatem habeo ponendi animam meam, et potestatem habeo iterum sumendi eam* (Joan. x, 18): quam sine dubio tunc posuit, cum evangelista dicit, quia *inclinato capite emisit spiritum* (Joan. xix, 30). Anima vero humana in eo rationalis ostenditur, in quo ad imaginem et similitudinem Dei facta narratur. Unde divinitus homines admonentur ne fiant *sicut equus et mulus, quibus non est intellectus* (Psal. xxxi, 9).

34. Animam vero partem Dei esse, id est unius cum Deo esse naturæ, cæca Manichæorum sententia impietas: quæ Dei substantiam non solum in corporibus hominum, pecorum, avium, atque piscium, verum etiam in lignis et herbis, in arboribus et oleribus æstimant colligatam. Ignorant enim miseri, nec attendunt non hoc esse creaturam quod est Creator;

cum Deus sit immutabilis, anima vero mutabilis: A hæc modo scit, modo nescit; modo deficit, modo proficit; modo sapit, modo desipit; modo reminiscitur, modo obliviscitur; modo odit quod modo dilexerat, modo diligit quod modo oderat; modo incidit in seductionis laqueum, modo etiam non seducta præbet tamen errori consensum. Quod beatus Apostolus in Adam et ejus muliere certissime ostendit, dicens: *Adam enim non est seductus, mulier autem seducta in prævaricatione fuit (I Tim. II, 14)*. Mulier ergo seducta peccavit, cui vir non seductus voluntaria pravitate consensit. Impium est itaque credere animam partem esse Dei: quæ ex eo quod aliquando in deterius commutatur, non pars divinæ naturæ, sed quædam pars divinorum operum invenitur. Ex illis quippe operibus est quæ fecit Deus, singula quidem bona, simul autem omnia bona valde.

CAP. XXII. — 35. Illud quoque fidei est omnino contrarium, animam antequam fuisset in corpore, in quibuslibet locis cœlestibus aut terrenis aliquid deliquisse, et merito cujusquam peccati in corpus meruisse detrudi; quod sensisse dicitur Origenes. Cui omnino apostolus Paulus obsistit, dicens nondum natos nihil egisse boni vel mali (*Rom. IX, 11*). Actus quippe nascentium nulli sunt proprii, cum tamen antiquo primi hominis peccato nascamur obstricti. *Per unum enim hominem in hunc mundum peccatum intravit, et per peccatum mors; et ita in omnes homines mors pertransiit, in quo omnes peccaverunt (Rom. V, 12)*: unde naturaliter filii iræ facti sunt, servique peccati; servientes autem peccato, liberi facti sunt justitiæ: ut pote qui in iniquitatibus concepti sunt, et quos in delictis matres suæ in utero aluerunt (*Psal. I, 7*).

36. Ex hac originalis obligatione peccati amissa est illa bona libertas arbitrii, quando malæ libertatis vitio cepit homo peccato voluntarie famulari. Ideo est omnibus hominibus in omnibus ætatibus constitutis, id est ab ipsa nativitate de ventre matris usque ad finem decrepitæ senectutis, necessarius sanguis Christi, qui in remissionem fusus est peccatorum, et solus potest delere onne peccatum. *Unus est enim mediator Dei et hominum, homo Christus Jesus (II Tim. II, 5)*; in cuius morte quisquis non fuerit ei in baptismate consepultus, nec potiri regno, nec ignis æterni poterit carere supplicio. Veritas quippe ait quia *si quis non fuerit renatus ex aqua et Spiritu, non potest introire in regnum Dei (Joan. III, 5)*. Quapropter de 498 omnibus hominibus, pusillis et magnis, infantibus, pueris, adolescentibus, juvenibus, senibus accipiendum est quod ille doctor gentium in fide et veritate veraciter dicit: *Non enim est distinctio. Omnes enim peccaverunt, et egent gloria Dei. Justificati gratis per gratiam ipsius, quæ est in Christo Jesu, quem proposuit Deus propitiationem per fidem in sanguine ipsius, ad ostensionem justitiæ suæ, propter remissionem præcedentium delictorum (Rom. III, 22 et seq.)*. Præcedens autem delictum cum in infantibus queritur, illud sine dubio primum primi hominis invenitur, quod per primum hominem in

hunc mundum intravit, et in ipso auctore totam sibi progeniem originaliter vindicavit. Quæ propago indiget sanguine illius mediatoris redimi, qui verus in forma Dei permanens Deus, ita semetipsum exinanivit formam servi accipiens, ut nec originalis, nec actualis maculam posset habere peccati.

CAP. XXIII. — 37. In ipso itaque nobis reddita est vera libertas, cui nulla potuit inesse vel originalis vel actualis iniquitas. Inde est quod ipse dicit: *Ecce venit princeps mundi, et in me non habet quidquam (Joan. XIV, 30)*. Ipse justus et justificans, liber et liberans: qui utique justificando liberat, et liberando justificat. Liberat autem homines de potestate diaboli, liberat arbitrium hominis a servitute peccati; ut sit arbitrium hominis vere liberum, quia salubriter liberatum, et ad hoc insit ei vera libertas, ut ei nulla dominetur iniquitas. Hanc se libertatem daturum esse per gratiam, ipse liberator noster hoc sermone testatur: *Omnis qui facit peccatum, servus est peccati*. Et paulo post: *Si ergo vos Filius liberaverit, vere liberi eritis (Joan. VIII, 34, 36)*. Filius ergo ab illa peccati servitute liberat, ut arbitrium liberum Christi gratia liberatum, justitiæ laudabiliter serviat, quod peccato nequiter serviebat. Ita fit ut non per arbitrium hominis, sed per gratiam liberatoris non regnet peccatum in mortali corpore (*Rom. VI, 12*), dum justificamur ex fide; et per adjutorium gratiæ Deus in nobis operatur et velle et perficere, pro bona voluntate; ipse nobis bonam voluntatem donans, ipse facultatem boni operis subministrans, a quo est omne datum optimum, et omne donum perfectum (*Jac. I, 17*); sine quo nihil facere possumus, et in quo omnia possumus, in quantum ab eo gratiam virtutis accepimus. Quod utique recta confidentia beatus præsumit Apostolus, dicens: *Omnia possum in eo qui me confortat (Philip. IV, 13)*. Et iterum: *In quo laboro certando secundum operationem ejus, quam operatur in me in virtute (Coloss. I, 29)*.

CAP. XXIV. — 38. Hæc omnia fideliter atque indubitanter tenentes, sine periculo sumus, etiamsi quemadmodum dentur animæ corporibus nesciamus. Sufficit autem scire nos prima nativitate pollutos, secunda nativitate mundatos; prima nativitate captivos, secunda nativitate liberos; prima nativitate terrenos, secunda nativitate cœlestes; primæ nativitatis vitio carnales, secundæ nativitatis beneficio spirituales; prima nativitate filios iræ, secunda nativitate filios gratiæ; prima nativitate filios sæculi, secunda nativitate filios Dei. Proinde etsi scire non possumus quemadmodum anima detur corporibus, illud recte credendo et bene vivendo, illud instantissime satagamus, ut in regno 499 Dei et anima nostra lætetur et corpus. Illud ergo si scire non possumus, patienter ignoremus: regnum autem Dei ardentem atque instantem queramus, ubi procul dubio etiam hoc Deus nobis revelabit, quod non hic nobis inaniter occultatur, nisi quia in hac vita forsitan non competit ut sciatur.

39. Quod si quisquam divinitus illuminatus, aut indicis certissimæ rationis, aut testimonio sanctæ

auctoritatis valuerit vel agnoscere, vel docere, animas humanas aut novas singulis corporibus dari, aut cum ipsis corporibus propagari, illud interim asserat quod habet fides ecclesiastica manifestum, omnes scilicet homines ex ipso conceptu trahere originale peccatum, quod sit in singulis nascentibus unius mediatoris sanguine remittendum, ut impietatis nexus, qui prima nativitate contrahitur, secunda nativitate solvatur; et per Filium Dei, qui factus est ex muliere, factus sub lege (*Gal. iv, 4, 5*), ut adoptionem filiorum reciperemus, ipsius adoptionis gratiam, quam unus-

A quisque perdiderat vitio hominis peccatoris, recipiat beneficio Redemptoris. Hoc indubitanter asserens, quidquid deinceps secundum veritatem poterit de animarum origine demonstrare, recte faciet non tacere. Tunc autem quaestio de anima recte tractatur, si non dubitatur de originali peccato humani generis, et de beneficio sancti baptismatis, quod captivis donatum est per gratiam Salvatoris, qui dignatus est et totam sine peccato naturam nostri generis accipere, et omnem culpam nostri criminis abolere.

S. FULGENTII

DE FIDE, SEU DE REGULA VERÆ FIDEI, AD PETRUM, LIBER UNUS.

500 PROLOCUS. — 1. Epistolam, fili Petre, tuæ caritatis accepi, in qua te significasti velle Hierosolymam pergere, et poposcisti te litteris nostris instrui quam debeas in illis partibus veræ fidei regulam tenere^b, ut nullus tibi possit sensus hæreticæ subreperere falsitatis^c. Gaudeo quidem quod pro fide vera sine ullo perfidiæ vitio custodienda sollicitudinem geris, sine qua nulla potest prodesse, imo nec esse, conversio. Apostolica quippe dicit auctoritas quia *sine fide impossibile est placere Deo* (*Hebr. xi, 6*). Fides est namque bonorum omnium fundamentum^d. Fides est humanæ salutis initium^e. Sine hac^f nemo ad filiorum Dei numerum potest pertinere^g: quia sine ipsa nec in hoc sæculo quisquam **501** justificationis consequitur gratiam, nec in futuro vitam possidebit æternam; et si quis hic non ambulaverit per fidem, non perveniet ad speciem. Sine fide omnis labor hominis vacuus est. Tale quippe est, ut sine vera fide quisque velit Deo per contemptum sæculi placere^h; quale si quisquam (*al. quispiam*) tendens ad patriam, in qua se scit beate esse victurum, relinquat itineris rectitudinem, et improvidus sectetur errorem, quo non ad beatam civitatem perveniat, sed in præcipitium cadat; ubi non gaudium pervenienti detur, sed cadenti interitus inferatur.

^a Antehac excusi codices hunc titulum præferunt, *De Fide, ad Petrum Diaconum*. Nos vero addendum duximus et hunc, *seu, De Regula veræ fidei*: tum quia sic appellatur liber iste hic sub initium, et in epistola Ferrandi ad S. Fulgentium, supra 11, tum etiam quia sic legitur in antiquissimo codice ms. Corbeiensi. Expungendum quoque nomen diaconi credidimus. Primo quia ex ipso totius libri contextu facile conjicitur diversum plane esse Petrum hunc a diacono cui inscribitur liber de Incarnatione, seu epistola supra 16. Cum bene multa ibi pertractentur quæ eidem hic non fuissent repetenda. Deinde quia nec fratrem, nec condiaconum vocat, quo tamen nomine compellare solet presbyteros aut diaconos, ut patet ex epistolis supra 5, 12, 14 et 17. Denique, quid si hinc quoque argumentum aliquod ducere non pigeat, quod, infra, capite 45 (auctoris licet, ut ibi dicitur, a Fulgentio diversi) habetur: *In militia sæculi. exhibe regi terreno fidele servitium; quia hoc diligit Deus, hoc mandat Apostolus.*

2. Verumtamen ut de fide sufficiens sermo promatur, nec temporis suffragatur spatium, quia celeriter nostrum cupis habere responsum, et tam magnum est hujus disputationis opus, ut magnis vix possit impleriⁱ sermonibus. Neque enim poposcisti sic te debere de fide instrui, ut unam quamlibet hæresim designares^j, contra quam specialiter nostræ disputationis vigilaret intentio: sed cum indefinite definitionem fidei petis, eamque cupis etiam sub brevitate concludi, vides procul dubio quam sit nobis impossibile ut rem tantam in brevi plene comprehendamus, cui sufficientes esse non possumus, etiamsi tantum spatium temporis et tale nobis esset ingenium, ut multa volumina de hoc quod a nobis expetis facere valeremus (*al. valeamus*). Sed quia *Deus prope est omnibus invocantibus eum in veritate* (*Psal. cxxlv, 18*), qui *verbum consummans et brevians fecit super terram* (*Rom. ix, 28*), spero quia, sicut tibi dedit hujus fidei sanctam sollicitudinem, sic etiam mihi, ut tuo tam bono tamque laudabili serviam desiderio, sufficientem tribuet facultatem: ut etsi non potuero (*al. potero*) cuncta dicere, ex quibus omnis error hæreticus possit agnosci, et agnitus vel convinci valeat vel vitari, tamen in nomine atque adjutorio sanctæ Trinitatis, quæ unus solus verus et bonus est

^b Ms. Vaticanus unus, in illis partibus fidem tenere. Cæteri omnes mss. et editi, *veræ fidei regulam*.

^c Ms. Vat. unus, *ut nullus te possit sensus hæreticæ subreperere pravitatis*. Alii duo, *subripere falsitatis*.

^d Ms. Corb. vetustissimus et optimæ notæ habet: *Fides namque divinitus inspirata, ipsu est quæ bonorum omnium fundamentum est*. Cæteri habent ut legitur in textu.

^e Vatic. duo, *et totius humanæ salutis judicium atque initium*.

^f Edd., *Sine hac fide*. Abest *fide* a mss. Corb. et Vat. quatuor.

^g Editi, *pervenire*. Mss. quinque, *pertinere*.

^h Vatic. duo, *Tale quippe est sine vera fide quemquam velle Deo*, etc. Vatic. alter, *si sine vera fide quisque velit*.

ⁱ Sic ms. Vatic. unus. Mss. alii et edd., *ut a magnis vix possit impleri*.

^j Vat. unus, *sic te de fide instrui, ut ... designarem*.